

Sociālais darbs Latvijā

Labklājības ministrija

Starp valsti un tirgu: trīs stāsti par
sociālo politiku

lasīt 14. lpp.

Es esmu, jo mēs esam. Ubuntu un
sociālais darbs

lasīt 21. lpp.

Sociālais darbs ar pilngadīgām
personām ar uzkrāšanas
traucējumiem

lasīt 40. lpp.

2/2021

Labklājības ministra Gata Eglīša uzruna	3
Maija Muceniece Aktualitātes sociālā darba jomā	4
Mārtiņš Moors Sociālās palīdzības regulējuma izmaiņu analīze	6
Andris Šuvajevs Starp valsti un tirgu: trīs stāsti par sociālo politiku	14
Liesma Ose Es esmu, jo mēs esam. Ubuntu un sociālais darbs	21
Ramona Indriksone Sociālā darbinieka dienasgrāmata	27
Marina Filipova, Inga Ozola Sociālā darba pakalpojuma kvalitātes novērtēšana: Rīgas Sociālā dienesta pieredze	31
Lana Ziedone Sociālais darbs ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem	40
Aiva Žukova Sabiedriskais darbs ar bērniem un jauniešiem. Starp sociālo darbu, brīvā laika pedagoģiju un sociālo pedagoģiju darbā ar bērniem un jauniešiem: Austrijā, Vīnē	47
Kristīne Veispale Ieskats Latvijas sociālo darbinieku biedrības ikgadējas diskusiju nometnes norisē	52
Mārtiņš Moors Profesionālās ētikas prasību ievērošana šķirtu vecāku konfliktu gadījumā	54
Ieva Ozola Sociālā darbinieka ekokarte	56
Andra Mite Ducis periodisko izdevumu	59
Summary	61

**Labklājības ministrs
Gatis Eglītis**

Sociālais darbs ir darbs sabiedrības labā, ikviena mūsu cilvēka labā. Sociālie darbinieki viennozīmīgi padara mūsu sabiedrību, mūsu kopienas labākas; ar savu ikdienas darbu viņi aktīvi piedalās ilgtspējīgas un sociāli taisnīgas nākotnes veidošanā.

Šajā izdevuma numurā sociālais darbs sevi parāda citādā gaismā, salīdzinot ar ierasto. Tas tādēļ, ka mainījusies sociālo darbinieku darbības vide gan visā pasaulē, gan Latvijā. Visur sociālie darbinieki aktīvi iesaistījušies Covid-19 pandēmijas seku mazināšanā un pārvarēšanā, un nesavtīgi strādā ar cilvēkiem, izmantojot savas personīgās un profesionālās zināšanas un prasmes.

Sociālie darbinieki pašvaldībās ir vietējo iedzīvotāju atbalsta un uzticības personas. Administratīvi teritoriālā reforma ir nozīmīgs brīdis, lai, sociālo dienestu pārstāvjus uzklausot, pašvaldības veiktu savu resursu, prasmju un iespēju izvērtējumu. Tādējādi jaunās iestādes varēs veidot, izmantojot jau esošās labākās prakses un mūsdienīgus standartus, kas gan atbalsta un attīsta darbiniekus, gan rada labāku vidi un risinājumus pašvaldības iedzīvotājiem.

Paldies Latvijas Pašvaldību sociālo dienestu vadītāju apvienībai un Latvijas sociālo darbinieku biedrībai par aktivitātēm, kas saistītas ar memoranda projektu jaunievēlēto pašvaldību deputātiem, lai veicinātu mūsdienīga sociālā darba un sociālo pakalpojumu attīstību pašvaldībās! Šī aktivitāte ir kas nebijis. Man ir gandarījums, ka sarunas un diskusijas par ieguldījumu sociālās funkcijas pilnveidē pašvaldībās šādā līmenī notiek jau uzreiz pēc vēlēšanām.

Sociālā darba un sociālo pakalpojumu attīstība nav iespējama bez sociālās jomas galvenā resursa un priekšnosacījuma efektīviem pakalpojumiem – sociālā darbinieka, sociālā rehabilitētāja, sociālā aprūpētāja, psihologa, ģimenes asistenta un citu speciālistu profesionālas pilnveides. Ikvienam no viņiem jābūt nemitīgā pilnveides procesā, jo izaicinājumi sabiedrībā liek pielāgoties arvien jaunām vajadzībām.

Sociālie darbinieki arvien izceļas ar savas darbības profesionālu analīzi, spēju izvērtēt savas prasmes un panāktos darba rezultātus. Šogad ir īpaši daudz radošu profesionālu panākumu, ar kuriem iepazīnos nesen notikušajā sociālā darba konferencē “Cilvēks. Ģimene. Kopiena”.

Ļoti augsti vērtēju jūsu darbu, jūsu spēju atrast jaunus ceļus, gatavību pilnveidot savas zināšanas un virzību uz specializācijām sociālā darba profesijā, kas vēl precīzāk palīdzēs sniegt atbalstu tiem, kam tas visvairāk vajadzīgs.

Sirsnīgs paldies par jūsu darbu un nesavtīgo ieguldījumu Covid-19 pandēmijas apstākļos, kad jūs turpināt darbu, spējot pielāgot savu ikdienu un metodes tā, lai arī distancēšanās laikā gādātu par bērnu, senioru, personu ar garīga rakstura traucējumiem un citu mazāk aizsargāto sabiedrības grupu labbūtību!

Aktualitātes sociālā darba jomā

Maija Muceniece

Labklājības ministrijas projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” vecākā eksperte

Raksta mērķis ir iepazīstināt ar aktualitātēm sociālā darba jomā. Latvijas pašvaldībām šis gads ir bijis izaicinājumu pilns – gan pandēmijas ietekmē valstī noteikto ierobežojumu apstākļos organizējot sociālos pakalpojumus iedzīvotājiem, gan īstenojot pašvaldību administratīvi teritoriālo reformu. Amerikas Savienoto valstu prezidents Džons Kenedijs (*John F. Kennedy*) 1963. gadā Frankfurtē, uzrunājot amatpersonas un iedzīvotājus Vācijas revolūcijas 115. gadadienā, teicis: “Pārmaiņas ir dzīves likums. Tie, kuri skatās tikai uz pagātni vai tagadni, noteikti palaidīs garām nākotni.” Tāpēc raudzīsimies nākotnē, nepalaidīsim to garām, ieraudzīsim iespējas, ko pārmaiņas rada, un veidosim Latvijas iedzīvotāju, mūsu ikviena un īpaši mazaizsargātāko iedzīvotāju nākotni labāku šī vārda visplašākajā nozīmē.

Līdz ar administratīvi teritoriālo reformu pavasarī notika arī pašvaldību vēlēšanas, un divas lielākās Latvijas sociālos darbiniekus apvienojošās profesionālās organizācijas – Latvijas Pašvaldību sociālo dienestu vadītāju apvienība un Latvijas Sociālo darbinieku biedrība – ir aicinājušas jauno vietvaru deputātus pievienoties memorandam par sociālā darba attīstību pašvaldībās. Parakstot šo memorandu, deputāti apliecina savu vēlmi izprast sociālā darba nozīmi un gatavību pilnveidot sociālās funkcijas īstenošanu pašvaldībā. Ar memoranda saturu un pašvaldībām, kas tam jau pievienojušās, var iepazīties mājas lapā www.celamieskopa.lv.

Augustā televīzijas kanālā ReTV tika demonstrēts četru raidījumu cikls “Atdeves vektors”. Raidījuma cikla diskusijās starp sociālās jomas speciālistiem un pašvaldību pārstāvjiem ieskatījāmies sociālo darbinieku ikdienā, atspoguļojot dažādus sociālos gadījumus, aktualizējām problēmas sociālā darba īstenošanā pašvaldībās, aplūkojām sociālo pakalpojumu attīstību un meklējām risinājumus dažādiem problēmjaucieniem. Raidījuma cikla ierakstus iespējams noskatīties kanāla ReTV mājas lapā un projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” *Facebook* lapā.

9. augustā Rīgas patversmes sievietes nodaļas dārzā, Eiženijas ielā 1, notika pasākums, kurā Labklājības ministrija izteica pateicību monogrāfijas “Sociālais darbs ar gadījumu: Prakse teorijā” un “Sociālais darbs ar gadījumu: Teorija prakse” autoriem par ieguldīto darbu grāmatas tapšanā. Grāmatas atvēršanas svētku norises vieta nebija nejauša, jo tā reiz bija mājvieta Latvijā pirmajai sociālā darba augstskolai – sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolai “Attīstība”, un daļa grāmatas autoru ir šīs augstskolas absolventi vai bijuši tās mācītāji. Grāmata ceļos uz Latvijas nozīmes bibliotēkām, uz to izglītības iestāžu, kas sagatavo sociālā darba speciālistus, bibliotēkām, kā arī uz Latvijas sociālajiem dienestiem. Monogrāfija elektroniski pieejama Labklājības ministrijas mājas lapā <https://www.lm.gov.lv/lv/socialais-darbs-ar-gadījumu>, bet vairāk par grāmatas saturu lasiet Ievas Ozolas

rubrikā “Sociālā darbinieka ekokarte”. Ceram, ka grāmata atsveidzinās zināšanas praktiķiem, to novērtēs un studiju procesā izmantos izglītotāji, studenti iemilēs teorijas un meistarīgi pielietos tās praksē.

Vasaras izskaņā tika organizēta diskusija “Sociālo tīklu (ne)tikumi sociālajā darbā”, kurā aicinājām sociālās jomas speciālistus diskutēt par sociālā darbinieka tēla un sociālajos tīklos publiskotā satura ietekmi uz iekļaujošas sabiedrības veicināšanu. Kā reaģēt uz informāciju par klientu, kura pieejama sociālajos tīklos, vai draudzība ar klientu sociālajos tīklos nav šķērslis objektīvam situācijas novērtējumam un sociālā atbalsta sniegšanai. Diskusiju vadīja Rīgas Stradiņa universitātes docētājs, filozofs, bioētikas un medicīnas ētikas eksperts Ivars Neiders. Diskusijā piedalījās Inga Ozola, Rīgas Sociālā dienesta Sociālā darba nodaļas vadītājas vietniece, Gita Niedrīte, Latvijas Sociālo darbinieku biedrības pārstāve, Janeta Bokaldere, nodibinājums “Centrs Dardedze”, un Kristīna Sprūdža, saskarsmes un etiķetes trenere.

“Mēs visi kopā mācāmies veidot attiecības virtuālajā vidē. Sociālie tīkli ir instruments, kas dod informāciju, svarīgi ir tas, ko mēs ar šo informāciju darām – vai otru ar to ceļam, vai gremdējam!” diskusijas laikā pauda etiķetes un saskarsmes trenere Kristīna Sprūdža. Vienlaikus diskusijas dalībnieces uzsvēra, ka svarīga loma saskarsmes grūtību novēršanai ir organizācijas iekšējais ētikas protokols, kas var mazināt sadursmes sociālajos tīklos, neapdraudot organizācijas publisko tēlu un sniedzot darbiniekiem skaidrākas vadlīnijas dažādu problēmsituāciju risināšanā. Nodibinājuma “Centrs Dardedze” pārstāve Janeta Bokaldere diskusijas dalībniekiem pauda viedokli, ka katram sociālo tīklu lietotājam būtu veselīga neliela pašcenzūra saturam, ar kuru dalāmiem publiski, ievērojot lojalitāti pret savu darbavietu un tās vērtībām.

Septembra sākumā ikgadējā sociālā darba konferencē¹ ar nosaukumu “Cilvēks. Ģimene. Kopiena” referenti akcentēja cilvēku kā vērtību, atgādinot, ka politikas plānošanas un ieviešanas procesā vienmēr fokusā jāpatur cilvēks. Tika iezīmētas ģimeņu ar bērniem vajadzības, cik ļoti tās ir mainīgas mūsdienu realitātē, akcentējot gan tēva lomu ģimenē, gan pieaugošo nepieciešamību pēc ģimenes asistenta pakalpojuma. Konferencē trešajā daļā tika iezīmēta kopienas sociālā darbinieka loma un vieta pašvaldībā, kā arī izziņājām resursus un sadarbības iespējas vietējās kopienas labklājības veidošanai.

¹ Konferencē un diskusiju video ieraksti, kā arī informācija par citām Labklājības ministrijas projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” aktivitātēm pieejama Labklājības ministrijas mājas lapā <https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/profesionala-sociala-darba-attistiba-pasvaldibas-nr-921115i001>.

Pavisam drīz Labklājības ministrija uzsāks metodikas izstrādi sociālajam darbam kopienā, kuras ietvaros tiks izstrādāts Latvijas situācijai piemērots kopienas sociālā darba modelis, kā arī metodika šī modeļa ieviešanai. Modeli un metodiku apobēsīm 12 mēnešus ilgā pilotprojektā Latvijas pašvaldībās 2022.–2023. gadā. Dalībai pilotprojektā tiks aicināta ikviena pašvaldība; piedalīties varēs tās, kurās jau ir izveidota kopienas sociālā darbinieka amata vieta vai arī tā tiks izveidota līdz pilotprojekta sākumam, un vienlaikus būs nepieciešama pašvaldību apņemšanās nodrošināt kopienas sociālā darbinieka darbību pašvaldībā vēl vismaz divus gadus pēc pilotprojekta noslēgšanas. Dalība pilotprojektā būs unikāla iespēja sociālajiem darbiniekiem un pašvaldībām sniegt ieguldījumu jaunās sociālā darba specializācijas attīstībai Latvijā.

Sociālā darba speciālistu sadarbības padome šovasar ir apstiprinājusi divu jaunu metodiku izstrādi: “Sociālais darbs ar senioriem” un “Krīzes intervence sociālajā darbā un psihosociālā konsultēšana krīzē”. Darbs pie metodiku izstrādes sāksies nākamgad, bet šogad ir uzsākts darbs pie vēl trīs metodiku izstrādes: sociālajam darbam ar sociālās atstumtības un diskriminācijas riskam pakļautām personām, sociālajam darbam ar jauniešiem un sociālajam darbam ar grupu.

Rosība turpina notikt arī sociālā darba izglītības jomā. Jau informējām, ka 2020. gada rudenī tika apstiprināts jauns sociālā darbinieka profesijas standarts, un tas ir pamats augstskolām izstrādāt jaunas sociālā darbinieka bakalaura kvalifikācijas studiju programmas. Šī gada augustā Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadome (PINTSA) apstiprināja “vadošā sociālā darbinieka” profesijas standartu, kas būs pamats jaunu maģistrantūras studiju programmu izveidei. Saskaņā ar profesijas standartu vadošais sociālais darbinieks plāno un administrē sociālā darba resursus, attīstības stratēģijas, tostarp sadarbību ar citām profesijām un nozarēm vietējā, nacionālā un starptautiskā līmenī, veicina sociālo līdzsvaru un harmoniju, nodarbojas ar cilvēktiesību aizstāvību; aktīvi iesaistās sabiedrībā nozīmīgu sociālo problēmu cēloņu izpētē un risināšanā. Vadošais sociālais darbinieks strādā valsts vai pašvaldību iestādēs, nevalstiskā un privātā sektora organizācijās, kas sniedz sociālos pakalpojumus un nodarbojas ar sociālās politikas formulēšanu, ieviešanu un izvērtēšanu, un viņa profesionālā kompetence ir pietiekama, lai veiktu sociālo darbu arī starptautiskās organizācijās.

Sociālā darba izglītībai labvēlīgu pavērsienu izraisīja labklājības un izglītības un zinātnes ministru jūnija tikšanās, kura aizsāka pārrunas ar Izglītības un zinātnes ministriju par valsts budžeta finansētu studiju vietu pieaugumu sociālā darba bakalaura studiju programmās. Rezultātā tika panākta vienošanās par 10 valsts budžeta finansētu studiju vietu pievienošanu jau šogad, palielinot sociālā darba bakalaura studiju vietu skaitu Latvijas valsts dibinātajās augstskolās līdz 111. Ņemot vērā Rīgas Stradiņa universitātes (turpmāk – RSU) augstos kvalitātes rādītājus sociālā darba izglītībā, līdzīgs aicinājums – pievienot RSU sociālā darba bakalaura studiju 32 budžeta vietām vēl 10 – jūlijā adresēts Veselības ministrijai. Situācijas attīstība liecina, ka regulāri pārskatot RSU budžeta vietu skaitu, Labklājības ministrijas aicinājumu Veselības ministrija ņems vērā.

Pieaugot pieprasījumam pēc ģimenes asistenta pakalpojuma pašvaldībās, Labklājības ministrija rudenī organizē papildu ģimenes asistentu mācību grupu, kurā plānots iesaistīt vismaz 25 ģimenes asistentus. Mācību saturā iekļautas tādas tēmas, kā paņēmieni un metodes efektīvam atbalstam klientiem apgūt un attīstīt sadzīves un sociālās prasmes un iemaņas, ģimenes asistenta darbs ar noteiktām mērķa grupām, kā arī metodes, ko ģimenes asistents var izmantot distancēšanās situācijas laikā, tajā skaitā attālināti.

Lai attīstītu profesionālu sociālo darbu, ir nepieciešami pierādījumi arī par saistīto profesiju speciālistu – sociālās palīdzības organizators (turpmāk – SPO), sociālais aprūpētājs, sociālais rehabilitētājs – pienākumu izpildi pašvaldību sociālajos dienestos. Tas veicinātu noteikt sociālā darbinieka profesijas robežas praksē, kā arī nodrošinātu visu minēto profesiju funkciju savstarpēju papildināšanos un novērstu funkciju pārklāšanos. Lai arī SPO uzdevumi un pienākumi tiesību aktos ir noteikti, praksē nereti sociālajiem darbiniekiem nākas pildīt gan SPO, gan sociālā darbinieka funkcijas, kas atšķiras gan profesionālo mērķu, gan metožu ziņā. Pilnvērtīgas informācijas iegūšanai un situācijas analīzei par apstākļiem, kādos sociālajiem darbiniekiem sociālajos dienestos nākas pildīt SPO funkcijas, ir nepieciešama padziļināta izpēte. Labklājības ministrija šovasar noslēdza līgumu ar “Baltic Institute of Social Sciences” pētījuma veikšanai par SPO darba saturu pašvaldību sociālajos dienestos. Laika posmā no jūlija līdz septembrim tika aptaujāti pašvaldību sociālo dienestu sociālās palīdzības organizētāji un pašvaldību sociālo dienestu vadītāji, kā arī nozares eksperti. Pētījuma noslēguma ziņojums, kas būs pieejams novembrī, ietvers SPO darba saturu, biežāk sastopamās problēmas, veicot darba pienākumus, un darba kvalitatīvai izpildei nepieciešamo kompetenci, izglītību un kvalifikāciju.

Šovasar jūlija sākumā Labklājības ministrija iesniedza nozares prioritāros pasākumus Finanšu ministrijai un Pārresoru koordinācijas centram. Sprotams, ka budžeta saskaņošanas procesā daudz kas var mainīties, bet to tad redzēsīm vēlā rudenī. 2022. gadā labklājības nozarei papildus nepieciešami vairāk nekā 76,5 miljoni eiro, taču tā kā atsevišķi pasākumi paredz arī ieņēmumu samazinājumu, kopējā pasākumu ietekme tiek lēsta aptuveni 105,5 miljonu eiro apmērā. Ir paredzēta gan jaunu iniciatīvu uzsākšana no nākamā gada, gan jau esošo sociālo pakalpojumu kvalitātes un pieejamības uzlabošana un valsts materiālā atbalsta palielināšana dažādām iedzīvotāju grupām, tostarp personām, kuras sasniegušas pensijas vecumu.

Vēlamies uzsvērt, ka pirmās prioritātes ir atalgojuma paaugstināšana ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās (9,8 miljoni eiro), mērķdotācijas sociālo darbinieku atlīdzības palielināšanai (2,5 miljoni eiro), tāpat prioritāšu sarakstā ir 30% līdzfinansējums pašvaldībām pamata sociālās palīdzības (garantētā minimālā ienākuma (GMI) un mājokļa) pabalstiem, kā arī plānots līdzfinansēt ģimenes asistenta pakalpojumu pašvaldībās.

Lai mums visiem viss izdodas!

Sociālās palīdzības regulējuma izmaiņu analīze

Mārtiņš Moors

Rīgas domes Labklājības departamenta Sociālās pārvaldes priekšnieks, RSU lektors, Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētāja vietnieks

2020. gadā, pateicoties LR Satversmes tiesas spriedumiem par garantētā minimālā ienākuma (turpmāk – GMI) līmeņa un trūcīgas personas statusa ienākumu līmeņa atbilstību LR Satversmei, liela sabiedrības uzmanība bija pievērsta sociālās palīdzības jomas kvantitatīvajiem rādītājiem un to samērīgumam. Tiem sekoja vairāki būtiski normatīvo aktu grozījumi, kas skāra ne tikai GMI un trūcīgās personas sliekšņu apmēru, bet arī citus nozīmīgus sociālās palīdzības elementus, tādus kā sociālās palīdzības mērķis, klienta līdzdarbības pienākumi un pamatvajadzību nodrošināšanas saturs. Savā rakstā autors, pamatojoties uz sociālās palīdzības jēdziena un minēto grozījumu analīzi, izteiks viedokli, kādas ir būtiskākās izmaiņas un vai sociālā palīdzība Latvijā 2021. gadā ir mainījusi savu sākotnējo izpratni, kāda tā bija kopš 2003. gada.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma (turpmāk – SPSPL) spēkā stāšanās 2003. gadā iezīmēja būtiska posma noslēgšanos Latvijas sociālās drošības sistēmas reformēšanā – beidzās sociālās palīdzības sistēmas reforma. Tās mērķi bija sociālās palīdzības tuvināšana iedzīvotājiem, sociālo pabalstu vienkāršošana, personas pašpalīdzības veicināšana un integrācija sabiedrībā. Šā raksta kontekstā būtiski ir norādīt uz vēl vienu svarīgu sistēmisku izmaiņu, proti, SPSPL nodalīja sociālo palīdzību no sociālajiem pakalpojumiem gannosaukuma, gan satura ziņā. Ja likumā “Par sociālo palīdzību”¹ kā galvenie sociālās palīdzības veidi bija minēti materiālā palīdzība, sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija, tad SPSPL noteica, ka sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija ir sociālie pakalpojumi, bet sociālās palīdzības jēdziena saturs tika sašaurināts līdz iepriekš lietotā “materiālās palīdzības” jēdziena saturam, nosakot atšķirīgus pamatprincipus, piešķiršanas procesu un arī līdzdarbības pienākumus kā nosacījumu materiālā atbalsta saņemšanai. SPSPL arī leģitimizēja sociālo darbu gan kā profesionālu darbību, gan arī kā sociālo pakalpojumu.²

Iepriekš minētais šā raksta kontekstā ir svarīgi tāpēc, ka 2020. gada beigās tika pieņemti grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, kuri zināmā mērā arī ir mainījuši

sociālās palīdzības jēdziena un satura izpratni, kāda tā bija kopš 2003. gada. Minēto ir veicinājuši arī divu LR Satversmes tiesas (turpmāk – ST) procesi un spriedumi, kuri ērtības labad rakstā tiks saukti par ST spriedumu par garantētā minimālā ienākuma līmeņa atbilstību LR Satversmei³ un ST spriedumu par trūcīgās ģimenes (personas) ienākumu līmeņa atbilstību LR Satversmei⁴. Abos tiesas procesos ST ne tikai šauri apskatīja konkrēto ienākumu līmeņu adekvātumu, bet arī vērtēja sociālās palīdzības sistēmu, t.sk. arī visas sociālās drošības sistēmas un tiesību uz sociālo nodrošinājumu kontekstā.

Latvijā sociālās palīdzības būtību raksturo jēdziena skaidrojums (legāldefinīcija) normatīvajos aktos, sociālās palīdzības mērķa formulējums, sociālās palīdzības piešķiršanas pamatprincipi un sociālās palīdzības veidi. No tiem var secināt, kādas ir sociālās palīdzības galvenās pazīmes, būtiskākās sastāvdaļas, sociālās palīdzības iecerētais rezultāts un līdz ar to arī sociālās palīdzības vieta Latvijas sociālās drošības sistēmā.

¹ Likums “Par sociālo palīdzību”, 3. panta 2. daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/37776> (zaudējis spēku)

² Vairāk par sistēmiskajām izmaiņām, kuras stājās spēkā ar SPSPL pieņemšanu, var lasīt šeit: Moors, Mārtiņš, Latvijas sociālās drošības sistēmas ieceres un veidošanās gadsimtu mijā: [par sociālās drošības sistēmu 20. un 21. gs. mijā]. Sociālais Darbs Latvijā. 2019. Nr. 1: 17.–18. lpp.

³ Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija spriedums “Par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315688>

⁴ Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija spriedums “Par Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumu Nr. 299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu” 2. punkta vārdu “ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 euro” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/316171>

Līdz 2021. gadam Sociālās palīdzības jēdziena skaidrojums tika sniegts SPSP 1. panta 17. punktā⁵ un likuma "Par sociālo drošību" 11. pantā⁶. No šīm normām var izdarīt šādus secinājumus.

Sociālā palīdzība ir tāda atbalsta forma, kurai ir **priekšmetisks raksturs**, t.i., sociālās palīdzības rezultāts ir materiāla labuma nodošana klientam naudā (skaidrā vai ar pārskaitījumu) vai priekšmetu veidā. Vēl var teikt, ka sociālās palīdzības nodrošināšanas procesa rezultātā publiskais īpašums kļūst par privātu (klienta) īpašumu. Šī pazīme ir būtiska arī sociālās palīdzības nošķiršanai no sociālajiem pakalpojumiem, jo sociālo pakalpojumu būtība ir citu cilvēku (parasti sociālā darba un citu speciālistu) darbības klienta situācijas uzlabošanai nevis tieša naudas vai priekšmetiska labuma nodošanā klienta īpašumā.

Sociālās palīdzības saņemšanas procesā īpaša nozīme ir **ienākumu un materiālā stāvokļa izvērtēšanai**, kas nošķir sociālo palīdzību no citiem sociālās drošības sistēmas elementiem (valsts sociālajiem pabalstiem un valsts obligātās sociālās apdrošināšanas). Ne velti SPSP materiālo resursu – ienākumu un īpašuma – izvērtējumu nosaka kā pirmo sociālās palīdzības sniegšanas pamatprincipu. Ienākumu un materiālā stāvokļa izvērtējums ir procesuālu darbību kopums, kura pilnīgai pabeigšanai (vai nepabeigšanai) ir izšķiroša nozīme attiecībā uz klienta prasīto palīdzību. Izvērtējums nozīmē pilnīgas informācijas un to apliecināšanu pierādījumu iegūšanu attiecībā uz visiem sociālās palīdzības prasītāja ģimenes⁷ locekļiem. Ja izvērtējums netiek paveikts pilnībā, piemēram, klients neiesniedz formālu sniegtās informācijas apliecinājumu, kuru sociālais dienests nevar iegūt pats, – par saviem ienākumiem, bankas kontu stāvokli, veselības stāvokli vai ārkārtas, krīzes situāciju un tās sekām –, tad sociālais dienests nevar pieņemt lēmumu par sociālās palīdzības sniegšanu vai atteikumu. Tādā gadījumā sociālajam dienestam ir jāpieņem lēmums par atteikumu izdot pozitīvu administratīvo aktu, jo pilnīgas un pareizi apliecinātas informācijas trūkums neļauj tiesiski pamatot pozitīvu administratīvo aktu⁸, proti, vai klientam ir vai nav nepieciešama sociālā palīdzība.

Sociālās palīdzības kā sociālās drošības sistēmas sastāvdaļas uzdevums ir sniegt atbalstu personām, kuras saviem spēkiem nespēj nodrošināt sevi, kuras nonākušas īpašās dzīves grūtībās un ne no viena cita nesaņem pietiekamu atbalstu.⁹ Tās uzdevums ir garantēt to valsts iedzīvotāju sociālo aizsardzību, kuri nesaņem nepieciešamo atbalstu no sociālās apdrošināšanas sistēmas un nespēj nodrošināt paši sevi¹⁰. Tas nozīmē, ka sociālās palīdzības process ietver iepriekš minēto apstākļu identificēšanu. Sociālajai palīdzībai ir individuāls raksturs, un tā tiek sniegta pēc vajadzību (personisko, materiālo) izvērtēšanas, ja personai nav citu iztikas līdzekļu avotu. Tātad sociālās palīdzības nodrošināšanas procesa uzdevums ir izziņāt un formāli apliecināt iztikas līdzekļu trūkumu un grūtu materiālo situāciju. Pie tam šajā procesā **tiesību normas prasa sociālās palīdzības prasītājam aktīvu pozīciju, pienākumu iesniegt informāciju par savu materiālo un sociālo situāciju**. Tā zināmā mērā ir atkāpe no administratīvā procesa noteikumiem, kas paredz, ka arī administratīvajā procesā iestādē darbojas objektīvās izmeklēšanas princips, t.i., iestādes pienākums ir pašai vākt taisnīga rezultāta sasniegšanai nepieciešamo informāciju¹¹. To nosaka Administratīvā procesa likuma 59. pants. Šis pienākums iestādēm izriet arī no Valsts pārvaldes likuma 10. panta 8. daļā noteiktā valsts pārvaldes efektivitātes principa,¹² ja sociālajam dienestam pašam ir iespējams ātrāk iegūt nepieciešamo informāciju, piemēram, ir noslēgts sadarbības līgums ar citu iestādi par datu apmaiņu. Tomēr ir jāatzīst, ka sociālās palīdzības piešķiršanai nepieciešamā informācija visbiežāk skar dažādus privātās dzīves aspektus un ir tikai paša klienta rīcībā, tāpēc sociālās palīdzības saņemšanas procesā **klientam ir noteikts lielāks pierādījumu nodrošināšanas pienākums**. Šādu klienta pienākuma izpratni, ka "tieši deklarācijas iesniedzējs ir atbildīgs par deklarācijā norādīto ziņu atbilstību patiesībai, ko viņš apliecina, parakstot deklarāciju", apstiprina arī tiesu prakse¹³. Tāpat arī Augstākā tiesa ir atzinusi, ka tieši no pieteicēja, kas vēlas tikt atzīts par trūcīgu personu un saņemt sociālo palīdzību, līdzdarbības, parakstot iesniegumu un sniedzot pilnīgu informāciju, kas nepieciešama sociālās palīdzības saņemšanai, ir atkarīga lietas virzība iestādē un arī iespēja izvērtēt, vai pastāv priekšnoteikumi pieteicēja prasītā administratīva akta izdošanai.¹⁴ Tiesu praksē tiek atzīts, ja pašvaldība pieprasa papildu informāciju par ģimenes faktisko sastāvu un/vai ienākumu apjomu, "personām ir jādara viss iespējamais,

⁵ Naudas vai mantiskais pabalsts, kura piešķiršana balstās uz materiālo resursu novērtēšanu personām (ģimenēm), kurām trūkst līdzekļu pamatvajadzību apmierināšanai.

⁶ Personai, kura saviem spēkiem nespēj nodrošināt sevi vai pārvarēt īpašas dzīves grūtības un kura nesaņem ne no viena cita pietiekamu palīdzību, ir tiesības uz personisku un materiālu palīdzību, kas atbilst tās vajadzībām, dod iespēju pašpalīdzībai un veicina tās iesaistīšanos sabiedrības dzīvē.

⁷ Kopš 2021. gada ģimenes jēdziens sociālās palīdzības regulējumā ir aizstāts ar mājsaimniecības jēdzienu, tomēr pēc būtības arī iepriekš ģimenes jēdziena lietojums SPSP sakrīt ar mājsaimniecības jēdziena saturu. Par to vairāk var lasīt šeit: Moors, Mārtiņš. Ģimenes jēdziena izpratne un nozīme sociālajā palīdzībā. Sociālais Darbs Latvijā. 2012. Nr. 2: 9.–12. lpp.

⁸ Administratīvā procesa likuma komentāri: A un B daļa. Sagatavoja autoru kolektīvs J. Briedes zinātniskajā redakcijā [autori: Kristīne Aperāne ... [u.c.]. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013. 598 lpp.

⁹ Likums "Par sociālo drošību", 11. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/36850#p11>

¹⁰ Požarnovs A, Labklājības ministrs. Labklājības sistēmas reforma – šodien un nākotnē. 2001.gada 19.oktobris, konferences runu apkopojums. LR LM Apvienoto Nāciju attīstības programma. Rīga, 2002, 10. lpp.

¹¹ Administratīvais process tiesā. Autoru kolektīvs J. Briedes vispārīgā zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008. 22., 260. lpp.

¹² Valsts pārvaldes iekārtas likums, 10. pants. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/63545#p10>

¹³ LR Augstākās tiesas 2017. gada 30. oktobra sprieduma lietā Nr. A420328114, 11. punkts

¹⁴ LR Augstākās tiesas 2013. gada 25. februāra lēmums lietā Nr. SKA-317/2013, 11. punkts

lai pieprasīto informāciju sniegtu, jo tieši pašām personām ir vislabāk zināmi savi dzīves apstākļi. Tādējādi jebkuri sociālās palīdzības procesi ir cieši saistīti ar personu, kuras pretendē uz sociālo palīdzību, aktīvu līdzdarbību.”¹⁵ Un, “lai noskaidrotu, vai persona tiem [sociālās palīdzības saņemšanas kritērijiem – *autora piezīme*] atbilst, personai pašai ir aktīvi jālīdzdarbojas administratīvajā procesā un jāsniedz iestādei un tiesai lēmuma pieņemšanai nepieciešamās ziņas”¹⁶.

Mūsdienās, protams, klienta pienākums iesniegt dokumentālu apliecinājumu var tikt samazināts līdz minimumam, pašvaldībai iegūstot datus elektroniski, izmantojot publiskos reģistrus (tādus kā Iedzīvotāju reģistrs, CSDD dati, Zemesgrāmata, Uzņēmumu reģistrs, Uzturlīdzekļu garantiju fonds u.c.), kā arī slēdzot līgumus ar valsts iestādēm par datu nodošanu tiešsaistē, piemēram, VID, VSAA un VDEĀVK¹⁷ dati. Bet vienlaicīgi tas nemazina klienta pienākumu nodrošināt pierādījumus par savu materiālo stāvokli un ka šis stāvoklis ir zem noteiktās normatīvās vajadzības (piemēram, trūcīguma līmenis, maznodrošinātās personas ienākumu līmenis, GMI līmenis) līmeņa.

Sociālās palīdzības sniegšana ir **individualizēta**, jo personas vai mājsaimniecības vajadzības pēc materiālā atbalsta tiek nevis iepriekš pieņemtas un attiecinātas uz noteiktu sociālo grupu pārstāvjiem, kuriem ir līdzīga problemātika vai statuss, kā tas, piemēram, ir valsts sociālo pabalstu gadījumā, bet faktiski izvērtētas, iegūstot datus par konkrētās personas vai mājsaimniecības locekļu reālajiem ienākumiem (var teikt, līdz pat centam), citiem materiālajiem resursiem (piemēram, transportlīdzekļu skaits) un reālajiem sadzīves apstākļiem (apsekojot dzīvesvietu). Tas izpaužas tādējādi, ka persona vai mājsaimniecība sniedz informāciju par tās šobrīd rīcībā esošajiem līdzekļiem, nodrošinot arī pierādījumus par šīs informācijas patiesumu dokumentāla apliecinājuma veidā. Tātad sociālajā palīdzībā par pamatu tiek ņemts princips, ka palīdzība sniedzama tiem, kuriem objektīvu iemeslu dēļ pastāv šāda vajadzība – tiek nodrošināts sociālais taisnīgums, pamatojoties uz objektīvi novērtētām personas vajadzībām.

Sociālā palīdzība **fokusējas uz pamatvajadzību nodrošināšanu**, tātad pašu nepieciešamāko iztikas vajadzību nodrošināšanu minimālā līmenī. Jāatzīst, ka līdz 2021. gada grozījumiem SPSPS pamatvajadzību termina saturs un robežas bija neskaidras, ko lietas izskatīšanas procesā vairākkārt norādīja arī LR Satversmes tiesa un tās pieaicinātie eksperti. Piemēram, ST atzīst, ka līdz 2020. gadam ne SPSPS, ne citos normatīvajos aktos nebija noteikti pamatvajadzību īstenošanas kritēriji, tādējādi atstājot iespēju viedokļu dažādībai par GMI līmeņa mērķi.¹⁸ Lai gan SPSPS

pamatvajadzību definīcijā iekļauj arī tādas pamatvajadzības kā obligātā izglītība un veselības aprūpe, tomēr SPSPS regulējumā minētās pamatvajadzību jomas netiek integrētas sociālās palīdzības saturā. Tieši pretēji – LR Satversme un citi Latvijas normatīvie akti paredz, ka obligātā izglītība un veselības aprūpes jeb medicīniskās palīdzības minimums ir valsts pienākums un tiek nodrošināts universāli, t.i., bez ienākumu un materiālā stāvokļa izvērtēšanas. Līdz ar to rodas loģisks secinājums, ka pamatvajadzību saturā likumdevējs papildus valsts universāli nodrošinātajai obligātajai izglītībai un veselības aprūpei, ko nodrošina valsts visiem vienādi, sociālās palīdzības saturā ietver tikai iztikas līdzekļus, kas nepieciešami ēdiena, apģērba un mājokļa nodrošināšanai minimālā apmērā.

Sociālās palīdzības būtiska pazīme kopš SPSPS pieņemšanas ir bijusi klienta līdzdarbība sociālās palīdzības nodrošināšanas procesā. Līdzdarbības pienākumi ir noteikti likuma “Par sociālo drošību” 26.–30.pantā, bet SPSPS lieto terminu “klienta pienākumi” (7. pants). Abos likumos līdzdarbības pienākumi tiek formulēti vispārīgi un cita starpā paredz personai pienākumu sniegt pilnīgas pakalpojumu saņemšanai nepieciešamās ziņas, personīgi ierasties pie sociālo pakalpojumu¹⁹ sniedzēja, palielināt savu pelnītspēju un ienākumus, aktīvi iesaistīties savas problēmas risināšanā, piedalīties profesionālo iemaņu apgūšanas vai pilnveidošanas pasākumos, kā arī izmantot medicīniskās un sociālās rehabilitācijas iespējas. Personai (klienta) līdzdarbības pienākumu SPSPS paredz kā sociālās palīdzības sniegšanas pamatprincipu, definējot, ka sociālo palīdzību klientam sniedz, pamatojoties uz viņa materiālo resursu izvērtējumu, **individuāli paredzot katru klienta līdzdarbību** (SPSPS 5. panta pirmā daļa). Skaidrojošu komentāru par līdzdarbības pienākumiem sociālās palīdzības saņemšanā ir sniedzis arī LV portāls.²⁰

No iepriekš minētā var secināt, ka klienta līdzdarbības pienākumi sastāv no divām daļām – sniegt informāciju un

¹⁵ LR Apgabaltiesas 2017. gada 26. oktobra spriedums lietā Nr. A420191016, 10. punkts

¹⁶ LR Augstākās tiesas 2018. gada 5. februāra spriedums lietā Nr. A420220014, 9. punkts

¹⁷ VID – Valsts ieņēmumu dienests, VSAA – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, VDEĀVK – Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija

¹⁸ Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija spriedums par garantētā minimālā ienākuma līmeņa atbilstību LR Satversmei, 20. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315688>

¹⁹ Ir svarīgi norādīt, ka likumā “Par sociālo drošību” lietotais sociālo pakalpojumu jēdziens formulējums ir novecojis un vairs neatbilst tam, ko šobrīd saprot ar sociālo pakalpojuma jēdzienu. Šā likuma 13. panta 1. daļā sociālie pakalpojumi tiek formulēti kā pasākumi, kurus nodrošina valsts vai pašvaldības naudas vai mantisko pabalstu, vai citu pakalpojumu veidā, lai iecīnātu personas sociālo tiesību pilnvērtīgu īstenošanu. No minētās normas formulējuma ir redzams, ka likums “Par sociālo drošību” sociālo palīdzību faktiski ietver sociālā pakalpojuma jēdzienā, kas, kā jau minēts šajā rakstā, konceptuāli mainījās līdz ar SPSPS spēkā stāšanos 2003. gada 1. janvārī, pēc būtības nošķirot sociālo palīdzību no sociālajiem pakalpojumiem. Otrs aspekts, kas raksturo šīs normas neatbilstības mūsdienu realitātei, ir arī sociālo pakalpojumu sniedzēja statusa attiecināšana tikai uz valsti vai pašvaldību kā sociālo pakalpojumu nodrošinātāju. Ir pareizi, ka sociālo pakalpojumu nodrošināšana tiek formulēta kā publiska funkcija, ko īsteno valsts vai pašvaldības, tomēr jau kopš sociālās palīdzības sistēmas reformas uzsākšanas, kuras mērķi tika formulēti 1996. gadā sociālās politikas vadlīnijās jeb “Baltajā grāmatā”, nevalstiskā un privātā sektora loma sociālo pakalpojumu sniegšanā aizvien palielinās.

²⁰ Dārziņa, L. Sociālās palīdzības saņēmējam līdzdarbības pienākumu nosaka likums. LV portāls. 11.09.2017. Pieejams: <https://lvportals.lv/e-konsultacijas/12727-socialas-palidzibas-sanemejam-lidzdarbibas-pienakumu-nosaka-likums-2017>

pierādījumus par savu materiālo un sadzīves situāciju (sniegt ziņas un pierādījumus, personiski ierasties, ļaut apsekot savu dzīvesvietu), kā arī izpildīt uzdevumus, lai uzlabotu savu situāciju (aktīvi iesaistīties, palielināt peļņit spēju, izmantot atveseļošanās un sociālās rehabilitācijas pasākumus, iesaistīties nodarbinātību veicinošos pasākumos). Par informācijas un pierādījumu nodrošināšanu rakstīts jau iepriekš, tāpēc turpmāk vairāk tiks analizēts to pienākumu raksturs, kas ir vērsti uz “savas situācijas uzlabošanu”.

No sociālās palīdzības definīcijas, sociālās palīdzības sniegšanas mērķa, SPSPL un likuma “Par sociālo drošību” sistēmiskās izpratnes izriet, ka klientu **līdzdarbības pienākumi** attiecībā uz savas situācijas uzlabošanu primāri ir **saistāmi ar** darbaspējīgo personu **nodarbinātību** (t.i., šķēršļu novēršanu darbaspējīgo personu nodarbinātības iespējām, piemēram, ir jāarstējas vai jāiziet sociālās rehabilitācijas programma, vai jārisina atkarības problēmas, ja tas ir šķērslis pastāvīgai nodarbinātībai; jāizmanto aktīvie nodarbinātības veicināšanas pasākumi, ja persona nespēj patstāvīgi atrast regulāru darbu utt.) un **jebkura veida ienākumu gūšanas iespēju izmantošanu** (piemēram, noformēt invaliditāti, ja veselības stāvoklis ilgstoši neļauj strādāt; pieprasīt uzturlīdzekļus caur tiesu, ja otrs vecāks tos nemaksā labprātīgi; noformēt valsts pabalstus un atvieglojumus, ja tas nav izdarīts; strādāt pilnu slodzi, ja pašreiz nodarbināts ir nepilnu laiku; meklēt algotu darbu, ja kā pašnodarbinātais nevar nopelnīt atbilstoši vajadzībām utt.). Ir jāatceras, ka likums “Par sociālo drošību” lieto jēdzienu “pašpalīdzība”, kura būtība ir vēlamais rezultāts klienta dzīvē – klienta spējas nodrošināt sevi un savu ģimeni ar iztiku bez sociālās palīdzības pabalstu saņemšanas, kas faktiski ir iespējams tikai ar nodarbinātību kā sociālās integrācijas pamatu. Tātad **līdzdarbības pienākumi** saskaņā ar to sociālās palīdzības izpratni, kas tika lietota **līdz 2021. gadam, bija priekšnosacījums** (prasība, kas ir obligāti jāizpilda, jāievēro) **sociālās palīdzības saņemšanai**, un tā izpilde ietekmēja sociālās palīdzības saņemšanu. Ja klients noteiktos līdzdarbības pienākumus nepildīja, tad gan SPSPL, gan MK noteikumi par GMI pabalsta saņemšanu paredzēja noteiktas negatīvas sekas pabalsta atteikuma vai samazinājuma veidā. Šādu līdzdarbības pienākumu juridisko izpratni apstiprina arī tiesu prakse. Apgabaltiesa savā spriedumā norāda, ka “sociālās palīdzības sistēma ir veidota, lai palīdzētu personām atgriezties tādos dzīves apstākļos, kad tās spēj patstāvīgi nodrošināt savai sadzīvei nepieciešamo. Lai to nodrošinātu, arī no personām, kuras lūdz konkrētu palīdzību, ir sagaidāma atbilstoša rīcība, pretējā gadījumā sociālās palīdzības sniegšana būtu personas beznosacījumu uzturēšana, kas nemotivētu personu darīt visu iespējamo, lai saviem spēkiem spētu nodrošināt dzīvošanai nepieciešamos apstākļus.”²¹ Kā tiks argumentēts turpmāk rakstā, tad kopš abu ST spriedumu pasludināšanas un grozījumiem SPSPL vairs nevar viennozīmīgi apgalvot, ka šāda līdzdarbības pienākuma nozīme sociālās palīdzības nodrošināšanas procesā saglabāsies arī turpmāk.

Līdzdarbības pienākumu fiksēšanas forma līdz 2021. gadam bija **vienošanās**. SPSPL 11. panta 4. punktā kā viens no

sociālā dienesta uzdevumiem ir “noteikt klienta līdzdarbības pienākumus, vienojoties ar viņu par veicamajiem pasākumiem”. Viena no sociālās palīdzības reformas iecerēm bija sociālās palīdzības pabalstu piešķiršanu apvienot ar sociālo darbu, kad sadarbības procesā sociālā darba speciālists un klients ir līdzvērtīgi dialogā par klienta problēmas risinājumu – klients aktīvi iesaistās sociālā darbinieka iejaukšanās plāna sagatavošanā, lai atrisinātu konkrēto problēmu.²² Vienošanās ideja ir, ka puses ir vienlīdzīgas un kopā nosaka veicamos pasākumus, kādi ir nepieciešami sociālās palīdzības mērķa sasniegšanai (atgādinu, ka sociālās palīdzības mērķis līdz 2021. gadam bija īstermiņa materiālā atbalsta sniegšana, pašpalīdzības veicināšana (līdzdalība savas situācijas uzlabošanā) un integrācija sabiedrības dzīvē, galvenokārt ar nodarbinātības palīdzību). Kaut arī šis uzdevums sastāv no it kā divām daļām – noteikt līdzdarbības pienākumus un vienoties par veicamajiem pasākumiem –, tomēr praksē var konstatēt, ka gadījumos, kad klients nepiekrīt sociālā dienesta noteiktajiem līdzdarbības pienākumiem, sociālā dienesta pozīcijai tomēr bija noteicošā loma. To apliecina arī tiesu prakse: “Apstākļi, ka pieteicējs nepiekrīt atsevišķu uzdevumu veikšanai, nenozīmē, ka tie ir noteikti nepamatoti.”²³ No tā var secināt, ka faktiski sociālais dienests un klients līdzdarbības pienākumu noteikšanā nav vienādās pozīcijās. Klientam ir jāizpilda sociālā dienesta noteiktie līdzdarbības pienākumi, kuri ir vērsti uz sociālās palīdzības mērķu sasniegšanu. Zināmā mērā no šādas atziņas izriet, ka izmaiņas ārējos normatīvajos aktos par sociālo palīdzību, kuri vairs neparedz vienošanos ar klientu kā līdzdarbības pienākumu noteikšanas formu, ir loģisks faktiskās prakses leģitimizēšanas solis, bet sākotnējā iecere par sociālā darba speciālista un klienta vienlīdzību, nosakot līdzdarbības pienākumus un pasākumus klienta integrācijai sabiedrības dzīvē, nav attaisnojusies.

SPSPL pietiekami nekonkretizē klienta līdzdarbības pienākuma saturu, apjomu un iespējamās īstenošanas rīkus, lielā mērā atstājot šo līdzdarbības pienākumu definēšanu konkrētās pašvaldības sociālā dienesta kompetencē. Klienta līdzdarbības princips un sociālās palīdzības individuālais raksturs paredz, ka individualizēti **līdzdarbības pienākumi ir jāatvasina no likumos vispārīgi noteiktajiem pienākumiem un jāprecizē atbilstoši konkrētā klienta situācijai**, nosakot precīzi, ko katrs ģimenes loceklis darīs un kādā termiņā.

Kaut arī mūsdienu sociālās palīdzības izpratnei jau ir 18 gadi, autoraprāt, atsevišķi ir vērts analizēt **sociālās palīdzības mērķa jēgu**, kuras saturs ir atrodams divās tiesību normās. SPSPL sākotnējā redakcijā sociālās palīdzības mērķis bija formulēts 32. pantā: “Sociālās palīdzības mērķis ir sniegt materiālu atbalstu krīzes situācijā nonākušām trūcīgām ģimenēm (personām), lai apmierinātu to pamatvajadzības un veicinātu darbaspējīgo personu līdzdarbību savas situācijas

²¹ LR Apgabaltiesas 2021. gada 5. maija sprieduma lietā Nr.A420172820, 13. punkts

²² Moors, Mārtiņš. Latvijas sociālās drošības sistēmas ieceres un veidošanās gadsimtu mijā : [par sociālās drošības sistēmu 20.un 21.gs. mijā]. Sociālais Darbs Latvijā. 2019. Nr. 1: 17. lpp.

²³ LR Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 5. maija spriedums lietā Nr. A420172820, 13. punkts

uzlabošanā”, kā arī likuma “Par sociālo drošību” 11. pantā. Likums “Par sociālo drošību” sociālās palīdzības definīciju paplašina, no vienas puses, nenorādot uz sociālās palīdzības “krīzes” jeb īstermiņa dimensiju, bet, no otras puses, paredzot, ka materiālajai palīdzībai ir arī jādod iespēja personai **realizēt pašpalīdzību** un jāveicina personas **iesaistīšanās sabiedrības dzīvē**.

Par materiālā atbalsta saturu jau rakstīts iepriekš – tam ir priekšmetisks raksturs un īpašuma tiesību pāreja. Par trūcīgām ģimenēm (personām) – sākotnēji SPSPL paredzēja tikai vienu obligātu sociālās palīdzības pabalsta veidu – pabalstu GMI līmeņa nodrošināšanā, kura piešķiršanai, savukārt, obligāts kritērijs bija atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam. Tāpēc arī ir saprotams, kāpēc sākotnēji likumā tika izvēlēts šāds formulējums. Tomēr, laikam ritot un tiesiskajam regulējumam mainoties, 2008. gada 18. septembrī pieņemtajos SPSPL grozījumos²⁴ 32. panta redakcijā parādās arī maznodrošinātas ģimenes (personas) jēdziens, kā arī pienākums pašvaldībām nodrošināt dzīvokļa pabalstu. Tādējādi kopš 2008. gada beigām var teikt, ka sociālās palīdzības mērķa grupa ir maznodrošinātas personas (kas pēc būtības ietver arī visas trūcīgās personas), vai arī, vienkāršāk sakot, personas ar zemiem ienākumiem un materiālo stāvokli. Zīmīgi, ka līdzīgs mērķa grupas formulējums parādās arī 2020. gada beigās pieņemtajos SPSPL grozījumos, proti, zemu ienākumu mājsaimniecības. No iepriekš minētā var secināt, ka pēdējo 18 gadu laikā **ir mainījusies sociālās palīdzības mērķa grupa, ietverot aizvien plašāku sabiedrības daļu, kā arī paplašinājies sociālās palīdzības saturs, būtībā apliecinot, ka pamatvajadzību pēc mājokļa nav iespējams apmierināt GMI līmeņa ietvaros**.

Autoraprāt, pārāk maza uzmanība ir bijusi veltīta diskusijai par citu būtisku pazīmi, kas jau no SPSPL spēkā stāšanās ilgstoši ir bijusi sociālās palīdzības mērķa formulējuma sastāvdaļa, proti, “krīzes situācija”. Krīzes jēdziens tiek skaidrots kā bīstams, sarežģīts, smags pārejas stāvoklis. Var secināt, ka krīzes būtiska sastāvdaļa ir grūtības un pārejas process uz citu stāvokli, kas nozīmē krīzes stāvokļa laicīgumu, ka krīzei ir sākums un beigas. Tas liecina, ka likumdevēja **sākotnējā iecere** attiecībā uz sociālās palīdzības mērķi ir bijusi tāda, ka **sociālā palīdzība kā individuāli adresēts risinājums ir īstermiņa, pagaidu palīdzība**, kamēr ģimene (persona) pati spēj atgriezties ierastajos sabiedriskajos procesos un spēj pati sev palīdzēt. Šo apgalvojumu pastiprina fakts, ka sākotnējā SPSPL 36. panta 2. daļas redakcijā tika noteikts, ka “pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai personai (ģimenei) izmaksājams ne vairāk kā deviņus mēnešus kalendārā gada laikā.” Tātad iecere bija terminēt sociālo palīdzību laikā, kā arī mudināt klientus uzlabot savu materiālo un sociālo situāciju vismaz 9 mēnešu periodā. Tas tika mainīts 2009. gadā, svītrojot šo ierobežojumu.²⁵ Faktiski

ar to tika atzīts, ka zemu ienākumu cēloņi var būt pastāvīgi un tādi, kurus objektīvi klients pats nevar izmainīt arī ar aktīvu līdzdarbību.

No 2021. gada sociālās palīdzības mērķa formulējumā vairs nav nekādas norādes uz sociālās palīdzības īstermiņa raksturu. Var secināt, ka laika gaitā likumdevējs ir leģitimizējis to, ka zemi ienākumi ir sociāla, nevis personiska problēma, kuru var atrisināt, ja tikai klients to gribētu. Šāda likumdevēja nostāja saskan vai, drīzāk, reaģē uz ST atziņu, ka “pamatā nepieciešamībai pēc sociālās palīdzības pamatvajadzību apmierināšanai var būt ne tikai īslaicīgas, bet arī ilgstošas problēmas”²⁶. Tāpat ST norāda, ka palīdzība krīzes situācijā, kaut arī ir būtisks sociālās palīdzības atbalsta pasākums, nav vērstas uz ilgstošu problēmu risināšanu, tomēr pamatā nepieciešamībai pēc sociālās palīdzības pamatvajadzību apmierināšanai var būt ne tikai īslaicīgas, bet arī ilgstošas problēmas. Tāpēc sociālā palīdzība tikai krīzes situācijā nenodrošina iespēju ikvienam veidot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai²⁷ vismaz minimālā apmērā. No iepriekš minētā var secināt, ka **šābrīža sociālās palīdzības būtības izpratne kardināli atšķiras no tās izpratnes, kāda tā bija, pieņemot SPSPL 2002. gadā. Ja likuma pieņemšanas laikā sociālā palīdzība tika saistīta ar īslaicīgu materiālu atbalstu pagaidu grūtību pārvarēšanai, tad 2020. gadā tiek pieļauts, ka sociālo palīdzību var saņemt ilgstoši, ja tāda ir faktiskā situācija**.

Līdzīgs izmaiņu process ir noticis arī attiecībā uz prasību par sociālās palīdzības kā klientu sociālās integrācijas instrumentu. Ja daudzus gadus sociālās palīdzības mērķa formulējums gan SPSPL, gan likumā “Par sociālo drošību” diezgan viennozīmīgi norādīja, ka sociālās palīdzības pabalsti un klienta līdzdarbības pienākumi ir līdzeklis klienta aktivizēšanai un sociālai integrācijai, tad jaunajā, no 2021. gada spēkā esošajā sociālās palīdzības mērķa formulējumā vairs nav norādes uz klienta līdzdarbību savas situācijas uzlabošanā.²⁸

ST tiesnesis J. Neimanis savās atsevišķajās domās sniedz vērtējumu, ka ST ir atzinusi, ka sociālā palīdzība pamatvajadzību apmierināšanai ir jānodrošina ikvienai personai, kura to nespēj nodrošināt patstāvīgi. Proti, sociālajai palīdzībai ir jānodrošina ikvienam tāds iztikas minimums, kas rada iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi.²⁹ Kaut arī vairākas ST procesā pieaicinātās personas (piemēram, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Pašvaldību sociālo dienestu vadītāju apvienības pārstāvis) norādīja, ka līdzdarbība ir būtisks

²⁴ 2008. gada 18. septembra likums “Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/181602>

²⁵ 2009. gada 7. maija likums “Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/192449>

²⁶ Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija spriedums par trūcīgās ģimenes (personas) ienākumu līmeņa atbilstību LR Satversmei, 23.2. punkts

²⁷ Turpat

²⁸ Kopš SPSPL grozījumu spēkā stāšanās 2021. gadā sociālās palīdzības mērķis ir sniegt materiālu atbalstu zemu ienākumu mājsaimniecībām, lai nodrošinātu ienākumus garantētā minimālā ienākumu sliekšņa līmenī un segtu ar mājokļa lietošanu saistītos izdevumus, kā arī sniegt atbalstu atsevišķu izdevumu apmaksai un krīzes situācijās.

sociālās palīdzības nosacījums, kura ievērošana pieļauj, ka tie, kas nepilda līdzdarbības pienākumus, nekvalificējas sociālajai palīdzībai, t.sk., nesauņem pabalstu GMI līmeņa nodrošināšanai, tomēr ST spriedumā dominē pretējas atziņas. ST norāda, ka šāds nosacījums nav savienojams ar cilvēka cieņas izpratni un ka valstij ir jāveido tāds tiesiskais ietvars, kas nodrošinātu sociālās palīdzības minimumu katrai ģimenei un personai, kurai trūkst līdzekļu cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanai.³⁰ Šāda nostāja mazina līdzdarbības kā priekšnosacījuma nozīmi sociālās palīdzības saņemšanā. Pieaicinātās personas – socioloģijas ekspertes Latvijas Universitātes Socioloģijas nodaļas vadītāja asociētā profesore Dr. sc. soc. Baiba Bela un Latvijas Universitātes asociētā profesore Dr. sc. soc. Līga Rasnača – tiesas sēdē norādīja pat uz pretējo, ka cieņpilna valsts izturēšanās pret sociāli vājākiem, mazāk nodrošinātiem iedzīvotājiem drīzāk kalpotu kā līdzdarbību stimulējošs faktors.³¹ Var secināt, ka ST un atsevišķi pieaicinātie eksperti ir snieguši viedokļus, kas ir radikāli pretēji sociālās palīdzības sniegšanas līdzšinējai praksei, kā arī pretēji tiesu praksei. Piemēram, LR Augstākā tiesa ir atzinusi, ka “darbspējīga persona vispirms ir pati atbildīga par savu materiālo nodrošinājumu, un sociālā palīdzība tiek sniegta tikai tad, kad persona ir nonākusi objektīvās grūtībās. Valsts un pašvaldības pienākums palīdzēt personai pastāv tiktāl, ciktāl persona pati vai personas, kas var tai palīdzēt, nespēj personu pietiekami nodrošināt. [...] Valsts un pašvaldības sniegtā sociālā palīdzība vienmēr ir tikai subsidiārs sociālā atbalsta avots. Tās vispirms ir pašas personas tiesības un reizē arī pienākums – veidot savu dzīvi un labklājību, gādāt par saviem bērniem, saviem vecākiem.³² Acīmredzot, ST ir lielāku nozīmi piešķīrusi sociālās palīdzības prasītāju sliktās materiālās situācijas sekām, nevis cēloņiem, kāpēc persona pati sevi nespēj nodrošināt. Var apgalvot, ka **ST savos apgalvojumos tuvina sociālo palīdzību beznosacījuma garantētā ienākuma izpratnei** un attālinās no tās izpratnes, kāda pašvaldību sociālo dienestu un tiesu praksē tika īstenota līdz šim. Var teikt, ka ST ir apstiprinājusi, ka pamatvajadzību

nodrošināšanas princips sociālajā palīdzībā prevalē pār klienta līdzdarbības pienākumu.

Tas izskaidro, kāpēc arī likumdevējs mainīja sociālās palīdzības mērķa formulējumu, kā arī izslēdza SPSP normas, kas noteica negatīvās sekas līdzdarbības pienākumu nepildīšanas gadījumā.

Kā jau iepriekš minēts, līdzdarbības pienākumiem un to izpildei jau kopš SPSP pieņemšanas ir būtiska loma sociālās palīdzības procesā. Faktiski sociālā palīdzība Latvijā līdz šim bija nosacījuma materiālā palīdzība, kura balstās uz ienākumu un materiālā stāvokļa izvērtēšanu un saņēmēja pienākumu veikt līdzdarbības pienākumus, ko literatūrā dēvē arī par ieguldījumiem cilvēkkapitālā.³³ Tas nozīmē, ka tikai tie, kuri cenšas uzlabot savu situāciju un pierāda to, tādējādi apliecinot savu vajadzību objektīvo raksturu, var turpināt saņemt sociālās palīdzības pabalstus. Gadījumā, ja persona atteicās no līdzdarbības vai noteiktā laikā nebija iesaistījies pasākumos savas sociālās problēmas risināšanā, sociālās palīdzības pabalstu klientam varēja samazināt par šai personai piešķirto daļu, vienlaikus ievērojot katra bērna tiesības (SPSP likuma 37. panta 2. daļas 1. punkts, spēkā līdz 2021. gada 1. janvārim).

Līdz 2021. gada sākumam normatīvie akti paredzēja, ka sociālais dienests noslēdz **vienošanos par līdzdarbību** ar katru pilngadīgo darbspējīgo pabalsta saņēmēju, kurā tiek norādīti klienta veicamie pasākumi un to izpildes termiņš. Vienošanās zaudēja spēku, ja klients bez objektīva iemesla nepildīja norādītos līdzdarbības pasākumus, un tas varēja būt par pamatu sociālo pabalstu samazināšanai vai izmaksu pārtraukšanai. Tobrīd spēkā esošie Ministru kabineta noteikumi Nr. 550³⁴ noteica, kādos vienošanās ļaunprātīgas nepildīšanas gadījumos piešķirtā pabalsta apmēru mājāsaimniecībai var samazināt par līdzdarbības pienākumus nepilnās personas pabalsta GMI līmeņa nodrošināšanai daļu. Sociālajam dienestam ne retāk kā reizi trijos mēnešos bija jānovērtē ģimenes (personas) sociālās situācijas izmaiņas. Pašreiz spēkā esošajā regulējumā vairs nekā tāda nav.

Līdzdarbības pienākuma kontekstā minama arī SPSP likuma 37. panta pirmā daļa (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2020. gada beigām), kas noteica pienākumu darbspējīgām personām, kas vēlas saņemt sociālo palīdzību un nestrādā, reģistrēties Nodarbinātības valsts aģentūrā kā bezdarbniekiem un līdz ar to aktīvi piedalīties visos Nodarbinātības valsts aģentūras organizētajos pasākumos nodarbinātības veicināšanai. Saskaņā ar Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likuma normām (12. panta pirmās daļas 6. punkts) bezdarbnieka pienākumu nepildīšana bez attaisnojoša iemesla ir pamats bezdarbnieka statusa zaudēšanai. Līdz ar to gadījumā, ja

²⁹ Satversmes tiesas 2020. gada 28. decembra tiesneša atsevišķās domas "Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2020-07-03 "Par Ministru kabineta 2011. gada 5. decembra noteikumu Nr. 924 "Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru" 2.2. apakšpunkta, Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1605 "Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību" 2.1. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 31. decembrim), kā arī Ministru kabineta 2019. gada 3. decembra noteikumu Nr. 579 "Noteikumi par minimālās valsts vecuma pensijas apmēru" 2. punkta un 3.2. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 109. pantam". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/320846>

³⁰ Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija spriedums par trūcīgās ģimenes (personas) ienākumu līmeņa atbilstību LR Satversmei, 17.punkts

³¹ Turpat, 9.punkts

³² LR Augstākās tiesas 2011. gada 25. marta spriedums lietā Nr. A42538108, 8. punkts

³³ Moors, Mārtiņš. Ģimenes jēdziena izpratne un nozīme sociālajā palīdzībā. Sociālais darbs Latvijā. 2020. Nr. 2: 10. lpp.

³⁴ Ministru kabineta 2009. gada 17. jūnija noteikumi Nr. 550 "Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību". (zaudējis spēku) Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/193738/redakcijas-datums/2017/12/15>

darba spējīgs sociālās palīdzības pabalsta saņēmējs nepildīja bezdarbnieka pienākumus (tādus kā aktīva darba meklēšanas pasākumi un individuālā plāna izpilde), bezdarbnieka statusu varēja zaudēt, kas attiecīgi liedza personai saņemt sociālās palīdzības pabalstus.

Jaunais regulējums, kurš ir spēkā kopš 2021. gada, vairs neparedzēja darbaspējīga, bet nestrādājoša klienta obligātu pienākumu pirms sociālās palīdzības pieprasīšanas reģistrēties kā bezdarbniekam, atstājot iespēju reģistrēties arī kā darba meklētājam. Tāpat SPSPL vairs nebija noteikts, ka sociālajam dienestam ir tiesības atteikt sociālo palīdzību, ja klients neizpilda līdzdarbības pienākumu. Tas signalizē par sākotnējo likumdevēja vēlmi mazināt klienta līdzdarbības pienākumu nozīmi, jo iepriekš bezdarbnieka statusa zaudēšana bija pamats sociālās palīdzības atteikumam sakarā ar līdzdarbības pienākumu nepildīšanu. Jāatzīst, ka šī atkāpe nebija ilga, jo jau nākošie grozījumi SPSPL³⁵ izteica 36. panta otrās daļas ievaddaļu un 1. punktu redakcijā, kurā vairs neparādās iespēja būt reģistrētam kā darba meklētājam. Tas nozīmē, ka arī šobrīd spēkā esošajā regulējumā bezdarbnieka pienākumu nepildīšanas sekas var būt sociālās palīdzības atteikums. Šajos SPSPL grozījumos tika atgriezta arī norma (likuma 12. pants tika papildināts ar 5.1 daļu), kas dod tiesības sociālajam dienestam atteikt sociālo palīdzību, ja klients darbaspējīgā vecumā bez pamatota iemesla atsakās pildīt klienta pienākumus. Zināmā mērā tas bija tieši pašvaldību pārstāvju spiediena rezultāts, jo šāda nostāja, kas ir klajā pretrunā ar iepriekšējo praksi, izsauca daudz neapmierinātības.

Rodas pamatots jautājums – ja jau līdzdarbības pienākumu izpildes nozīme sociālās palīdzības nodrošināšanā kļūst mazāka, bet vienošanās par līdzdarbību vairs nepastāv kā līdzdarbības pienākumu fiksēšanas instruments, tad kādā veidā turpmāk būtu nosakāmi klienta līdzdarbības pienākumi, kuri ir vērsti uz klienta situācijas uzlabošanu? Sociālās palīdzības nodrošināšanas process ir administratīvs process. Administratīvā procesa likuma 68. pants paredz, ka administratīvajā aktā (kāds ir arī lēmums par sociālās palīdzības piešķiršanu) var tikt iekļauti nosacījumi, ja piemērojamā tiesību norma tāds paredz. Kā jau iepriekš rakstā minēts, līdzdarbības pienākumi un to izpilde ir priekšnosacījums sociālās palīdzības saņemšanai. Tas nozīmē, ja sociālais dienests vēlas, lai klientam noteikto līdzdarbības pienākumu neizpildei būtu noteiktas sekas, tad klienta individualizēti līdzdarbības pienākumi ir jāparedz lēmumā, ar kuru klientam tiek piešķirti sociālās palīdzības pabalsti. Tā kā administratīvajam aktam var būt arī pielikumi³⁶, tad klienta līdzdarbības pienākumu uzskaitījumu un termiņus var sagatavot atsevišķa dokumenta veidā un pievienot kā pielikumu.

³⁵ 2021. gada 11. marta likums "Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/321878>

³⁶ Administratīvais process: likums, prakse, komentāri. Rakstu krājums. Sastādītāja un projekta vadītāja: Dina Gailīte. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2005. 177. lpp.

Tikai tiesu prakse parādīs, kādu ietekmi sociālās palīdzības mērķa formulējuma izmaiņas attiecībā uz sociālās palīdzības pastāvīgo raksturu un klienta līdzdarbības nozīmes mazināšanos atstās uz tiesu spriedumiem, kad sociālie dienesti būs atteikuši sociālo palīdzību, pamatojoties uz līdzdarbības pienākumu neizpildi. Tāpat aktuāls ir jautājums, kā tiesas vērtēs klienta pienākumu neizpildes pamatotību vai nepamatotību, ņemot vērā to, ka sociālās palīdzības legītimajā mērķī vairs nav norādes uz "savas situācijas uzlabošanu", kas iepriekš bija viens no atskaites punktiem. Var izteikt pieņēmumu, ka laika gaitā pamatvajadzību nodrošināšanas princips tiks vērtēts kā būtiskāks nekā klienta līdzdarbības princips.

Vēl viena būtiska sociālās palīdzības regulējuma izmaiņa ir tā, ka **turpmāk sociālās palīdzības pabalstu kritēriji un apjoms būs noteikti ar likumu**, nevis MK noteikumiem. ST atzina, ka GMI līmenis ir jānosaka, pamatojoties uz noteiktu metodi, kas izrietētu no mērķa aizsargāt cilvēka cieņu, izlīdzināt sociālo nevienlīdzību un nodrošināt valsts ilgtspējīgu attīstību³⁷. No tiesiskās pašāvības un stabilitātes viedokļa tas ir jāatzīst par labu un pareizu. ST atzina, ka "pamattiesībām uz tādu sociālo palīdzību, kas rada iespēju veidot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi, ir jābūt nodrošinātām ikvienai personai valstī neatkarīgi no pašvaldības, kurā persona dzīvo"³⁸ kas nozīmē to, ka sociālās palīdzības apmērs un noteikšanas kritēriji ir tik būtisks jautājums, ka tas ir jānosaka parlamentam, nevis valdībai. Tāpat ST ir atzinusi, ka līdz 2020. gadam ne SPSPL, ne citos normatīvajos aktos nebija noteikti pamatvajadzību īstenošanas kritēriji, tādējādi atstājot iespēju viedokļu dažādībai par GMI līmeņa mērķi.³⁹

Ņemot vērā iepriekš minēto, SPSPL no 2021. gada nosaka GMI sliekšni, trūcīgas māsaimniecības ienākumu sliekšni, maznodrošinātas māsaimniecības ienākumu sliekšni, sociālās palīdzības pabalstu veidus, mājokļa pabalsta aprēķināšanas kritērijus, kā arī materiālās situācijas izvērtēšanas un sociālās palīdzības pabalstu piešķiršanas nosacījumus, proti, kas tiek un kas netiek atzīts par ienākumiem un īpašumu sociālās palīdzības saņemšanas procesā. Tomēr minēto sliekšņu noteikšanas metode ar ārējo normatīvo aktu nav apstiprināta. Metodoloģiskā pieeja minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanā, kas ir balstīta uz relatīvo metodi, ir raksturota likumprojekta "Grozījumi likumā "Par sociālo drošību"⁴⁰ anotācijā. Var secināt, ka šobrīd lielā mērā sociālās palīdzības nodrošināšanas process, kritēriji un apmērs ir noteikts

³⁷ Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija spriedums par garantētā minimālā ienākuma līmeņa atbilstību LR Satversmei, 23. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315688>

³⁸ Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija spriedums par trūcīgās ģimenes (personas) ienākumu līmeņa atbilstību LR Satversmei, 23.1. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/316171>

³⁹ Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija spriedums par garantētā minimālā ienākuma līmeņa atbilstību LR Satversmei, 20. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315688>

⁴⁰ 2020. gada 24. novembra likums "Grozījums likumā "Par sociālo drošību"". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319393>

nacionālā līmenī, faktiski samazinot pašvaldību autonomiju šīs funkcijas izpildē līdz minimumam.

Apkopojot iepriekš rakstā pausto, var izdarīt šādus secinājumus:

1. Sociālās palīdzības būtiskās pazīmes ir tās priekšmetiskais raksturs, mērķis nodrošināt pamatvajadzības, ienākumu un materiālā stāvokļa izvērtējums, kā arī klienta pienākums līdzdarboties savas situācijas uzlabošanā. Sociālā palīdzība ir individualizēts atbalsts, bet klientam ir pienākums nodrošināt informāciju un pierādījumus par savas materiāli grūtās situācijas objektīvo raksturu.
2. Pēdējo 18 gadu laikā ir mainījusies sociālās palīdzības mērķa grupa, ietverot aizvien plašāku sabiedrības daļu, kā arī paplašinājies sociālās palīdzības saturs, būtībā apliecinot, ka pamatvajadzību pēc mājokļa nav iespējams apmierināt GMI līmeņa ietvaros.
3. 2020. gads ir vērtējams kā nozīmīgs pagrieziens sociālās palīdzības sistēmai, jo tas ir ienesis vairākas būtiskas izmaiņas tajā sociālās palīdzības izpratnē, kura pastāvēja pēdējos 18 gadus.
4. Sākotnējā iecere attiecībā uz sociālās palīdzības mērķi ir bijusi tāda, ka sociālā palīdzība kā individuāli adresēts risinājums ir īstermiņa, pagaidu palīdzība, tomēr laika gaitā aizvien vairāk ir atzīts, ka zemi ienākumi ir sociāla, nevis personiska problēma; ka zemu ienākumu situācija var objektīvi pastāvēt ilgstoši.
5. Nozīmīgas izmaiņas ir skārušas sociālās palīdzības mērķa formulējumu. Turpmāk sociālās palīdzības mērķis ir nodrošināt māsaimniecībām ienākumus noteiktā līmenī un vairs kā sasniedzamo rezultātu neprasa veicināt darbaspējīgo personu līdzdalību savas situācijas uzlabošanā.
6. Līdzdarbības pienākumu nozīme sociālās palīdzības sniegšanas procesā ir mazināta, kā arī ir notikusi atteikšanās no sākotnējās ieceres par sociālā darba speciālista un klienta vienlīdzību līdzdarbības pienākumu noteikšanā. Turpmāk noteikt līdzdarbības pienākumus ir sociālā dienesta uzdevums, bet klientam tie ir jāpilda.
7. Pamatojoties uz LR Satversmes tiesas atziņām un nesenajiem grozījumiem Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, var konstatēt, ka pamatvajadzību nodrošināšanas pamatprincips sociālajā palīdzībā tiek uzskatīts par būtiskāku nekā klienta līdzdarbības pamatprincips.
8. LR Satversmes tiesa ir atzinusi, ka sociālās palīdzības apmērs un noteikšanas kritēriji ir tik būtisks jautājums, ka tas ir jānosaka parlamentam, nevis valdībai. No 2021. gada likumā ir noteikti pamatvajadzību īstenošanas kritēriji, samazinot pašvaldības lemtspēju sociālās palīdzības mērķa grupas un apmēra noteikšanā, faktiski samazinot pašvaldību autonomiju šīs funkcijas izpildē līdz minimumam.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Administratīvais process: likums, prakse, komentāri. Rakstu krājums. Sastādītāja un projekta vadītāja: Dina Gailīte. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2005. 357 lpp.
2. Administratīvais process tiesā. Autoru kolektīvs J. Briedes vispārīgā zinātniskā redakcijā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008. 776. lpp.
3. Administratīvā procesa likuma komentāri: A un B daļa. Sagatavoja autoru kolektīvs J. Briedes zinātniskajā redakcijā [autori: Kristīne Aperāne ... [u.c.]. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013. 1058 lpp.
4. Konference "Labklājības sistēmas reforma – šodien un nākotnē". Labklājības sistēmas reforma – šodien un nākotnē. 2001. gada 19. oktobris: konferences runu apkopojums. Latvijas Republikas Labklājības ministrija, Apvienoto Nāciju attīstības programma; [rakstu autori]: Andrejs Požarnovs ... [u.c.]. Rīga: Latvijas Republikas Labklājības ministrija, 2002. 96 lpp.
5. **Moors, Mārtiņš.** Ģimenes jēdziena izpratne un nozīme sociālajā palīdzībā. Sociālais Darbs Latvijā. 2012. Nr. 2: 9.-12. lpp.
6. **Moors, Mārtiņš,** Latvijas sociālās drošības sistēmas ieceres un veidošanās gadsimtu mijā: [par sociālās drošības sistēmu 20. un 21. gs. mijā]. Sociālais Darbs Latvijā. 2019. Nr. 1: 6.-26. lpp.
7. Starpziņojums par sociālās palīdzības pabalstu sistēmas Latvijā tiesiskā regulējuma un palīdzības finansēšanas shēmu, un atbildības sadalījuma, kā arī sociālā atbalsta sistēmas izvērtējumu, Pētījuma veicējs: SIA "KPMG Baltics", Rīga, 2013. gada 1. marts Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/petijums-sakotnejas-ietekmes-ex-ante-novertejums-par-ieceretajam-strukturalajam-reformam-socialas-palidzibas-politikas-joma>
8. Likums "Par sociālo drošību". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/36850>;
9. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/id/68488>;
10. Ministru kabineta 2009. gada 17. jūnija noteikumi Nr. 550 "Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/193738>;
11. Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija spriedums "Par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni" 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315688>
12. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija spriedums "Par Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumu Nr. 299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu" 2. punkta vārdu "ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 euro" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/316171>
13. Satversmes tiesas 2020. gada 28. decembra tiesneša atsevišķās domas "Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2020-07-03 "Par Ministru kabineta 2011. gada 5. decembra noteikumu Nr. 924 "Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru" 2.2. apakšpunkta, Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumu Nr. 1605 "Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību" 2.1. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 31. decembrim), kā arī Ministru kabineta 2019. gada 3. decembra noteikumu Nr. 579 "Noteikumi par minimālās valsts vecuma pensijas apmēru" 2. punkta un 3.2. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 109. pantam". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/320846>

Starp valsti un tirgu: trīs stāsti par sociālo politiku

Andris Šuvajevs

zinātņu maģistra grāds sociālajā antropoloģijā, Oksfordas universitāte

Šajā rakstā iztirzāšu saikni starp nodarbinātību, makroekonomiku un sociālo politiku. Nereti sociālos jautājumus mēdz konceptuāli nošķirt no makroekonomiskiem apsvērumiem, un arī nodarbinātība tiek uzverta kā faktors, kam jāveido atsevišķa politika. Tomēr šīs jomas ir cieši saistītas ne tikai reālos sociālekonomiskos procesos, bet arī vēsturiski, izpratnē par valsts darbībām sabiedrības organizācijā. Šī izpratne gan nav bijusi viennozīmīga – idejas par to, kā valsts veido sabiedrības materiālo dzīvi, var būt gana pretrunīgas.

Šajā ziņā intelektuāli produktīvs bija starpkaru periods, kas sekmēja teorētiskas un praktiskas iniciatīvas stabilizēt karadarbībā cietušo valstu tautsaimniecības. 20. gadsimta 20. gadus raksturoja centieni veidot jaunas ģeopolitiskās attiecības (Tooze, 2015). Lielbritānija karā uzvarēja, tomēr tās finansiālā vara bija ievērojami samazinājusies uzkrāto karalaika parādu dēļ. ASV tikmēr bija kļuvusi par pasaules kreditoru, tomēr nevēlējās uzņemties atbildību par globālo finanšu sistēmu un uzstāja uz kara parādu atmaksu. Šāds ASV lēmums radīja deflācijas spiedienu uz Eiropu, jo līdzekļi, kas varēja tikt ieguldīti sabiedrības atjaunošanā, plūda uz ASV. Savukārt Vācija, zaudējot karu, nonāca Antantes¹ valstu nežēlastībā un bija spiesta maksāt reparācijas, kas bija viens no bēdīgi slavenās Veimāras hiperinflācijas cēloņiem (Mosler, 2020). Turklāt situāciju saasināja mēģinājumi atgriezties pie zelta standarta, piesaistot nacionālās valūtas noteiktam maiņas ar dārgmetālu kursam, – priekšnoteikums bija taupības politikas īstenošana vietējās tautsaimniecībās. Zelta standarts tika asociēts ar finansiālu stabilitāti, tāpēc šādi mēģinājumi turpinājās, veicinot sociālos nemierus un radot auglīgu vidi nacisma uzplaukumam Vācijā. 1929. gada Volstrītas akciju tirgus katastrofa bija kā “punkts uz i” strukturālai kapitālisma krīzei, kas faktiski netika atrisināta līdz pat Otrā pasaules kara beigām.

Šis politiskais fons ir svarīgs, domājot par sociālās politikas aprisēm. Gluži tāpat kā Latvijas lēmums īstenot taupības politiku pēc 2008. gada finanšu krīzes ietekmēja valsts sociālo politiku, tā arī starpkaru perioda lēmumi veidoja pieņēmumus par to, ko valsts var un nevar darīt sociālajā jomā. Tikpat būtiski ir paturēt prātā, ka sociālā politika ir relatīvi jauns fenomens, kas apliecina pieaugošu publiskā sektora lomu sabiedrības noturības nodrošinājumā. Vēl 19. gadsimtā ir grūti runāt par vispārēju un sistemātisku politiku, kas vērsta uz sabiedrības vismazāk aizsargāto iedzīvotāju vajadzību aprūpi.

Jāatzīmē, ka sociālā politika kļūst par aktīvi formulētu pasākumu kopumu, lielā mērā sekojot rūpēm par privāto kapitālu. Pastāv cieša sakarība starp regulārām finanšu krīzēm un arvien pieaugošu valsts lomu krīzes seku ierobežošanā (Minsky, 1986). Tāpēc ierastais konceptuālais nošķirums starp sociālo un ekonomikas politiku nav pamatots, jo vismaz politiskajā līmenī abas jomas ir cieši saistītas. Pieņēmumi par valsts vēlamajām darbībām un atbildību tautsaimniecības līmenī nosaka arī sociālās politikas iespējas. Tāpēc fundamentālas izmaiņas vienā jomā nav iespējamās bez tikpat būtiskām izmaiņām citā.

Lai veicinātu teorētisko izpratni par saikni starp sociālo politiku un makroekonomiku, rakstā ieskicēšu trīs intelektuālās tradīcijas, kuru attīstību ir noteicis gan vēsturiskais konteksts, gan arī to savstarpējais dialogs. Pirmajā daļā iztirzāšu slavenā britu ekonomista Džona Meinarda Keinsa (John Maynard Keynes) (1936) vispārīgo teoriju par nodarbinātību, procentu likmēm un naudu. Pateicoties tieši Keinsa darbam, nodarbinātība tika nostiprināta kā centrāls valsts politikas pamatelements (faktiski joprojām strīdi par un ap valsts lomu sabiedrībā ir reducējami uz nodarbinātības problemātiku). Keinsa ietekme ir nenoliedzama, tomēr viņa laikabiedru Valtera Eikena (Walter Eucken) un Fransa Bēma (Franz Böhm) idejas ir, iespējams, vēl nozīmīgākas, it īpaši Latvijas kontekstā. Kritizējot 19. gadsimta valdošos uzskatus par *laissez-faire*² jeb valsts neiejaukšanos tirgus darbībās (kas nozīmēja arī “neiejaukšanos” sociālajā politikā), abi minētie autori un viņu domubiedri formulēja idejas, kas, tieši pretēji, paredzēja aktīvu valsts tautsaimniecības politiku. Šo ideju kopumu vēsturiski apzīmē kā “ordoliberalismu” un patlaban, manuprāt, pamatoti identificē kā ekonomiskās ideoloģijas vadmotīvu Eiropas Savienībā (Ferrera, 2017). Visbeidzot, modernā monetārā teorija (turpmāk tekstā – MMT) ir svaigs intelektuāls strāvojums, kura pamatā ir ideja par publiskas nodarbinātības iespēju kā centrālu sociālās politikas elementu un būtisku priekšnosacījumu makroekonomikas stabilitātei. Raksta noslēgumā ieskicēšu arī MMT ideju par Darba garantijas programmu, norādot uz šādas rīcībpolitikas sociālo vērtību.

KEINSA STĀSTS

Lai adekvāti novērtētu Keinsa idejas, kas viņa dzīves laikā tika uzskatītas par teju revolucionārām, nepieciešams ieskicēt tā brīža ekonomikā valdošo intelektuālo diskursu, kuru viņš

¹ Antantes valstis bija kara sabiedroto grupa, kas sastāvēja no Lielbritānijas, Francijas, Krievijas, ASV, Japānas, vēlāk arī Itālijas un citām valstīm.

² Laissez-faire ekonomikas ideoloģija, kas paredz pēc iespējas mazāku valsts lomu tautsaimniecībā. Tā tika formulēta 18. gadsimtā Francijā un aptuvenā tulkojumā nozīmē ‘jaut darīt’.

centās apstrīdēt. Viena no centrālajām tēzēm, kas raksturoja izpratni par ekonomiku, saistījās ar tautsaimniecības *magiskajām* spējām nodrošināt līdzsvaru starp pieprasījumu un piedāvājumu. Pārliecība, ka jebkurai precei vai pakalpojumam ir sava “īstā” cena, kas atkarīga no mijiedarbības starp pieprasījumu un piedāvājumu, joprojām dominē ekonomikas mācību grāmatas. Tā sakņojas ticībā, ka sabiedrība sastāv no pašpietiekamiem indivīdiem, kam rūp galvenokārt viņu pašu labums, bet sabiedrības dabiskais stāvoklis ir vienkārši izvērsts visaptverošs tirgus, kurā ikviena sociālā attiecība iegūst komerciālu nokrāsu. Cilvēki tiek definēti kā būtība auksti aprēķinātāji, kuri pavada ikdienu, pērkot un pārdodot dažādas lietas. Tā kā tirgus ir dabisks un sabiedrības laime ir iespējama vien tad, ja tā ļauj izpausties šiem tirgus afektiem, tad jebkurš mēģinājums mainīt “dabisko lietu kārtību” būs ne tikai lemsts neveiksmei, bet arī nodarīs ievērojamu ļaunumu pašai sabiedrībai. Ja, piemēram, valsts centīsies regulēt pārtikas cenas, rūpējoties par vismazāk maksāspējīgo iedzīvotāju interesēm, tas radīs haosu, jo pārtikas ražotājiem vai nu būs jāstrādā ar zaudējumiem, vai arī uzplauks melnais tirgus. *Laissez-faire* kļuva par 19. gadsimta vadmotīvu kopš 1844. gada, kad Lielbritānija atvēra iekšējo tirgu pārtikas importam.

Ir vērts tuvāk aplūkot pieņēmumu par ekonomiku kā pašbalansējošu mehānismu, jo zelta standarts, kas regulēja 19. gadsimta starptautisko tirdzniecību, tik tiešām nostiprināja pārliecību, ka maiņas attiecības starp valstīm un cilvēkiem ir pašregulējošas. Zelta standarta dinamika noteica, ka valsts, kuras eksports pārsniedz importa apjomu, kļūst par kreditoru, zeltam ieplūstot šīs valsts kasē. Un pretēji – ja valsts importēja vairāk nekā eksportēja, tā bija spiesta sūtīt savu zeltu kā maksājuma līdzekli uz kreditorvalstīm. Lai šādu situāciju novērstu, tai bija nepieciešams padarīt savas preces lētākas – vai nu samazinot kapitālistu uzkrātās peļņas normas, vai arī samazinot strādnieku algas. Šie bija taupības politikas pirmsākumi. Savukārt kreditorvalstīm problēma bija pretēja – uzkrājot zelta rezerves, to valūtas kļuva vērtīgākas: tas sadārdzināja viņu preces, kas tātad kļuva mazāk konkurētspējīgas pasaules tirgū. Šādi pasaules tirdzniecība pašregulējās, nodrošinot, ka maiņas attiecības starp valstīm ir relatīvi stabilas – jebkura valsts, kas uzkrāj pārāk daudz zelta, kļūs mazāk konkurētspējīga un laika gaitā atkal nokļūst importētājvalsts pozīcijā.

Tomēr uzmanīgs lasītājs pamanīs, ka šāds pašregulējošs zelta standarta mehānisms paredz, ka strādnieki ir gatavi pieņemt samazinātas algas. Politiskā realitāte izrādījās citāda, un laikā, kad bezdarbnieku pabalsti nebija daļa no valsts sociālās politikas, strādniekiem vienīgais risinājums bija emigrēt (*Blyth*, 2015). Arī šī realitāte Latvijai nav sveša. Zelta standarts bija iespējams kontekstā, kas nebija demokrātisks un kurā strādnieku interešu pārstāvēniecība nebija iespējama. 19. gadsimta migrācijas viļņi uz ASV un citām valstīm ir lielā mērā skaidrojami tieši ar zelta standarta dinamiku. Tieši bezdarba problēma bija tā, kuru Keinss centās izskaidrot, jo klasiskā ekonomikas teorija paredzēja, ka ilgtermiņā bezdarbs faktiski nav iespējams. Šīs teorijas ietvarā cilvēka darbaspēks – gluži kā jebkura cita prece – ir pakļauts pieprasījuma un piedāvājuma līknēm un, ja cilvēks netiek nodarbināts, tad tikai tāpēc, ka viņš nav gatavs strādāt par piedāvāto algu. Tā kā

ekonomika ir pašregulējoša, tad jebkura bezdarba situācija ir īslaicīga, un valsts centieni šādos brīžos atvieglot iedzīvotāju situāciju (piemēram, nodarbinot subsīdētās darbavietās vai kā citādi risinot šo problēmu) ir bezjēdzīga un destruktīva.

Tomēr 1929. gada finanšu krīze bija empīrisks piemērs šīs teorijas aplamībai. Kad uzkaršētais akciju tirgus burbulis plīsa, sekojošie bezdarba viļņi apliecināja, ka pastāv ievērojams daudzums cilvēku, kuri ir gatavi strādāt par jebkādu algu, taču darba iespēju praktiski nebija. Šim “piespiedu bezdarbam” klasiskajā *laissez-faire* skatījumā nebija skaidrojuma. Ekonomika acīmredzami nespēja pašregulēties, nodrošinot, ka darbaspēka piedāvājums “atrod” līdzvērtīgu pieprasījumu pēc darbaspēka. Rezultāts bija sociālie nemieri. Keinsa teorētiskā inovācija bija parādīt, ka šāds iznākums ir kapitālisma *iezīme*, nevis izņēmums. Uz šīs atziņas pamata Keinss argumentēja par labu pretcikliskai fiskālai darbībai, kas kļuva par pamatu dažādām sociālās politikas iniciatīvām. Valsts ne tikai nedrīkst stāvēt malā – tai ir jāizmanto sava ekonomiskā kapacitāte, lai nodrošinātu stabilitāti tautsaimniecībā.

Kāds bija Keinsa teorētiskais skaidrojums piespiedu bezdarbam? Pirmkārt, Keinss argumentēja, ka kapitālistiskajā ekonomikā, kur maiņas attiecības nodrošina nauda, svarīgs faktors ir uzņēmēju *ekspektācijas* par nākotni. Kā norādīts iepriekš, klasiskajā ekonomikas teorijā valdīja pieņēmums, ka piedāvājums vienmēr radīs attiecīgu pieprasījumu. Ja vienā tautsaimniecības daļā kāds nolems uzkrāt finanšu līdzekļus, tad otrā tautsaimniecības daļā šie uzkrājumi tiks automātiski investēti, radot nepārtrauktu finanšu plūsmu un apriti. Šādā veidā tiek nodrošināta pilna nodarbinātība, jo brīvi līdzekļi caur banku sektoru vienmēr atrod produktīvas ieguldījumu iespējas. Banku noteiktā procentu likme ir naudas cena, kas veidojas pieprasījuma un piedāvājuma mijiedarbībā.

Turpretī Keinss apgalvoja, ka uzkrāšana un investēšana ir divi dažādi lēmumi, kas nošķirti laikā un telpā (*Mann*, 2017). Šos lēmumus ietekmē fundamentāla nenoteiktība par nākotni. Tiesa, nenoteiktība var būt lielāka vai mazāka. Covid-19 pandēmijas sākums bija piemērs situācijai, kur šāda nenoteiktība ievērojami pieaug, ietekmējot tirgus dalībnieku darbības. Lielas nenoteiktības apstākļos nav pamata apgalvot, ka vienas personas uzkrājumi kļūs par citas personas investīciju līdzekļiem, jo investīcijas ir atkarīgas no sagaidāmās atdeves jeb peļņas iespējām. Ja uzņēmējs paredz, ka investīcijas nenesīs peļņu, jo nenoteiktības apstākļos cilvēki uzkrāj, nevis tērē savus ienākumus, tad investīcijas netiks veiktas. Tas savukārt vēl vairāk samazinās pieprasījuma līmeni jeb iedzīvotāju reālo pirktspēju, jo bez investīcijām nebūs darba iespēju un bez darba cilvēkiem nebūs ienākumu, ko tērēt. Ekonomikas pašregulācijas vietā rezultāts ir ekonomikas pašiznīcināšanās. Keinsa teorijā nauda nav tikai veids, kā nodrošināt efektīvāku preču apmaiņu, – nauda kļūst par neatkarīgu mainīgo, kas darbojas saskaņā ar noteiktu dinamiku un kam tādējādi ir nepieciešama atsevišķa mērķtiecīga politika. Pieaugot nenoteiktībai, palielinās vēlme finanšu līdzekļus uzkrāt. Šādā situācijā naudas aizdevēji palielinās procentu likmes, kas atspoguļos aprēķinus par palielinātu nākotnes risku. Tīkmēr palielinātas procentu likmes būs lielāks risks uzņēmējiem, kam jāpārliecinās, ka sagaidāmā peļņas norma ir pietiekami liela, lai varētu ne tikai

atmaksāt aizdevumu, bet arī nodrošināt peļņu. Apstākļos, kur iedzīvotāji ir piesardzīgi attiecībā uz savu ienākumu tērēšanu, šādus riskus, visticamāk, nevar attaisnot, kas savukārt paredz pilnas nodarbinātības neiespējamību – pretēji klasiskās teorijas postulātiem.

Tādad kapitālisms ir fundamentāli atkarīgs no tirgus dalībnieku ekspektācijām par investīciju potenciālo atdevi. Var teikt, ka šī dinamika ir kapitālisma dzinējspēks. Un, tā kā nākotne ir fundamentāli neizzināma, tad vienmēr pastāvēs atšķirība starp uzkrātajiem līdzekļiem un to investīciju – dilemmu, ko tirgus pats nevar atrisināt. Tieši šajā atšķirībā parādās valsts loma. Publiskā sektora fiskālās investīcijas var mazināt tirgus dalībnieku nenoteiktības izjūtu un iedzīvotāju vēlmi naudu uzkrāt, tā sniedzot jaunu sparū finanšu līdzekļu aprītei. Tomēr Keinsa risinājums nebija domāts tikai krīzes situācijām. Keinss parādīja, ka arī “miera apstākļos” rezultāts būs līdzīgs, jo, pat regulāri palielinoties ienākumiem, ne visi ienākumi tiek vienmēr iztērēti. Pat ja uzņēmējiem nākotne izskatās rožaina un tie ir gatavi veidot jaunas darbavietas, psiholoģiskā tendence uzkrāt daļu no palielinātajiem ienākumiem rada nepieciešamību pārveidot uzkrājumus jaunās investīcijās – citādi bezdarba samazinājums būs īslaicīgs. Tomēr investīcijas ne vienmēr ir izteikti produktīvas: investori var arī ieguldīt naudu dažādos finanšu instrumentos, ja tie sola lielāku atdevi nekā jaunu darbavietu radīšana. Ja sabiedrības produktīvā kapacitāte ir izsmelta un laicīgi netiek investēts jaunu nozaru attīstībā, tad uzkrājumi koncentrēsies ap dažādiem finanšu aktīviem, kas palielinās ienākumu nevienlīdzību sabiedrībā. Arī šādos apstākļos pilna nodarbinātība nav garantēta, kas pamato nepieciešamību pēc valsts fiskālās aktivitātes un, iespējams, citiem regulējošiem pasākumiem.

Šīs Keinsa atziņas var šķist atrautas no konceptuāliem apsvērumiem par sociālo politiku. Jau pirms Keinss publicēja savus argumentus, idejas par to, ka valsts var risināt bezdarba problēmu, piedāvājot publiskas nodarbinātības iespēju, bija vairākkārt aktualizētas. Tomēr Keinsa veikums ir zīmīgs ar to, ka viņš radīja pilnvērtīgu teorētisku skaidrojumu un pamatojumu šādām valsts darbībām laikā, kad intelektuālo gaisotni joprojām noteica pieņēmumi, ka tirgus pats visu atrisinās, – līdzīgi kā šobrīd Latvijā. Uz Keinsa ideju pamata kļuva iespējams runāt par valsts atbildību regulēt tirgus attiecības tā, lai novērstu bezdarbu, nabadzību, sociālo neaizsargātību utt. Viņš mainīja intelektuālo vidi, kā rezultātā idejas, kas tika iekļautas slavenajā Viljama Beveridža (1942) ziņojumā³, kļuva arī finansiāli iespējamas un pamatotas, nemaz nerunājot par Frenklina Rūzvelta īstenoto “Jauno kursu”⁴ ASV. Tomēr mūsdienu sociālās politikas arhitektūra ir drīzāk

saistāma ar Keinsa laikabiedriem nacistiskajā Vācijā. Šo autoru ideju pamatā tāpat bija atziņa par jaunu valsts lomu tautsaimniecībā.

ORDOLIBERĀLISMA STĀSTS

Viena no konceptuāli svarīgākajām niansēm brīvā tirgus jeb *laissez-faire* ideoloģijā bija stingrs nošķirums starp politiku un ekonomiku. Politika ir joma, ko raksturo valsts mehānisms, dažādas intereses un intrigas, pat kaislības. Turpretī ekonomika ir racionāla pašintereses joma, kas darbojas, dabisku principu vadīta. Lai ekonomika darbotos pareizi, politiskās kaislības ir jātur pa gabalu. Tāpēc, kā argumentēja Mišels Fuko, 19. gadsimtā valsts darbības pārsvarā izpaudās nevis tirgus, bet gan medicīnas, higiēnas, izglītības un noziegumu apkarošanas jomās (Foucault, 2010). Tomēr bija labi zināms, ka bez politikas ekonomika nav iespējama. Arī Lielbritānijas “brīvā tirgus” apoloģēti ne mirkli nepieļāva domu, ka viens no viņu labklājības priekšnoteikumiem ir valsts likvidācija. Tieši pretēji – viņu bagātība bija fundamentāli atkarīga no Britu impērijas varenības. Pateicoties valsts militārajai kapacitātei, Lielbritānija burtiskā nozīmē *iekaroja* Ķīnas un Indijas tirgu. “Brīvais tirgus” nekad nav bijis jēgpilni brīvs – šis koncepts kalpo kā ekonomiski izdevīga stratēģija privātajam kapitālam, kas sasniedzis ievērojamas konkurences priekšrocības. Ne velti ASV un Vācijas tautsaimniecības 19. gadsimtā bija izteikti protekcionistiskas: tās centās attīstīt konkrētas nozares līdz brīdim, kad to produkti būs konkurētspējīgi pasaules tirgū.

Būtisko saikni starp valsti un tirgu aprakstīja vēl viens Keinsa laikabiedrs, ungāru ekonomists Karls Polanji (1944) (*Karl Polanyi*) savā slavenajā darbā “Lielā pārveide” (*The Great Transformation*). Polanji analizēja Lielbritānijas sabiedrības attīstību 18. un 19. gadsimtā, norādot uz komercializācijas tendencēm, kuru rezultātā arvien lielāka sociālās dzīves daļa tika pakļauta tirgus loģikai. Polanji norādīja uz trim elementiem, ko viņš nosauca par “fiktīvām precēm” (preces, kas patiesībā nav preces, jeb elementi, kurus nekad nevar pilnvērtīgi pakļaut tirgus racionalitātei): darbaspēks, zeme un nauda. Polanji ieskatā alga, kas tiek maksāta par laiku, ko cilvēks velta darba devējam, ir būtībā darbaspēka cena. Darbaspēks, kas ir dzīva cilvēka attiecības ar apkārtējo vidi, tiek padarīts par precī – aprēķināmu naudā, objektivizētu un atsvešinātu. Analizējot Lielbritānijas likumdošanas tendences 19. gadsimtā, Polanji argumentēja, ka lēmumi atņemt jebkāda veida materiālo atbalstu un aizsardzību trūkumā nonākušiem cilvēkiem, šādi nodrošinot, ka viņu vienīgo iespēju izdzīvot nosaka viņu spējas pārdot savu darbaspēku, radīja “tirgus sabiedrību”. Tiklīdz cilvēks tiek padarīts par precī un viņa vienīgā brīvība ir brīvība strādāt algotu darbu, tā sabiedrība komercializē eksistenci kā tādu. Valsts rada tirgu, nevis to slāpē.

Polanji definēja darbaspēku kā fiktīvu precī, jo cilvēks nekad nevar būt pilnvērtīgi pielīdzināms precei – viņš vienmēr ir kaut kas vairāk par to. Sabiedrības komercializācijas procesam paralēla tendence bija pretestība tirgus racionalitātes ekspansijai. Šie politiskie procesi radīja impulsu sabiedrības paš aizsardzībai. Ja darbaspēka “cena” noslīd zem noteikta līmeņa, tad, atšķirībā no citām precēm, tam ir reālas sociālas sekas: nespēja nodrošināt pajumti, ēdienu un citas ikdienas

³ Skatīt Mārtiņa Moora rakstu “Latvijas sociālā drošības sistēmas ieceres un veidošanās gadsimtu mijā”. Pieejams: <https://www.socialwork.lv/wp-content/uploads/2019/05/7-zhurnals.pdf>

⁴ “Jaunais kurss” bija ekonomikas politika, kas tika īstenota F. Rūzvelta vadībā pēc viņa ievēlēšanas ASV prezidenta amatā. Tās pamatā bija publiskas nodarbinātības programmas, kas bija mērķētas uz iedzīvotāju nodarbināšanu pēc gariem ekonomikas depresijas gadiem, kā arī dažādas finanšu sistēmas reformas, kas ierobežoja komercbanku darbību investīciju ziņā.

vajadzības. Tāpēc *laissez-faire* princips, ka bezdarbs ir individuāla izvēle nestrādāt par piedāvāto algu, ir absurds savā būtībā. Tomēr ekonomikas leksika mēdz aizmiglot sociālas un morālas realitātes: lasot, ka, piemēram, bezdarbs ir “funkcija disbalansam starp ražojošo faktoru piedāvājumu un investīciju pieprasījumu”, ir viegli aizmirst bezdarba īsteno seju. Tā vai citādi, Polanji runāja par dubultkustību, kas vērojama tirgus sabiedrībā: centieni pakļaut aizvien jaunas dzīves formas komerciālai loģikai un pretestības mēģinājumi, ko motivē sabiedrības paš aizsardzība. Bezdarbnieku pabalsti, sociālā un veselības apdrošināšana, invaliditātes pabalsti utt. – tās visas ir reakcijas uz tirgus sabiedrības dinamiku.

Valsts centrālā loma tirgus izveidē un uzturēšanā bija skaidra arī dažiem vācu ekonomistiem, kuru intelektuālo veikumu mēdz apzīmēt kā “Freiburgas skolu”. Šīs skolas pārstāvji – Valters Eikens, Franss Bēms, Ludvigs Erhards (*Ludwig Erhard*), Aleksandrs Rustovs (*Alexander Rustow*) – lika pamatus ekonomiskās domas tradīcijai, ko sauc par “ordoliberalismu”. Šajā saliktenī “ordo” apzīmē “kārtību”, atspoguļojot konceptuālo ietvaru, kurā sabiedrība sastāv no dažādām kārtības struktūrām, kuras var izziņāt un uzlabot (*Biebricher, Vogelmann, 2017*). Ordoliberalisma pamatā ir atziņa, ka tirgus nav dabisks, tāpēc valstij tirgus ir proaktīvi jāveido un jānodrošina. Minēto autoru ieskatā viens no iemesliem 20. gadsimta sākuma kataklizmām bija politiska ilūzija, ka tirgu nevajag pieskatīt (*Böhm, F. et al., 1936*). Viņuprāt, tirgus dinamika gan joprojām ir labākais veids, kā nodrošināt cilvēces brīvību un labklājību, tomēr valsts nevar stāvēt malā – tās uzdevums ir kultivēt un nemitīgi atbalstīt tirgus racionalitāti. Valsts uzdevums ir radīt “ekonomikas konstitūciju”, kuras primārais princips ir *konkurence* – jebkuram politiskam lēmumam ir jāveicina iedzīvotāju konkurētspēja (*Dyson, 2017*). Tieši šajā aspektā valsts loma sociālajā politikā ievērojami pieaug, jo valsts darbības tiek leģitimētas, ja tās stiprina tirgu. Cilvēki ir jāveido par tirgus dalībniekiem, līdz ar to ordoliberalisms paredz noteiktas ētiskas uzvedības normas, kas atbalsojas protestantismā: individuāla atbildība, risku uzņemšanās, disciplīna utt. Sociālās politikas mērķis ir šādas ētiskas uzvedības kultivēšana (*Hien, Joerges, 2017*).

Vairāku autoru ieskatā (*Oksala, 2017; Joerges, 2017; Ferrera, 2017*), ordoliberalisms ir Eiropas Savienības ekonomiskās ideoloģijas stūrakmens. Šo ideju politiskā vēsture gan nav tik viennozīmīga: ordoliberalisma manifesti tika publicēti 1936. gadā, tātad nacistiskās Vācijas laikā. Ordoliberalisma ideju autori atsauca uz Vāciju, kur 19. gadsimta beigās veidojās monopolistiskas attiecības starp ražošanas uzņēmumiem un bankām – viņuprāt, tās apdraudēja tirgus dinamiku. Turklāt Veimāras republikas politiskā nestabilitāte minēto autoru ieskatā liecināja, ka šāda iekārta veicina konkrētu privāto interešu lobija spēku, tāpēc liberālisma atjaunošanai ir nepieciešama spēcīga (lasi: autoritāra) valsts. Lai arī šie autori nebija saistīti ar Vācijas nacistisko partiju, viņu vēlmi veidot šī režīma tautsaimniecību nevar izslēgt.

Ordoliberalisma idejas kļuva aktuālas pēc Otrā pasaules kara, kad Vācijas Federatīvās Republikas suverenitāte tika balstīta sava veida “ekonomikas konstitūcijā”: valsts primārais uzdevums bija sekmēt ekonomisko brīvību un konkurenci.

Līdzīgi 1957. parakstītais Romas līgums, kas izveidoja Eiropas Kopieni, nostiprināja konkurences principu kā vienu no galvenajiem sadarbības aspektiem (*Glusman, 1996*). Šādā veidā ekonomikas jautājumi kļuva depolitizēti, jo pats politikas pamats bija ekonomika: jebkurš lēmums, kas sekmēja konkurenci, bija *a priori* labs lēmums.

Konkurence ir ordoliberalisma centrālais elements, kas organizē visu sabiedrības dzīvi. Lai to nodrošinātu, ir nepieciešams regulēt tautsaimniecību, novērst monopolistiskas prakses, kas apdraud ideālas konkurences apstākļus. Tajā pašā laikā iedzīvotāji ir jāveido par uzņēmējiem. Ne velti Mišels Fuko (2010), analizējot ordoliberalisma rašanos, rakstīja, ka šo ekonomisko uzskatu mērķis ir radīt “uzņēmēju sabiedrību”. Sociālā uzņēmējdarbība ir lielisks piemērs ordoliberalisma loģikai: konkrētu sociālo grupu marginalizācijas problēma tiek risināta, izmantojot uzņēmuma formu. Sociālās problēmas tiek *pārtulkotas* privātā sektora atbildībā, kas izpaužas jaunu uzņēmējdarbības formu meklējumos. Sociālo politiku caurstrāvo konkurences princips. Valsts uzdevums ir kontrolēt un uzraudzīt privāto sektoru, nevis piedalīties tautsaimniecībā ar valsts vai pašvaldību uzņēmumu starpniecību. Tirgus joprojām sastāv no privātpersonu darbībām un visefektīvākais veids, kā nodrošināt resursu sadali un pārdali, ir ļaut cenām noteikt materiālās dzīves ritmu. Tāpēc valsts “ekonomisko konstitūciju” ir nepieciešams pakļaut konkrētiem neapstrīdamiem noteikumiem. Māstrihtas līgums, kas ievieša fiskālo deficītu un valsts parāda limitus, ir vēl viens apliecinājums Eiropas Savienības ordoliberalajai iekārtai – tā kā tirgus ir jākultivē un jāuztur, likums kļūst par galveno politikas instrumentu un tiek cieši sajūgts ar sabiedrības ekonomisko dzīvi. Šo fiskālo noteikumu vienīgais mērķis ir ierobežot valsts ekonomisko kapacitāti, lai neapdraudētu konkurenci, pat ja konkurences stiprināšana nav adekvāts risinājums mainīgam politiskajam kontekstam.

Šādi ordoliberali noteikumi ir viens no iemesliem, kāpēc ir grūti vai pat neiespējami veidot kontekstam atbilstošu sociālo politiku, kurā valsts ekonomiskā loma būtu plašāka vai neiegultos konkurences loģikā. Sociālā politika, kas ir balstīta solidaritātē, kļūst neiespējama, ja politikas sakrālais pamats ir konkurence.⁵ Tas izpaužas arī darba tirgus politikā, kur valsts loma ir sniegt karjeras konsultācijas, nodrošināt pārkvalifikāciju un citus “aktīvus” darba tirgus pasākumus, lai panāktu, ka darbinieki plūst no vienas nozares uz citu. Valsts it kā sekmē ordoliberalo konkurenci, bet šādi pasākumi nebūt negarantē, ka cilvēks spēs atrast darbu. Lienes Ozoliņas (2019) etnogrāfiskais darbs Nodarbinātības valsts aģentūrā finanšu krīzes laikā lieliski parāda, ka valsts, no vienas puses, motivē iedzīvotājus būt aktīviem darba meklējumos, bet, no otras puses, valsts taupības politika panāk to, ka privātā sektora iespējas algot darbiniekus ir samazinātas. Pat recesijas laikā ordoliberalisma ietvars liedz valstij izvērst darbības, kas neatbilst konkurences principam.

⁵ Praktiski tas nozīmē, ka palīdzību vai atbalstu var sniegt tikai ar nosacījumu, ka tās saņēmējam uzlabosies konkurētspēja. Šādā veidā visdažādākās cilvēku darbības, kas nepakļaujas konkurētspējas imperatīvam – piemēram, māksla, izglītība, bērnu audzināšana, uzkopšana utt. –, tiek morāli kropļotas. Palīdzība vai atbalsts kā pašmērķis arī kļūst formāli neiespējams.

Līdz ar to var argumentēt, ka ordoliberalisma patiesā sociālā politika ir vērsta uz ekonomisko izaugsmi (*Oksala*, 2017), kam vajadzētu atrisināt ikviena cilvēka problēmas. Latvijā šāda domāšana un pieeja ir kļuvusi par noteicošo, organizējošo principu kopš neatkarības atjaunošanas. Arī Eiropas Savienībā nemitīgi izskan retorika par konkurences stiprināšanu – finanšu krīzes laikā Latvijā to varēja dzirdēt kā gluži vai primāro uzdevumu (nevis cilvēku labklājība, bet konkurence!) un to var dzirdēt arī šobrīd Itālijas kontekstā. Turklāt ir zīmīgi, ka Eiropas Savienības institucionālajā ietvarā ekonomiskie jautājumi ir supranacionāli, savukārt sociālā politika ir atstāta katras dalībvalsts pārziņā, kas ne tikai atražo destruktīvo nošķirumu starp abām politikām, bet padara konkrētas sociālās politikas iniciatīvas par faktiski pretlikumīgām (*Oksala*, 2017). Lai valsts, piemēram, varētu nodrošināt jaunu pieejamu mājokļu celtniecību, ir nepieciešams veikt visdažādākās *akrobātiskās* kombinācijas, lai izvairītos no pārmetumiem par “konkurences kroplošanu”.

Ordoliberalisma autoru ieskatā šie jautājumi ne tuvu nav atrisināti. Viņu neslēptais ideāls ir sabiedrība, kur ikvienam cilvēkam būtu mazdārziņš, kas ļautu audzēt pārtiku, šādi izvairīties no tirgus satricinājumiem. Visbeidzot jāatzīmē, ka ordoliberalisma intelektuālā tradīcija ir mainīga un plūstoša, pielāgota politiskiem apstākļiem un brīžiem arī pretrunīga. Tā nav jāuztver kā fiksēts ideju kopums, tomēr ir vērtīgi identificēt šīs tradīcijas iezīmes, lai labāk izprastu arī Latvijā valdošos pieņēmumus un šo pieņēmumu avotus.

MMT STĀSTS

Raksta noslēdzošajā daļā vēlos iztirzāt moderno monetāro teoriju (turpmāk tekstā – MMT), kas sakņojas Keinsa intelektuālajā veikumā, bet patlaban ir strauji attīstījusies un ieguvusi arvien plašāku rezonansi – it īpaši pēdējos pāris gados. Virspusēji raugoties, var šķist, ka šī teorija aplūko tikai makroekonomiku un finanšu plūsmas, tomēr, kā jebkura laba teorija, tā sniedz ieskatu arī citās sabiedrības struktūrās, tostarp juridiskajā, morālajā un metafiziskajā. Līdzīgi katrai labai teorijai, MMT ir ne vien aprakstoša jeb deskriptīva, bet arī preskriptīva, atbilstoši tās pārstāvju vērtībām nosakot vēlamās darbības vai rīcībpolitikas. Lai nodemonstrētu MMT principiālo atšķirību no ordoliberalisma, ieskicēšu ideju par publiskās nodarbinātības garantiju, kas ir MMT centrālais sociālās politikas rīks.

MMT pamattēze sakņojas novērojumā, ka mūsdienu monetārā sistēma ir balstīta bezseguma (*fiat*) valūtās jeb naudā, kas nav piesaistīta dārgmetālam (zeltam) (*Kelton*, 2020). Kopš 1971. gada, kad ASV prezidents Ričards Niksons atcēla dolāra konvertējamību zeltā, visas lielākās pasaules valūtas tik tiešām ir brīvi plūstošas. Tas nozīmē, ka uz tām neattiecas ierobežojumi, kas pastāvēja zelta standarta laikā. Agrāk, lai nodrošinātu cenu stabilitāti, valstīm bija nepieciešams uzturēt noteiktu maiņas kursu starp savu valūtu un zeltu. Tas paredzēja ierobežotu valsts fiskālo kapacitāti, jo jebkādi papildu tēriņi varēja apdraudēt valūtas maiņas kursu, vienlaikus apdraudot tās tautsaimniecības nozares, kas bija atkarīgas no cenu ziņā pieejama importa (kursa pasliktināšanās nozīmētu importa sadārdzinājumu). Turpretī brīvu valūtu režīmā šādi *finansāli* ierobežojumi nepastāv. Tas gan nenozīmē, ka nepastāv

cita veida ierobežojumi, jo sabiedrības norises joprojām ir atkarīgas no tai pieejamiem fiziskiem resursiem, tehnoloģiju attīstības, cilvēku resursu apjoma un viņu prasmēm. Tomēr šie nav finansiāli ierobežojumi. No augšminētā novērojuma izriet it kā pārsteidzošs secinājums: valstis, kas emitē savu valūtu (tām ir monetāra suverenitāte), nevar bankrotēt, jo tās vienmēr spēs radīt nepieciešamo valūtu, lai veiktu maksājumus. Publiskais parāds un deficīts ir nevis problēmas, ko ierobežot (kā ordoliberalismā), bet gan potenciāli lietderīgi risinājumi jebkurai sabiedrības problēmai. Šis secinājums šķiet skandalozs, jo rada iespaidu, ka valsts var īstenot bezgalīgus tēriņus, veicinot hiperinflācijas draudus. Tomēr MMT analītiķi (*Fulwiller et al.*, 2019) ļoti uzmanīgi vērtē inflācijas problēmu, norādot, ka inflācija rodas tikai tad, ja valsts turpina emitēt naudu brīdī, kad sabiedrība ir pilnvērtīgi izmantojusi visus tai pieejamos ražojošos resursus, ieskaitot darbaspēku. Šāda situācija, vismaz šobrīd, nav novērojama nekur Eiropā.

Pilna nodarbinātība, ar to izprotot bezdarba līmeni, kas nepārsniedz 2–3%, ir viens no MMT galvenajiem mērķiem. Kopš pagājušā gadsimta 70. gadiem pasaules ekonomiskajā diskursā ir dominējis priekšstats, ka pastāv *dabisks*⁶ bezdarba līmenis. Ja šis dabiskais līmenis tiek pārkāpts, veicinot pieprasījuma līmeni sabiedrībā, piemēram, īstenojot fiskālas investīcijas, tad rezultāts būs inflācija. Arī šādiem uzskatiem ir zināma metafizika. Šo pieņēmumu absurdo būtību var labāk novērtēt, ja iztēlojamies, ka sabiedrībā pastāv arī *dabisks* bezpajumtniecības līmenis vai dabisks alkoholisma līmenis, vai *dabisks* automašīnu daudzums. Tikmēr, MMT ieskatā, bezdarbs ir rīcībpolitikas izvēle. Korelācija starp bezdarbu un inflāciju nav aksioma, bet drīzāk atspoguļo konkrēta vēsturiska perioda tendences, kam bijuši savi institucionālie ietvari un ko raksturo gan noteikta tehnoloģiskā attīstība, gan ģeopolitiskās attiecības. 20. gadsimta 90. gados ASV Federālās rezervju sistēmas prezidents ļāva “dabiskajam” bezdarba līmenim kristies arvien zemāk, neizraisot inflāciju (*Galbraith*, 2008), un šādi piemēri ir daudzskaitlīgi. Tā kā valstīm nepastāv finansiāli ierobežojumi veikt maksājumus savā valūtā un bezdarba rādītāji liecina par neizmantotu sabiedrības produktīvo resursu, tad, MMT autoru ieskatā, valstīm nav pamata neīstenot fiskālas investīcijas, lai ikviens cilvēks varētu būt nodarbināts atbilstoši savām prasmēm. Vienīgais iemesls to nedarīt ir ideoloģiska tveršanās pie ordoliberalisma principiem, kas uzsver nepieciešamību ievērot konkurences principu visos politiskajos lēmumos.

MMT galvenais rīcībpolitikas rīks ir “Darba garantijas programma”, kas paredz iespēju ikvienam, kurš to vēlas, tikt nodarbinātam publiskajā sektorā (*Tcherneva*, 2020). Šāda veida programma faktiski aizstātu minimālās algas likumu, izveidojot atalgojuma *grīdu*, ar ko privātajam sektoram būtu jākonkurē, lai pievilinātu darbiniekus. Samaksa par darbu šīs programmas ietvaros atbilstu izvērtējumam par minimālo

⁶ Lai arī ir iespējams statistiski izmērīt jebkuras sabiedrības vidējo rādītāju un fiksēt citu mainīgo ietekmi uz šo rādītāju tendencēm, MMT ieskatā bezdarbs ir politiska izvēle, nevis likumsakarīgs iznākums jebkurai sabiedrībai. Arī alkoholisms vai bezpajumtniecība, piemēram, var tikt likvidēta, ja sabiedrība to izvēlas darīt.

summu, kas nepieciešama cieņpilnai dzīvei. Programma tiktu finansēta nacionālā līmenī, bet realizēta pašvaldībās, kas attiecīgi algotu cilvēkus. Svarīgi norādīt, ka paredzami darbi šādas programmas ietvaros būtu pārsvarā saistīti ar sociālās vides labiekārtošanu, proti, atbilstu pašvaldības mandātam: ielu un parku uzkopšana, koku stādīšana, atbalsts jauniešiem vai senioriem, palīdzība dažādām riska grupām utt. Katra pašvaldība varētu veidot gan sarakstu ar darbiem, kas atspoguļo iedzīvotāju vēlmes un vajadzības attiecīgās kopienas dzīves uzlabošanā, gan sarakstu ar nenodarbināto iedzīvotāju prasmēm un zināšanām. Darba slodzes varētu būt dažādas, atbilstoši katra indivīda vēlmēm un iespējām. Šāda programma ņemtu vērā arī dažādu sociālo grupu specifiku, it īpaši personām ar invaliditāti, senioriem un studentiem. Publiskā sektora institūcijas maksātu iedzīvotājiem, kuri apgūst jaunas, kopienai nepieciešamas prasmes.

Darba garantijas programma⁷ funkcionētu kā pagaidu risinājums jeb pārejas posms iedzīvotājiem, kuri dažādu iemeslu dēļ nespēj atrast darbu privātajā sektorā. Šis ir viens no Darba garantijas programmas makroekonomiskajiem pamatojumiem: recesijas laikā valsts maksā iedzīvotājiem bezdarbnieka pabalstu, faktiski institucionalizējot bezdarbu kā tādu. Turpretī Darba garantijas programmas īstenošana nodrošinātu, ka tie cilvēki, kuri zaudē darbu privātajā sektorā, pāriet uz publiskā sektora nodarbinātību, šādi nezaudējot darba prasmes un neradot ilgtermiņa produktivitātes riskus⁸. Tomēr svarīgākais panākums būtu recesijas mīkstināšana, jo cilvēki nezaudētu drošību pār saviem ienākumiem un neatkārtotu Keinsa aprakstīto bīstamo spirāli, kad uzkrājumi netiek investēti, veicinot deflāciju. Tautsaimniecībai atkopjoties, cilvēki atgrieztos privātā sektora nodarbinātībā, jo tajā gluži vienkārši būtu pieejamas lielākas algas un karjeras iespējas. Tiesa, tie privātā sektora uzņēmumi, kur darbiniekiem ir zema drošība un slikti apstākļi, visticamāk, pazustu, jo strādātgribošiem iedzīvotājiem vienmēr būtu iespēja rast vakanci Darba garantijas programmā, kas noteiktu faktisko darba kvalitātes standartu. Pretēji ordoliberalisma sociālajai politikai, kur valsts tikai *aktivizē* iedzīvotājus meklēt darbu, šādā ietvarā valsts arī nodrošinātu darba iespējas. Nodarbinātība pārstatu būt tikai peļņas apsvērumus (kā tas tomēr ir sociālās uzņēmējdarbības kontekstā⁹), kļūstot par plašāku politisku un sociālu vērtību.

MMT nebūt nepiedāvā visas līdzšinējās sociālās politikas

⁷ Esošā Nodarbinātības valsts aģentūras programma "Algoti pagaidu sabiedriski darbi" ir konceptuāli līdzīga programma, tomēr atšķiras ar to, ka šāda nodarbinātība ir terminēta.

⁸ Iebildums par šādas programmas kvalitātes riskiem noteikti ir vērā ņemams, it īpaši Latvijas kontekstā. Lai programma būtu veiksmīga, ir nepieciešamas pārdomātas institūcijas, kas regulētu darbu uzraudzību, darbinieku labsajūtu, īstenotu darbu kvalitāti utt. Garantēta darba iespēja nenozīmētu, ka darbinieku, piemēram, nevar atstādināt no pienākumu pildīšanas par slikti paveiktu darbu vai rupjiem pārkāpumiem, saglabājot zināmu disciplīnas elementu. Tomēr darbiniekiem vienmēr tiktu sniegta iespēja labot kļūdas un uzlabot sava darba kvalitāti.

⁹ Ir svarīgi atzīmēt, ka Latvijā sociālā uzņēmējdarbība lielā mērā veidojās pēc finanšu krīzes, kad dažādu biedrību saimnieciskās darbības iespējas tika ierobežotas. Objektīvi faktori, kā, piemēram, zemais pirktspējas līmenis vietējā tirgū, kavē šī sektora attīstību.

aizvietošanu ar Darba garantijas programmu – cilvēkiem, piemēram, joprojām būtu iespēja saņemt bezdarbnieka pabalstu, ja tie izvēlētos nestrādāt. Joprojām būtu jāorganizē arī citas sociālās politikas jomas, piemēram, mājokļi, veselības aprūpe, sociālie pakalpojumi utt. Tomēr MMT ievieš citu principu sociālās politikas loģikā, uzsverot, ka ikviens cilvēks jau šobrīd ir līdzdarbīgs sabiedrības radīšanas procesā, ikvienam cilvēkam piemīt vērtīgas prasmes un zināšanas, ikviens ir pelnījis cieņpilnu dzīvi un ierastie argumenti par finansējuma trūkumu sociālām iniciatīvām neatbilst makroekonomikas realitātei. MMT uzsver, ka sociālā labklājība nav atkarīga no ekonomikas izaugsmes, drīzāk tieši pretēji – jēgpilna ekonomikas izaugsme ir sekas veselai, saskanīgai, spējīgai sabiedrībai, kas ir gatava monetāri novērtēt ikviena cilvēka ieguldījumu pastāvīgajā sabiedrības radīšanas procesā. Fiskālie rāmji, uz kuriem uzstāj ordoliberalās tradīcijas pārstāvji, ir patvaļīgi izvēlēti skaitļi, kas uzliek paralizējošus ierobežojumus sabiedrības spējai sevi attīstīt. MMT neparedz atteikties no fiskāliem rāmjiem kā tādiem – tikai tie ir jāpielāgo sociāliem mērķiem. Darba garantijas programma Latvijā šobrīd nav iespējama vien tāpēc, ka eirozona ir veidota ordoliberalisma noteikumu tradīcijā: ikgadējie deficīti varētu nepakļauties kvantitatīvām noteiksmēm un cilvēki nebūtu spiesti uztvert sevi kā galvenokārt konkurējošus subjektus. Tomēr MMT atgādina, ka sabiedrības iespējas ir daudz plašākas, nekā pieļauj esošā ekonomiskās sistēmas iztēle. Mēs kā sabiedrība varam realizēt jebkādas projektus un politikas, ciktāl to ļauj mūsu spējas un zināšanas. Peļņa un konkurence nav primārie sabiedrību konstruējošie elementi kaut vai tāpēc, ka ikviens no mums dzīves lielāko daļu pavada vidē, kas pamatojas savstarpējības un solidaritātes principos: ģimenē, kopā ar draugiem, arī darba vietā. Bez šādas solidaritātes konkurence nemaz nav iespējama. MMT ietvarā nauda kļūst par līdzekli vēlamo darbību īstenošanā, nevis sabiedrības vispārējo mērķi, kas padara iespējamās citas darbības. Naudas sistēma ir publisks monopols, kas jāpakļauj jēgpilnai demokrātiskai kontrolei, šādi atsaistot sociālo politiku no tirgus disciplīnas.

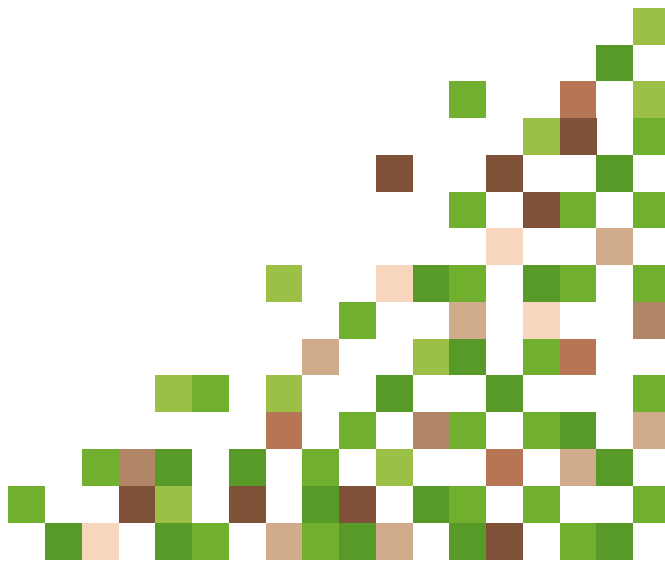
NOSLĒGUMS

Šajā rakstā izvērsu stāstījumu par trim dažādām sociālās politikas intelektuālajām tradīcijām, kas sakņojas ekonomikas teorijā. Ir būtiski skatīt sociālo politiku kā daļu no valsts pieejas ekonomiskās dzīves organizācijā kopumā. Sociālie pakalpojumi, sociālais darbs, sociālā apdrošināšana u.tml. ir sistēmas, kas izriet no ekonomikas politikas. Vienmēr pastāv iespēja uzlabot konkrētu pakalpojumu vai sistēmas elementu, tomēr ir svarīgi pievērst uzmanību principiem, kas vada ekonomikas struktūru kā tādu. Ordoliberalisma noteicošais princips – konkurence – joprojām organizē Eiropas Savienības politiku, kurā iekļaujas arī Latvija. Tas paredz atbalstu jebkurai sociālās politikas iniciatīvai, kuras mērķis ir konkurences stiprināšana, vienlaikus problemātizējot tās iniciatīvas, kas pamatojas citos principos. Ir būtiski pazīt valdošo uzskatu intelektuālo ģenealoģiju, lai, pirmkārt, novērtētu to vēsturisko specifiku, un, otrkārt, labāk izprastu, kuros līmeņos ir nepieciešamas izmaiņas, ja pastāv vēlme fundamentāli reformēt esošo sociālpolitisko iekārtu. Kā centos apliecināt šajā rakstā, izpratne par makroekonomiku un ekonomikas politiku ir svarīgs priekšnosacījums jēgpilnai

un pārdomātai sociālajai politikai, kas akli nepakļaujas valdošiem ideoloģiskajiem imperatīviem.

Izmantotā literatūra un avoti

- Armstrong, P. Mosler, W.** Weimar Republic Hyperinflation through a Modern Monetary Lens. 2020. Pieejams: <http://moslereconomics.com/wp-content/uploads/2020/11/Weimar-Republic-Hyperinflation-through-a-Modern-Monetary-Theory-Lens.pdf>
- Beveridge, William H. B.** Social Insurance and Allied Services: Report by Sir William Beveridge. – London: H.M. Stationery Off, 1942.
- Biebricher, T., Vogelmann, F.** The Birth of Austerity: German Ordoliberalism and Contemporary Neoliberalism. – Lanham, US: Rowman&Littlefield, 2017.
- Blyth, M.** Austerity: The History of a Dangerous Idea. – New York, US: Oxford University Press, 2015.
- Böhm, F., Eucken, W., Großmann-Doerth, H.** (1936) The Ordo Manifesto of 1936 cited in eds. Biebricher, T., Vogelmann, F. The Birth of Austerity: German Ordoliberalism and Contemporary Neoliberalism. – Lanham, US: Rowman&Littlefield, 2017.
- Dyson, K.** Ordoliberalism as Tradition and as Ideology in eds. Hien, J., Joerges, C. Ordoliberalism, Law and the rule of Economics. – Oxford, UK: Bloomsbury Publishing, 2017.
- Ferrera, M.** Breaking the 'Caging' Mentality: Ordoliberalism, Responsibility and Solidarity in the EU in eds. Hien, J., Joerges, C. Ordoliberalism, Law and the rule of Economics. – Oxford, UK: Bloomsbury Publishing, 2017.
- Foucault, M.** The Birth of Biopolitics: Lectures at the College de France, 1978–1979. – New York, US: St Martin's Press, 2010.
- Fulwiller, S., Grey, R., & Tankus, N.** An MMT response on what causes inflation. Financial Times, 2019. Pieejams: <https://www.ft.com/content/539618f8-b88c-3125-8031-cf46ca197c64>
- Galbraith, K., J.** The Collapse of Monetarism and the Irrelevance of the New Monetary Consensus. Policy Note. The Levy Economics Institute of Bard College, 2008.
- Glasman, M.** Unnecessary Suffering: Managing Markets Utopia. – London-New York: Verso Books, 1996.
- Hien, J., Joerges, C.** Ordoliberalism, Law and the rule of Economics. – Oxford, UK: Bloomsbury Publishing, 2017.
- Joerges, C.** Europe after Ordoliberalism: A Philippic in eds. Biebricher, T., Vogelmann, F. The Birth of Austerity: German Ordoliberalism and Contemporary Neoliberalism. – Lanham, US: Rowman&Littlefield, 2017.
- Kelton, S.** The Deficit Myth: Modern Monetary Theory and How to Build a Better Economy. – London: UK, John Murray Press, 2020.
- Keynes, J. K.** (1936). The General Theory of Employment, Interest and Money. – Hinsdale, US: Dryden Press, 2016.
- Mann, G.** In the Long Run We are All Dead: Keynesianism, Political Economy and Revolution. – London, UK: Verso Books, 2017.
- Minsky, H.** Stabilizing an Unstable Economy. – US: Yale University Press, 1986.
- Oksala, O.** Ordoliberalism as Governmentality, in eds. Biebricher, T., Vogelmann, F. The Birth of Austerity: German Ordoliberalism and Contemporary Neoliberalism. – Lanham, US: Rowman&Littlefield, 2017.
- Ozoliņa, L.** Politics of Waiting: Workfare, post-Soviet austerity, and ethics of freedom. – Manchester University Press, 2019.
- Polanyi, K.** (1944). The Great Transformation: The Political and Economic Origins of our Time. – Boston, MA: Beacon Press, 2020.
- Tcherneva, P.** The Case for a Job Guarantee. – Oxford, UK: Polity Press, 2020.
- Tooze, A.** The Deluge: The Great War and the Remaking of Global Order 1916-1931. – London: Penguin Books Ltd., 2015.

Es esmu, jo mēs esam. Ubuntu un sociālais darbs

Liesma Ose, Dr. paed.

Projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” vecākā eksperte

Ubuntu ir sens, daudzu Āfrikas tautu kultūrās iesakņots kolektīvisma ētikas princips – vispirms man ir morālais pienākums citu priekšā, tikai tad seko rūpes par sevi. Ubuntu raksturo empātija, uzticēšanās, atbildība citu priekšā. Starptautiskā sociālo darbinieku federācija 16. martu šogad bija izsludinājusi par Starptautisko sociālā darba dienu. Šogad visas pasaules sociālo darbinieku vienotību izceļ ubuntu: es esmu, jo mēs esam.

2008. gadā uzņemtajā dokumentālajā filmā par galēju nabadzību, HIV/AIDS pandēmiju un ubuntu praksi Āfrikā “Es esmu, jo mēs esam” (Neitana Rismana (*Nathan Rissman*) režija, Madonnas (*Madonna*) scenārijs) ir epizode, kurā viens no ubuntu jēdziena skaidrotājiem it kā vēršas pie filmas skatītāja: “Tu ej pa ceļu un ieraugi kādu cilvēku bezpalīdzīgi guļam. Acīm redzami viņam vajadzīga tava palīdzība. Vai tu sev jautā: “Kas ar mani notiks, ja es tagad apstāšos?” Tas nebūs pareizais jautājums. Jautā sev – kas notiks, ja es neapstāšos un turpināšu ceļu?”

Uzdrošināties to pajautāt sev! Man ir atbilde. Pagājušā gada rudenī Garciamā, ejot kopā ar vīru pa ciema galveno ielu, ieraudzīju no sānielas izrāpojam cilvēku asiņainu seju, kā man šķita, smagā reibumā. Turpat blakus gulēja velosipēds – tas gan izskatījās mazāk cietis nekā braucējs. Bez vārda runas abi piegājām klāt, katrs no savas puses uzcēlām kājās un stiepām uz viņa māju, kas, par laimi, izrādījās metrus 30 tālāk. Aizstiepām, nosēdinājām uz sliekšņa. Tūlīt bija klāt kaimiņš ar salauzto riteni. Teica, ka tā esot gadījies arī iepriekš. Mājas kaķis bija priecīgs, ka saimnieks atradies, un snaikstījās apkārt. Kaut mugura man sāpēja no stiepšanas, priecājos, ka Garciamas kopiena ir vienota, kaimiņš kaimiņam rūp. Par Covid-19 iedomājos tikai vēlāk – masku jau nevienam nebija. Bet bija skaidrs, ka citādi rīkoties tajā vietā un laikā nebija iespējams. Arī tāpēc, ka pirms mums divi trīs cilvēki jau bija pagājuši viņam garām.

Es neesmu sociālā darbiniece. Tikai esmu strādājusi sociālā darba studiju programmās Latvijā un ASV. Ikdienā klasisku sociālo darbu – ar cilvēku, palīdzot viņam risināt problēmas, atbalstot krīzēs – nevarētu darīt un apbrīnoju sociālā darba darītājus. Savukārt manā pārziņā jau gandrīz divus gadus ir svarīgi sociālā darba profesijas attīstības un izglītības jautājumi Labklājības ministrijā. Pati arī zinātniski interesējos par šīs apbrīnojamās profesijas pārstāvju integritāti un profesionālo ētiku. Ir sasniegumi, ar kuriem lepojos. Piemēram, pagājušajā gadā aktualizētajā sociālā darbinieka profesijas standartā izdevās iestrādāt profesionālās ētikas kodolu: veikt profesionālo darbību klienta interesēs, respektējot klienta pašnoteikšanos, ar cieņu, atbildīgi, empātiski, ieinteresēti, nenosodoši, nediskriminējoši un toleranti.

Cilvēkprofesijās katrs pats ir svarīgākais instruments: skolotājs māca to, kas viņš ir, sociālais darbinieks strādā ar cilvēku, izmantojot sevi. Man profesionālā ētika nozīmē būšanu saskaņā ar sevi. Sevis salāgošanu ar to, kāds gribi būt un palikt, darbu darot. Lasot par Āfrikas valstu cilvēkiem (te ar Āfrikas valstīm domāju galvenokārt aiz Sahāras tuksneša izvietotās valstu teritorijas), kopienas, kolektīva vērtībā balstīta pasaules uzskata un dzīvesveida – ubuntu – esenci atrodu godājama garīgā līdera, Dienvidāfrikas arhibīskapa Desmonda Tutu (*Tutu*) rakstos. Man ir skaidrs, kāpēc šogad Starptautiskās sociālā darba dienas atzīmēšanai izvēlēts sauklis: “Es esmu, jo mēs esam. Ubuntu.” Tutu runā “Bez piedošanas nav nākotnes” (*No Future Without Forgiveness*) var atrast ubuntu cilvēka portretu:

“[...] Cilvēks ar ubuntu ir atvērts un pieejams citiem, izturas atzinīgi pret citiem, pats nejūtas apdraudēts, jo citi ir spējīgi un labi, jo viņam vai viņai ir pienācīga pašpārliecība, kas rodas, zinot, ka viņš vai viņa pieder pie lielāka veseluma, un (pašpārliecība) mazinās, kad citi tiek pazemoti vai apvainoti, kad citus spīdzina vai apspiež, vai pret viņiem izturas tā, it kā viņi būtu niecīgāki par to, kas viņi ir.”¹

Īsajā citātā apkopota arī sociālā darba būtība: saskaņā ar 2014. gadā starptautiski pieņemto profesijas definīciju, sociālais darbinieks ir cilvēktiesību profesija. Viņš vai viņa īsteno sociālo taisnīgumu, sekmē cilvēka, kuram palīdz, pašnoteikšanos, aizstāv viņu un pārstāv viņa intereses.

Sociālo darbinieku pieredze visā pasaulē mani ļoti iedvesmo, un es spilgti apzinos savu dzīvās būtnes trauslumu un profesionāla spēku – aizstāvēt un atbalstīt. Starptautiskās sociālo darbinieku federācijas priekšsēdētāja Silvana Martinesa (*Silvana Martinez*) uzskata, ka ubuntu ir jēdziens un filozofija, kas rezonē ar sociālā darba perspektīvu, izceļ cilvēku un viņu vides savstarpējo saikni un atkarību. Piemēram, ja es esmu vakcinējies pret Covid-19, tad mana imunitāte ir piliens puļa imunitātē, kura ar laiku palīdzēs tikt galā ar vīrusu ikvienam. Ubuntu atspoguļo gan globālas solidaritātes nepieciešamību, gan izceļ vietējo iedzīvotāju zināšanas un gudrību. Ubuntu ir radies Āfrikā, bet tā lietojums ir globāls. Martinesa uzskata: “Laikā, kad globālajā politikā vērojams nacionālisma pieaugums, ubuntu spēcīgi vēsta par solidaritātes nepieciešamību visos līmeņos: kopienās, valstīs un pasaulē. Tas ir vēstījums par visu cilvēku savstarpēju

¹ Tutu, D. Speech: No Future Without Forgiveness. [online] 2003. Available at: <https://digitalcommons.unf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1014&context=archbishopoptutpapers>

saikni. Saskaņā ar ubuntu mūsu nākotne ir atkarīga no tā, vai visas tautas un valstis iesaistīsies ilgtspējīgas, godīgas un sociāli taisnīgas nākotnes veidošanā.²

KO NOZĪMĒ UBUNTU PRAKSĒ?

Par Āfrikas kontinentu aptverošu pasaules uzskatu un sociālā darba filozofiju vēstīts pētnieku Rodreka Mupedzisavas (Rodreck Mupedziswa), Morenas Rankopo (*Morena Rankopo*) un Lengves Katembulas Mvansas (Lengwe-Katembula Mwansa) rakstā, kas publicēts 2019. gadā izdotajā grāmatā “Sociālā darba prakse Āfrikā – vietējās un inovatīvās pieejas” (*Social Work Practice in Africa. Indigenous and Innovative Approaches*). Autori pauž viedokli, ka iedzīvotāji dažādās pasaules daļās pārstāv atšķirīgus, konkrētā kultūrvīdē sakņotus un dominējošus pasaules uzskatus. Kaut vēlos iebilst, uzskatīdama, ka cilvēki arī vienas teritorijas un kultūrvēsturiskā mantojuma vidē ir ļoti atšķirīgi un pauž dažādus pasaules uzskatus, izvēlos ieklausīties un lasu tālāk. Pasaules uzskatu ubuntu pētnieki raksturo kā veidu, kādā persona izprot savu saikni ar sabiedrisko un politisko iekārtu, dabu, lietām, citiem cilvēkiem un garīgumu. Šajā domāšanas kontekstā tādi jēdzieni kā “eurocentrīks” un “afrocentrīks” iegūst savu jēgu. Piemēram, apgaismības filozofu Renē Dekartu var uzskatīt par mūsdienu racionālisma pamatlicēju, un viņa slavenais teiciens “Domāju, tātad esmu” (*Cogito ergo sum*) nosaka mūsdienu Rietumu cilvēka “Es” uztveri. Rietumos patības jēdzienā ietverts tas, kā cilvēks domā, vai un kā sevi pazīst, kā vērtē sevi, savu dzīvi un personiskos sasniegumus. Bet ir iespējams pilnīgi cits veids, kā domāt par personisko identitāti, kas nav sakņots Rietumu filozofijā un uzsvāru pārvirza no “Es” uz “Mēs”.

Vai Āfrikas tradīcijā ir pilnīgi atšķirīgs veids, kā domāt par sevi? Jā, te sastopama cita cēloņsakarību, laika, vērtību un ideju izpratne. Te rodams arī ubuntu kā kolektīvisma ētoss. Vai ubuntu vieno Rietumus un Āfriku caur sociālo darbu? Starptautiskā sociālo darbinieku federācija to tiecas apgalvot un pierādīt. Ne velti tas notiek tieši pandēmijas kontekstā, laikā, kad visiem humānisma aizstāvjiem būtu jāsaprot, ka tas, kur tu esi piedzimis vai dzīvo, nedrīkst noteikt tavas tiesības uz dzīvību. Diemžēl saskaņā ar vietnes “*Our world in Data*” datiem Āfrikas kontinentā vakcinēšana notiek ļoti nelielos apjomos vai arī par vakcināciju nav datu, kas liek domāt, ka vakcīnas nav pieejamas daudzu Centrālāfrikas un Dienvidāfrikas valstu iedzīvotājiem.³

Sociālā darba makropraktiķiem attīstītajās Rietumu valstīs, pie kurām piederam arī mēs, savām valdībām jāskaidro, ka vakcīnu ziedošana attīstības valstīm Āfrikā ir ne vien vēlama, bet nepieciešama. Prieks, ka Latvija attīstības

sadarbības ietvaros šī gada jūlijā jau ziedojusi vairākus desmitus tūkstošus vakcīnu devu gan Kenijai, gan Tunisijai, kā arī Gruzijai, Moldovai, Albānijai, Melnkalnei.⁴

SOCIĀLAIS DARBS IR GAN MĀKSĻA, GAN ZINĀTNE, BET VISPIRMS – CILVĒCĪBA

Droši var apgalvot, ka ubuntu saturs jau ir ietverts sociālā darba ētikā, kurā vienotu un ilgtspējīgu cilvēku kopienu raksturo atbalsta, cieņas, savstarpējības, empātijas, dāsnuma vērtības.

Ubuntu jēdziens atspoguļo sadarbības attiecības starp cilvēkiem, sadarbības kultūru. Tās pamatā ir morāls pienākums rūpēties vienam par otru gan attiecībās starp cilvēkiem un starp ģimenēm radniecības ietvaros, gan teritoriālas vai politiskas kopības ietvaros. Brālība vai māsība (angļu val. – *brotherhood, sisterhood*) apzīmē indivīda saikni ar kopienu, ar citiem cilvēkiem šajā kopienā. Visi ir brāļi un māsas, visi vienādi dārgi un nozīmīgi. Ubuntu (vai āfrikāņu humānisms, kā to dēvē) ietver arī beznosacījuma cieņu pret cilvēkiem un dalīšanos (angļu val. – *sharing*). Arī te saikne ar sociālo darbu ir skaidra – profesijas pamatā ir ikviena cilvēka vērtība, kas ietver beznosacījuma cieņu un pieņemšanu.

Arhibīskaps Tutu ubuntu konceptu popularizēja, vadot Dienvidāfrikas Patiesības un samierināšanas komisiju, kuras darbs palīdzēja Dienvidāfrikai tikt galā ar apartheīda mantojumu pagājušā gadsimta 80. gados. Ubuntu princips politikā izpaudās caur atjaunojošu taisnīgumu (angļu val. – *restorative justice*) un uz kopienu centrētu ētossu. Tas nostiprināja kolektīvisma principu – domāt nevis par to, lai man ir labi, bet lai labi ir pēc iespējas lielākam cilvēku skaitam manā apkārtnē, manā kopienā.

D. Tutu skaidro, ka Āfrikas kultūrā, ja grib kādu uzslavēt, saka: “*Yu u nobuntu*” (Tev ir ubuntu). Tas nozīmē, ka cilvēks ir devīgs, viesmīlīgs, draudzīgs, gādīgs un līdzjūtīgs. Tutu uzskata, ka “ubuntu” vedina domāt, ka “mana cilvēcība ir vienuviet ar tavējo, tās ir nesaraucjami saistītas”.

Interesanti, ka pašu Āfrikas kultūras pētnieku vidū nav vienprātības attiecībā uz šī jēdziena izcelsmi, lai gan pati ubuntu ideja acīmredzot vienmēr ir bijusi Āfrikas kultūrai piemītoša. Pētnieki gan ir vienoti jautājumā par ubuntu satura piepildījumu – to veido līdzjūtība, solidaritāte, laipnība, gādība, augstsirdība, harmonija, vienprātība, viesmīlība, empātija un dalīšanās. Ja šāds ir ubuntu cilvēka portrets, tad par daudziem sociālajiem darbiniekiem, kurus pazīstu Latvijā, Dānijā, Vācijā vai ASV, varu apgalvot – “Yu u nobuntu”.

Saskaņā ar ubuntu tie, kas ir privileģēti kādā situācijā, var kļūt neaizsargāti citā vietā vai laikā. No tā izriet

² IFSW (2021). World Social Work Day 2021. [online] Available at: <https://www.ifsw.org/social-work-action/world-social-work-day/world-social-work-day-2021/>

³ Statistics and Research. Coronavirus (COVID-19) Vaccinations. Our world in Data. [online] 22.07.2021. Available at: <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

⁴ Skatīt Veselības ministrijas informāciju <https://www.vm.gov.lv/lv/jaunums/latvija-ziedo-vaxzervia-vakcinas-tunisijai-un-https://www.vm.gov.lv/lv/jaunums/latvija-ziedos-vakcinas-gruzijai-moldovai-albanijai-melnkalnei-un-kenijai>

nepieciešamība atbalstīt radniekus, kaimiņus un savas kopienas pārstāvjus. Ubuntu idejā uzsvērta mijiedarbība – uzskats, ka cilvēks ir pelnījis cieņu, ja pats ciena, uzticas un spēcina citus. Tādējādi pakalpojumu sniegšana citiem tiek uztverta kā ieguldījums palīdzības saņemšanā nākotnē. Tu man – es tev. Raugoties no šāda viedokļa, šķiet, ka ubuntu raksturo rūpes par resursu taisnīgu sadali, tādējādi lielā mērā arī par sociālo taisnīgumu. Bērnībā es baudu vecāku gādību un mīlestību un dodu viņiem to pašu, kad vecāki sasniedz atkarīga un aprūpējama cilvēka stāvokli vecumdienās.

Ubuntu filozofija veicina komandas darbu un savstarpēju atbalstu. Tās stūrakmens ir dziļa piederības sajūta grupai – vai tā būtu paplašinātā ģimene, klans vai kopiena. Visu cilvēku vērtība un cieņa rada pamatu pašcieņai – es cienu sevi kā grupas locekli. Cilvēks, kas pieņēmis ubuntu, saprot, ka ikvienam ir jāpiedalās kopienas iniciatīvās un centienos, tādējādi arī valsts attīstībā. Pamatojoties ubuntu garā, sagaidāms, ka sociālie darbinieki ar ubuntu ētosu palīdzēs saviem klientiem izmantot viņu pašu enerģiju un zināšanas, lai veicinātu sociālās attīstības mērķus. Darīt kopā, lemt kopā, attīstīties un augt kopā. Viens ir par vāju un nenozīmīgu.

Pašnoteikšanās attiecas uz grupas, piemēram, ģimenes vai kopienas, interesēm un pienākumiem, nav vietas indivīda autonomijai un neatkarībai, kas tik ļoti raksturīgas Rietumu domāšanai. Ubuntu norāda uz cilvēcību kā pieaugošu rūpju un kopības garu, harmoniju un viesmīlību, cieņu un atsaucību, ko cilvēki un grupas izrāda viens otram.

Pirms kolonizācijas 20. gs. sākumā un līdz pat 20. gs. 70. gadiem Āfrikā nebija oficiālu sociālo dienestu. Tāpēc kopienas locekļus kopš bērnības audzināja tā, lai viņos veidotos līdzjūtība un atbildība citam par citu. Ģimenē pieaugušie un bērni tika sagatavoti rūpēm par neaizsargātiem māsaimniecību locekļiem. Vecākie bērni gādāja par jaunākajiem brāļiem un māsām. Kaimiņi rūpējās cits par citu. Tā ubuntu no vārda pārvērtās darbībā, dzīvesveidā. Krīzē ģimenes ekonomiski, psiholoģiski un finansiāli atbalstīja tuviniekus, arī attālākus radniekus. Atbalsta tīkli darbojās.

Palīdzība izpaudās dažādos veidos, piemēram kā naudas pārskaitījumi no pilsētas uz laukiem un lauksaimniecības preču piegāde no laukiem uz pilsētu. HIV/AIDS pandēmijas apstākļos slimie vecāki savus bērnus sūtīja pie radniekiem, kuri par viņiem parūpējās. Paplašinātās ģimenes bija galvenais atbalsta avots bez apgādnieka palikušajiem bērniem. Bērnus audzināja krustmātes, tēvoči, vecvecāki un citi radnieki. Līdz pat 90% no bērniem bāreņiem Dienvidāfrikā, kā liecina sociālā darba prakse šajā valstī, uztur un audzina viņu radnieki. Turīgākie radi atbalsta trūcīgākos radniekus – ar pārtiku, piekļuvi izglītībai, pajumti, apģērbu, sniedz viņiem palīdzību.

Ģimenēs brālības un māsības attiecības tiek pārnestas uz tuvākas un tālākas kopienas cilvēkiem. Ubuntu garā audzināti bērni izturas pret visiem pieaugušajiem tā, it kā tie būtu viņu pašu bioloģiskie vecāki. Arī uz bērniem tradicionālā Āfrikas kopienā pieaugušie raugās kā uz kopīgu

rūpju un atbildības daļu. Teicīnam – “Bērna izglītošanai vajadzīgs ciemats” – ir praktiska jēga. Pārliecība, ka cilvēks nevar pat iedomāties savu dzīvi ārpus ģimenes, ir iesakņojusies daudzās Āfrikas kultūrās. Cilvēka unikalitāte ir pakārtota viņa kolektīvajai eksistencei: jebkuru konkrētu personu uzskata par radnieku daudziem, pret kuriem viņai vai viņam ir morāls pienākums.

KOPIENAS DZĪVES PROBLĒMU RISINĀŠANAS MODEĻI TANZĀNIJĀ

Austrumāfrikas valstu sociālā darba vietējo ietekmju izpēti atklāj pētnieču Z.M. Mabejo (*Mabejo, Z.M.*) un A. Kivelu (*Kiwelu, A.*) pārskats par Tanzānijas sabiedrībā izplatītiem kultūras un kopdzīves organizācijas principiem.⁵ Kā sociālie darbinieki izmanto un varētu izmantot cilšu tradicionālo kultūru nolūkā īstenot iedzīvotājiem saprotamas un draudzīgas kopienas sociālā darba intervences? Iespējams, tā, ka iedzīvotāji tās uztver kā viņu pašu iniciētas un dabiskas kopdzīves uzlabošanas norises.

Raksts atspoguļo vietējos kopienas dzīves problēmu risināšanas modeļus Tanzānijā, kā arī vecāka gadagājuma cilvēku, bērnu, bāreņu un atraitņu aprūpes modeļus kopienā. Tajā atklātas vietējā kultūrā balstītas konfliktu risināšanas pieejas, izmantojot kā sarunu vedējus mediatorus *washenga* (t. i., pūra sarunu vadītājus) un vietējos cilšu vecākos, ko sauc par *wachili*. Raksturota arī kopienas organizācijas pieeja, kas pazīstama kā *msaragambo*, un kopienas bankas prakse iedzīvotāju ekonomisko iespēju nodrošināšanai. Vesels kopienas sociālā darba resursu ansamblis, ar kuru sociālajam darbiniekam jāmacās rīkoties, uzskata autores.⁶

Kopienas organizācijas pieejas *msaragambo* un *saiga* šķiet īpašas uzmanības vērtas. Tās atspoguļo Tanzānijas Kilimandžaro un Mara reģionu vietējos atbalsta un pašpalīdzības veidus, kas pazīstami attiecīgi kā *msaragambo* un *saiga*. *Msaragambo* izpaužas kā cilvēku sadarbība un savstarpēja palīdzība pārtikas trūkuma vai pajumtes trūkuma apstākļos, kā arī kultūraugu audzēšanas, ravēšanas un ražas novākšanas laikā – kā mums pazīstamās talkas. Līdzīgas pašpalīdzības iniciatīvas Mara reģionā dēvē par saigu. *Msaragambo* paredz kultūrai specifisku motivēšanu, piemēram, kopīgu dziedāšanu strādājot. Savukārt kopīgai strādāšanai nepieciešamo enerģētisko nodrošinājumu – pārtiku un vietējo alu *mbege* – gatavo paši pašpalīdzības grupas dalībnieki rotācijas režīmā. *Saiga* pieeja paredz veidot divas grupas: vienā piedalās jaunieši, otrā – vecāka gadagājuma cilvēki. Jauniešu grupai ir sagatavots mēneša darbu grafiks – kopā veicamie darbi kopienas dzīves

⁵ Mabejo, Z.M., Kiwelu, A. Indigenous and Innovative Models of Problem Solving in Tanzania: Strengths and Obstacles for their Adoption. In: Twikirize, J.M., Spitzer, H. (eds.) Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches. Fountain Publishers, Kamapala, 2019. 96–106. pp. Available at: http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf

⁶ Turpat

uzlabošanai un mazaizsargāto palīdzībai, savukārt vecājo grupas nodrošina plānoto darbu uzraudzību.⁷

SOLIDARITĀTE UN SADARBĪBA BURUNDI KULTŪRĀ

Kopdarbs ar vienotu mērķi, ko vada cilts vecājie, palīdzība kritiskos notikumos cilts locekļiem, solidaritāte darbībā, kuru apgaismo ubuntu humānisms – tā kopienas organizācijas aktivitātes Burundi apraksta sociālā darba pētnieki S. Muhiri (*Muchiri, S.*), J. Mureksenge (*Murekasenge, J.*) un S.C. Nzisabira (*Nzisabira, S.C.*).⁸ Burundi ir maza valsts (platība 27830 km²), kas robežojas ar Ruandu, Kongo Demokrātisko Republiku un Tanzāniju. Tā ir arī viena no blīvāk apdzīvotajām Āfrikas valstīm (aptuveni 11,2 miljoni iedzīvotāju; 470 iedzīvotāji uz km²). 90% valsts iedzīvotāju nodarbojas ar lauksaimniecību. Aramzemes deficīta apstākļos Burundi gandrīz 65% iedzīvotāju dzīvo zem nabadzības sliekšņa. Turklāt Burundi raksturo etniskā nevienlīdzība izglītības, sociālajā, politiskajā un ekonomikas jomā.⁹

Līdzīgi citām Āfrikas valstīm Burundi kultūru raksturo kolektīvisms. *Ikibiri* princips Burundi kultūrā uzskatāms par solidaritātes un sadarbības paraugu – kultūras resursu, kas spēj iedvesmot kopienas sociālo darbu. Pētnieku S. Muhiri (*Muchiri, S.*), J. Mureksenge (*Murekasenge, J.*) un S.C. Nzisabira (*Nzisabira, S.C.*) 2016. gadā veiktais kvalitatīvais pētījums ir identificējis *ikibiri* kā problēmu risināšanas procesu vadības modeli, lietderīgu kopienās, kurās iedzīvotāji cieš no vardarbības un galējas nabadzības.

Tradicionāli sociālajā darbā savstarpējās palīdzības un/vai pašpalīdzības grupas veido cilvēki, kuriem ir līdzīgas problēmas vai dzīves pieredze, iesaistoties pašiem vai kopā ar radiem un draugiem. Kombinējot profesionālu palīdzību, savstarpēju palīdzību un/vai pašpalīdzības iniciatīvas, iespējams veicināt cilvēku fizisko un garīgo veselību, uzlabot un bagātināt šādu grupu dalībnieku dzīvi (*Munn, McVicar, 2006*).¹⁰

Līdzīgi darbojas *ikibiri* grupas, kur kopienas locekļi sanāk kopā, lai veiktu kopīgu darbu vai atrisinātu problēmas,

kurās tie nevar atrisināt individuāli. Vārds *ikibiri* nozīmē “strādāt kopā” un atspoguļo augsti vērtējamu sadarbības tradīciju Burundi kultūrā.¹¹ Bieži tā atspoguļojas kopienas locekļu kāzu un bērnu gadījumos, dabas stihiju seku novēršanā, lauksaimniecības ražas novākšanā u.tml. Sociālā solidaritāte, sadarbība un saliedētība veido vērtību pamatu *ikibiri* sistēmā.¹² *Ikibiri* ir arī veids, kā cilvēkus mācīt palīdzēt citiem: tas ir katra kopienas locekļa pienākums un veids, kā iesakņot cilvēcību kopienā.¹³ Pētījuma autori uzskata, ka *ikibiri* sistēmu var izmantot sociālā darba praksē kā ieguldījumu stratēģiju vai modeli, lai palīdzētu klientiem apmierināt viņu vajadzības kopienas ietvarā.

SOCIĀLĀ DARBA SPECIFIKA DIENVIDĀFRIKĀ

Dienvidāfrika no 16. līdz pat 20. gadsimtam bija Holandes un Lielbritānijas kolonija. Šajā daudz kultūru valstī, kurā bez pamatiedzīvotājiem mitinājās eiropiešu izcelsmes cilvēki un iebraucēji no Indijas, apartheīda politika ilgstoši noteica baltās rases priekšrocības visās dzīves jomās. Tikai 1994. gadā pēc 80 gadu ilgas atbrīvošanās cīņas tika izveidota konstitucionāla demokrātija. Bet apartheīda beigas nenozīmēja ekonomisku un sociālu labklājību. Pētījumi liecina, ka arī 21. gadsimta pirmajās dekādēs nabadzība un nevienlīdzība Dienvidāfrikā nav likvidēta. Saskaņā ar 2019. gada datiem gandrīz puse no 57 miljoniem valsts iedzīvotāju dzīvo zem nabadzības sliekšņa, bezdarba līmenis ir 27% un ekonomiskā izaugsme ir lēna. Ienākumu nevienlīdzība valstī ir viena no lielākajām pasaulē. Iespēju nevienlīdzība izpaužas veselības un izglītības jomās, pārtikas nepietiekamībā. Ar HIV/AIDS inficētu cilvēku proporcija ir 20%. Vērojams augsts vardarbības pret bērniem un sievietēm līmenis.¹⁴

Pēc apartheīda atcelšanas valsts labklājības sistēma un arī sociālā darba pakalpojumi tika pārveidoti: tautas attīstības pieeja caurstrāvoja likumdošanu. Tajā kopš 1997. gada izcelta sociālo tiesību aizsardzība: sociālā palīdzība; veselības aprūpe; izglītība; mājoklis; bērnu tiesību aizsardzība, tostarp – tiesības uz vienlīdzību, kas paredz aizliegumu diskriminēt dzimuma, reliģiskās vai etniskās piederības, seksuālās piederības, ģeogrāfiskās atrašanās vietas dēļ.¹⁵

⁷ Mabeyo, Z.M., Kiwelu, A. Indigenous and Innovative Models of Problem Solving in Tanzania: Strengths and Obstacles for their Adoption. In: Twikirize, J.M., Spitzer, H. (eds.) Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches. Fountain Publishers, Kamapala, 2019. 106.p. Available at: http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf

⁸ Muchiri, S., Murekasenge, J., and Nzisabira, S.C. *Ikibiri* in Burundian Society: An Indigenous Model of Solidarity and Collaboration. In: Twikirize, J.M., Spitzer, H. (eds.) Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches. Fountain Publishers, Kamapala, 2019. 214.p. Available at: http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf

⁹ Turpat, 215.p.

¹⁰ Munn, G and McVicar, A. Self Help Groups as Mutual Support: What Do Carers Value? Health and Social Care in Community. 2006. 15(1): 26–34, 135–150.

¹¹ Muchiri, S., Murekasenge, J., and Nzisabira, S.C. *Ikibiri* in Burundian Society: An Indigenous Model of Solidarity and Collaboration. In: Twikirize, J.M., Spitzer, H. (eds.) Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches. Fountain Publishers, Kamapala, 2019. 217.p. Available at: http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf

¹² Turpat, 218.p.

¹³ Turpat.

¹⁴ Patel, L. Developmental Social Work in South Africa: significance for social development. 19. 09. 2019. Available at: <https://www.uj.ac.za/faculties/humanities/sarchi-welsocdev/Documents/Developmental%20Social%20Work%20in%20SA%20.pdf>

¹⁵ Turpat.

Sociālais darbs Dienvidāfrikā nodarbojas ar atbalstu cilvēkiem viņu sociālo tiesību īstenošanā. Tas gan sekmē cilvēku līdzdalību savas un kopienas dzīves organizēšanā, gan iesaistās un palīdz mazināt strukturālus ierobežojumus: iespēju un ienākumu nevienlīdzību. Ubuntu ir ļoti labs garīgais palīgs šajā darbā, jo iedvesmo cilvēkus sasniegt ekonomisku progresu savā vidē.

Ubuntu garā notiek arī sociālais darbs kopienas attīstībai (*Community based developmental social work – CBDSW*). Tas nozīmē neuzkrītošu, bet ieinteresētu sadarbību ar cilvēkiem ikdienā, sekošanu viņu dzīves pieredzei, atbilstošu iespēju un atbalsta piedāvāšanu vajadzīgajos brīžos.¹⁶ Tas aptver gan ģimeni, gan kopienas – sociālā atbalsta tīklus tajā, darba un kultūras dzīvi. Sociālais darbinieks ir savējais kopienā, pats organizē pakalpojumu lietotāju un kopienas locekļu tiešu līdzdalību lēmumu pieņemšanā un pakalpojumu izstrādē. Šāda sociālā darba lauks ir cilvēka un kopienas labklājība un veselība, kas nozīmē integrētu iekļaujošu pasākumu un pakalpojumu izstrādi un ieviešanu kopā ar veselības un izglītības profesionāļiem, kā arī valsts, pašvaldību, NVO un privātā sektora sadarbību. Līdzīgi kā Latvijā, arī Dienvidāfrikā sociālajiem darbiniekiem ir palīgi – aprūpētāji, jaunatnes darbinieki, skolu sociālie darbinieki, kopienu organizatori.

SENIORU PAŠPALĪDZĪBAS INICIATĪVAS UGANDĀ

Austrumāfrikā lēni, bet sekmīgi, cīnoties pret HIV/AIDS izplatību un citām infekciju slimībām, pieaug senioru, personu 60+ skaits, kas Ugandā 21. gadsimta otrās dekādes nogalē sasniedza 5% no valsts iedzīvotāju skaita.¹⁷ Vecāku cilvēku sociāli ekonomiskā situācija ir ļoti nelabvēlīga, uzskata sociālā darba pētniece S. Tusasirve (*Tusasirwe, S.*). Lielākā daļa gadus vecāku cilvēku, kas dzīvo Austrumāfrikas valstīs, saskaras ar dziļu nabadzību un arvien lielāku ievainojamību, viņus raksturo neapmierinošs veselības stāvoklis un ierobežota piekļuve veselības aprūpes pakalpojumiem (*Spitzer, Rwegoshora, Mabeyo, 2009; HelpAge International [HAI], 2008*).¹⁸ Lielākā daļa vecāku cilvēku nav guvuši labumu no ekonomiskās izaugsmes

un attīstības (*HAI, 2008*).¹⁹ Ugandā pēdējās dekādēs pieaugusi ienākumu nevienlīdzība (*UBOS, 2017*)²⁰ un līdz ar to arī daudzdimensionālā nevienlīdzība, ko atspoguļo tautas attīstības indekss (TAI) – 0,493.²¹ (*UNDP, 2016*)²². Vecāki cilvēki (60+) ir vieni no nabadzīgākajiem valstī. Lielākā daļa vecāku cilvēku dzīvo lauku apvidos, kur valda nabadzība un kur ir mazāk pakalpojumu (*UBOS, 2017*).²³ Viņi paļaujas uz naturālo saimniecību (83,4% no vecāka gadagājuma cilvēkiem), kur viņi ikdienā saskaras ar cenu svārstībām, neparedzamiem laika apstākļiem un saņem neregulārus ienākumus. Puse no Ugandas senioriem nekad nav apmeklējuši skolu: tās pārsvarā ir vecāka gadagājuma sievietes (*UBOS, 2017*).²⁴

Dzimumu perspektīvas attiecināšana uz novecošanos Austrumāfrikā norāda uz nabadzības un ikdienas aprūpes feminizāciju. Sievietes dzīvo ilgāk nekā vīrieši, un viņām ir lielākas izredzes pieredzēt nabadzību un diskrimināciju attiecībā uz piekļuvi pakalpojumiem (*HAI, 2008*).²⁵ Vecāka gadagājuma sievietes ir neaizsargātākas, īpaši, ja tām nav bērnu vai tās kļuvušas par atraitnēm (*Beales, 2000*).²⁶ Nevienlīdzība pastāv arī dzimumu lomās un ģimenes pienākumu sadalē: vecāka gadagājuma sievietes pārsvarā veic neapmaksātu darbu, rūpējas par bērniem un slimiem cilvēkiem (*Schatz, Seeley, 2015*).²⁷ Naturālajā saimniecībā pārsvarā strādā vecāka gadagājuma sievietes.

¹⁶ Patel, L. Developmental Social Work in South Africa: significance for social development. 19. 09. 2019. Available at: <https://www.uj.ac.za/faculties/humanities/sarchi-welsocdev/Documents/Developmental%20Social%20Work%20in%20SA%20.pdf>

¹⁷ Tusasirwe, S. Rural Older Women's Survival in Uganda: Implications for Social Work with Older People. In: Twikirize, J.M., Spitzer, H. (eds.) *Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches*. Fountain Publishers, Kampala, 2019. 181.p. Available at: http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf

¹⁸ HelpAge International (2008). *Older People in Africa: A Forgotten Generation*. Available at: <http://eng.zivot90.cz/uploads/document/205.pdf> ; Schatz E and Seeley J. Gender, Ageing and Care Work in East and Southern Africa: A Review. *Global Public Health: An International Journal for Research, Policy and Practice*. 2015. 10(10): 1–16.

¹⁹ HelpAge International (2008) *Older People in Africa: A Forgotten Generation*. Available at: <http://eng.zivot90.cz/uploads/document/205.pdf>

²⁰ Uganda Bureau of Statistics (2017) *Uganda National Household Survey 2016/2017*. Kampala: UBOS.

²¹ Tautas attīstības indekss (TAI, angļu val. – Human Development Index, HDI) ir indekss, kurā apvienotas dzīves ilguma, rakstpratības, izglītības līmeņa un IKP uz iedzīvotāju vērtības visā pasaulē. Tas tiek izmantots kā standarta metode tautas attīstības noteikšanā. TAI vērtības tuvošanās 1,0 apzīmē augstu attīstības līmeni, savukārt atrašanās zem 0, 5 apzīmē nelabvēlīgu, zemu tautas attīstības līmeni. Autores piezīme.

²² United Nations Development Programme (UN Uganda). Available at: <http://library.health.go.ug/publications/continuing-professional-development/human-development-report-2016-human-development>

²³ Uganda Bureau of Statistics (2017) *Uganda National Household Survey 2016/2017*. Kampala: UBOS.

²⁴ Turpat.

²⁵ HelpAge International (2008) *Older People in Africa: A Forgotten Generation*. Available at: <http://eng.zivot90.cz/uploads/document/205.pdf>

²⁶ Beales, S. Why We Should Invest in Older Women and Men: The Experience of HelpAge International. *Journal of Gender and Development*. 2000. 2: 9–18.

²⁷ Schatz E and Seeley J. Gender, Ageing and Care Work in East and Southern Africa: A Review. *Global Public Health: An International Journal for Research, Policy and Practice*. 2015. 10(10): 1–16.

Tomēr viņu dzīvesveidu raksturo izteikts dzīvesspēks (angļu val. – *resilience*), uzskata pētniece S. Tusasirve.²⁸ Tieši vecāka gadagājuma sievietes iesaistās neformālu pašpalīdzības un atbalsta grupu darbā. Vecākas sievietes veiktajā pētījumā apliecinājušas sevi kā kopienas līderes un mobilizētājas. Ugandā tieši vecāka gadagājuma sievietes ir izveidojušas daudzfunkcionālas kopienu atbalsta grupas, lai palīdzētu savām līdziniecēm cīņā par izdzīvošanu.

Viņas sanāk kopā, lai viena otru materiāli un emocionāli atbalstītu, un motivē viena otru ar sakāmvārdu “*agaari hamwe nigo gaata iguufa*”, kas burtiski nozīmē “saskaņoti centieni lauž kaulus”. Grupas balstās kolektīvas solidaritātes principā. Piemēram, “rakšanas” grupās sievietes atbalsta viena otru kultūraugu audzēšanā. Viņām ir ietaupījumi un kredīšanas “kases”, kur dalībnieces piekļūst kredītam, lai segtu izdevumus dažādās ārkārtas situācijās, piemēram, iepirktu pārtiku ražas trūkuma laikā vai pat investētu kazu iegādē. Šāda prakse, pētniecesprāt, pierāda, ka – pretēji nepamatotiem stereotipiem – vecākas sievietes spēj pārvaldīt ienākumus nesošas darbības palīdzības programmās, tās nav pasīvi upuri, bet gan resurss sociālajiem darbiniekiem, no kurām var un vajag mācīties.²⁹

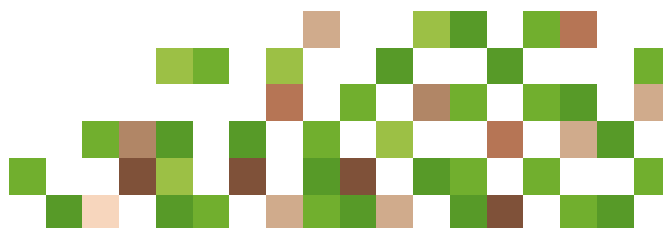
Raksta sākumā citēju Desmondu Tutu. Vēlos noslēgt pārdomu rakstu ar viņa ideju, kas pazīstama Rietumu lingvistiskajā filozofijā. Tutu rakstīja: “Valoda ir ļoti spēcīga. Valoda ne tikai apraksta realitāti. Valoda rada to realitāti, kuru apraksta.” Man ir sapnis: Latvijā arvien pieaug gudru, stipru, pašapziņu un līdzcietīgu cilvēku skaits. Viņi dalās savā darbā sastrādātajā vērtībā ar tiem, kuriem mazāk resursu un spēju. Starp viņiem nav tādu, kuri nevar izturēt veca cilvēka vai indieša ķermeņa izgarojumus. Politiskus lēmumus par labu nevienlīdzības mazināšanai pieņem cilvēki, kuriem ir skaidrs mērķis – sabiedriskais labums.

Izmantoto informatīvo avotu saraksts

1. **Beales, S.** Why We Should Invest in Older Women and Men: The Experience of Journal of Gender and Development. 2000. 2: 9–18.
2. HelpAge International (2008) Older People in Africa: A Forgotten Generation. Available at: <http://eng.zivot90.cz/uploads/document/205.pdf>
3. IFSW (2021). World Social Work Day 2021. [online] Available at: <https://www.ifsw.org/social-work-action/world-social-work-day/world-social-work-day-2021/>
4. **Mabeyo, Z.M., Kiwelu, A.** Indigenous and Innovative Models of Problem Solving in Tanzania: Strengths and Obstacles for their Adoption. In: Twikirize, J.M., Spitzer, H. (eds.) Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches. Fountain Publishers, Kamapala, 2019. Available at: http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf
5. **Muchiri, S., Murekasenge, J., and Nzisabira, S.C.** Ikibiri in Burundian Society: An Indigenous Model of Solidarity and Collaboration. In: Twikirize, J.M., Spitzer, H. (eds.) Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches. Fountain Publishers, Kamapala, 2019. 217.p. Available at : http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf
6. **Munn G and McVicar A.** Self Help Groups as Mutual Support: What Do Carers Value? Health and Social Care in Community. 2006. 15(1): 26–34., 135–150.
7. **Mupedziswa, R., Morena Rankopo, M., and Lengwe-Katembula Mwansa, L-K.** Ubuntu as a Pan-African Philosophical Framework for Social Work in Africa. In: Twikirize, J.M., Spitzer, H. (eds.) Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches. Fountain Publishers, Kamapala, 2019. Available at: http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf
8. **Patel, L.** Developmental Social Work in South Africa: significance for social development. 19. 09. 2019. Available at: <https://www.uj.ac.za/faculties/humanities/sarchi-welsocdev/Documents/Developmental%20Social%20Work%20in%20SA%20.pdf>
9. **Schatz, E and Seeley, J.** Gender, Ageing and Care Work in East and Southern Africa: A Review. Global Public Health: An International Journal for Research, Policy and Practice. 2005. 10(10): 1–16.
10. Statistics and Research. Coronavirus (COVID-19) Vaccinations. Our world in Data. [online] 22.07.2021. Available at: <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>
11. **Tusasiirwe, S.** Rural Older Women’s Survival in Uganda: Implications for Social Work with Older People. In: J.M., Spitzer, H. (eds.) Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches. Fountain Publishers, Kamapala, 2019. 194.p. Available at: http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf
12. **Tutu, D.** Speech: No Future Without F e Without Forgiveness. [online] 2003. Available at: <https://digitalcommons.unf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1014&context=archbishoptutupapers>
13. **Twikirize, J.M., Spitzer, H.** (eds.) Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches. Fountain Publishers, Kamapala, 2019. 96–106..pp. Available at: http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf
14. Uganda Bureau of Statistics (2017) Uganda National Household Survey 2016/2017. Kampala: UBOS.
15. United Nations Development Programme (UNDP) (2016) Human Development Report 2016. Uganda. Available at: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/countrynotes/UGA.pdf

²⁸ Tusasiirwe, S. Rural Older Women’s Survival in Uganda: Implications for Social Work with Older People. In: J.M., Spitzer, H. (eds.) Social Work Practice in Africa Indigenous and Innovative Approaches. Fountain Publishers, Kamapala, 2019. 183.p. Available at: http://crisowo.org/sites/default/files/Social_Work_Practice_in_Africa.pdf

²⁹ Turpat, 194.p.

Sociālā darbinieka dienasgrāmata

Ramona Indriksone, Ramona Indriksone, profesionālajā bakalaura grāds karitatīvajā sociālajā darbā,
maģistra grāds sociālajā darbā

Ir adventes laiks, tuvojas Ziemassvētki, ceļu uz darbu izgaismo laternas un mirdzošie rotājumi pārdotavu vitrīnās. Ietve ir gaiša, to apgaismo mašīnu starmeši, iet steidzīgi cilvēki, un sākas mana nedēļa. Un es ļoti ceru, ka šonedēļ būs vairāk smaidu nekā skumju un es izdarīšu visu, kas ierakstīts darba plānotājā. Prātā ienāk dzirdēta atziņa, ka dzīvojam steigas laikmetā, kurā viens gads ir līdzvērtīgs astoņiem mēnešiem un diennaktī ir tikai sešpadsmit stundas divdesmit četru stundu vietā. Es strādāju pašvaldības sociālajā dienestā par sociālo darbinieci ģimenēm ar nepilngadīgiem bērniem.

Verot darbavietas durvis, paskatos pa kreisi uz ziņojumu dēli. *“Ja saviem spēkiem nespējat pārvarēt dzīves grūtības, nodrošināt sevi, savu ģimeni un ne no viena cita nesāņemat pietiekamu palīdzību, vērsieties Sociālajā dienestā!”*

Pirmdienas rīts.

Vispirms piecpadsmit minūšu rīta sanāksme ar vadītāju un kolēģiem, pēc tam pārskatu plānotāju. Viens no svarīgajiem uzdevumiem šajā mēnesī ir izvērtēt četru ģimeņu riska faktorus. Risku izvērtēšana katrai problemātiskai ģimenei jāveic divas reizes gadā, un tas ir darbietilpīgs process, it sevišķi, ja tās ir daudz bērnu ģimenes, kurās ir ne tikai trīs, bet arī četri un pieci bērni. Katram ģimenes loceklim ir jāizvērtē 18 dažādu risku pakāpes – fiziskā, garīgā un sociālā attīstība, uzvedības problēmas, atkarības, pamatvajadzību nodrošinājums, fiziskais apdraudējums, pašaizsardzība, fizisko ievainojumu vai kaitējumu pakāpe, bailes no vecākiem, ekspluatācija, seksuālā izmantošana utt. Pēc tam jāskatās risku vidējais koeficients, jāuzraksta vērtējums, jāievada uzrakstītais SOPA¹ programmā, klienta lietā, nomenklatūras žurnālā un vēl jāskatās izvērtējums ar otru kolēģi, kura vai nu piekritīs tam, ko būšu sarakstījusi, vai arī pateiks savu viedokli, un tad būs jāveic izmaiņas. Manā pārraudzībā ir gandrīz trīsdesmit aktīvo ģimeņu, desmit audžuģimeņu, aizbildņu un apmēram astoņas nepilngadīgo profilaktiskās lietas.

Pēc kādas pusstundas aiz sienas dzirdu kolēģes, kura strādā ar pensijas vecuma cilvēkiem, balsi. Kolēģe nosauc manu vārdu, atveras durvis, pa tām ienāk labi kopta sieviete, un, kaut arī nav pieņemamā stunda, lūdz, vai varam mazliet aprunāties. Tas esot ļoti svarīgi. Protams, varam. Aizveru datoru un lūdzu apēsties, jautāju, kas atgadījies, un paskaidroju, ka saruna būs jāpieraksta.

“Vīratēvs galīgais briesmonis, izēd manas ģimenes

pusdienu zupu, kaut pašam katls pilns, mēs dzīvojam vienā mājā, bet viņš nedod ne santīma, apēda bērnam zefīrus, kur bija domāti kā cienasts bērna klases vakaram, vīrs auns, neko nevar savam tēvam pateikt, turklāt visu naudu nodzer! “Diāna, tā sauc labi kopto sievieti, runā daudz, vaino notikušajā vīru un vīratēvu, pa laikam man atgādina, ka atnākusi tikai aprunāties, itin neko no sociālā dienesta pakalpojumiem viņai nevajag. Viņa grib, lai palīdzu vest pie prāta vīru un vīratēvu, acumirkli piebilstot, ka pie psihologa abi minētie vaininieki neies. “Uz Minesotas programmu vīrs jākārt!” viņa pati atrod risinājumu.

“Vīrs strādā?” es vaicāju.

“Nē. Ir bezdarbnieks.” Diāna izstāsta vēl citas nejaukas nianšes vīra un vīratēva dzīvesstilā, atvadās un iet projām. Tagad ir jāpabeidz sarunas apraksts, uz veidlapas sarakstīti galvenokārt atslēgas vārdi, jo sarunāšanās laikā neko daudz nevar pagūt pierakstīt, svarīgākais ir uzturēt kontaktu ar klientu. Pēc tam īss sarunas pieraksts SOPA programmā. Meklēju kartotēkā Diānas lietu. Kādreiz viņa bija prasījusi bērniem pusdienu pabalstus, un lieta nav jāiekārto no jauna, tikai jāatjauno kā aktīva. Pirmais uzdevums sazvānīties ar NVA, jo vīrs ir bezdarbnieks, un sarunāt viņam Minesotas programmu

Atgriežos pie malā noliktajiem riskiem un apstājos pie devītā riska izvērtēšanas pirmajam bērnam. Ģimenē ir pieci bērni un divi pieaugušie. Vadītāja ienāk un laipni lūdz izpalīdzēt, tikko zvanījusi pirmsskolas izglītības iestādes vadītāja: “Ak, šie neapzinīgie bērnu vecāki!” Nemaksājot par pusdienām, turklāt vecāko dēlu nevedot uz piecgadnieku obligāto apmācību. Telefonu neceļot. Vai es varu aiziet pie ģimenes uz mājām un aprunāties? Varēšu, protams! Ģimene dzīvo apmēram piecpadsmit minūšu gājienā no Sociālā dienesta ēkas, pie reizes svaigā gaisā izvēdināšu galvu.

Dzīvoklī mani ielaiž neapzinīgo bērnu tēvs, runā pārliecinoši – viss kārtībā, kāpēc tāda jezga sataisīta, viņš visu samaksās, bērns slim, esot zvanījis, kaut kam teicis, laikam informācija neesot nodota īstajam cilvēkam. Vēlos noticēt, ka viņš runā taisnību, kaut īstas pārliecības man nav. Atceļā mani uzrunā kāda pensionāre un vēlas aprunāties par savām likstām, zāļu receptēm, atmaksu, visbeidzot solās nākt uz dienestu pie sociālās palīdzības organizatora.

Līdz pusdienlaikam vēl pāris stundas, ļoti ceru pabeigt vismaz viena bērna risku izvērtēšanu. Taču pusstundas prombūtnes laikā uz mana rakstāmgalda ir noliktas divas vēstules, abas no policijas. Viena vēstule vēstī par nepilngadīgo Kristapu, kurš pieķerts, smēķējot parkā, otra par vardarbību kādas ģimenes dzīvesvietā. Ģimenes tēvs uzsācis strīdu ar sievu nepilngadīgo bērnu klātbūtnē. Divi

¹ SOPA - programma ar ierobežotu pieejamību, kuru pašvaldību sociālo dienestu darbinieki izmanto pamatinformācijas uzkrāšanai par klientu.

jauni uzdevumi. Puisim jāiekārto lieta, jāgatavo sociālās korekcijas plāns, otrajā gadījumā jābrauc pie nesaticīgās ģimenes izrunāties, apskatīt sadzīves apstākļus. Steidzamo darbu viņi pagrūž malā risku anketu. Tā ir nerakstīta likumsakarība – tieši gada nogalē sarosās neredzams spēks, kurš uzurda cilvēkus destruktīvām darbībām, kas kā lavīna sāk velties sociālā dienesta virzienā. Citas institūcijas, tai skaitā policija, skolas, Bērnu tiesību aizsardzības inspekcija cer, ka dienests visu atrisinās – konfliktsituācijas, krīzes situācijas, grūtības bērnu audzināšanā, ģimenes problēmas; sameklēs bezmaksas psihologus, psihoterapeitus. Skolotāji ir pārliecināti, ka sociālais darbinieks piedzīs pusdienu naudu, piespiedīs pusaudzi klausīt pedagogiem, nezīmēt uz tāfeles zilonim līdzīgus apveidus, nebēgt no stundām, neaizgulēties un nekavēt skolu.

Pēc pusdienām man ir jādodas uz starpinstitucionālo sapulci, kurā piedalīsies policija, bāriņtiesa, skolu direktori, apspriedīs problemātiskos gadījumus, pārrunās, kādi rezultāti, kā izpildīti uzdevumi mēneša laikā pēc pēdējās sanāksmes.

Pēc sēdes koridorā mani sagaida kādas daudz bērnu ģimenes mamma, izvelk no somas kartītes un saka, ka atnesusi to, ko bērni sazīmējuši. Sociālais dienests šajā gadā piedalās saldumu fabrikas Laima rīkotajā labdarības akcijā “Ziemassvētku namiņš”. Bērni zīmē kartītes, un labdarības namiņš ir vieta, kur šo bērnu sapņi par Ziemassvētku dāvanām sastopas ar cilvēkiem, kuri ir gatavi tos piepildīt. Pirms nedēļas daudz bērnu, maznodrošināto un audžuģimeņu bērniem izdalīju apmēram simts tukšas kartītes, tagad gaidu atpakaļ zīmējumus un bērnu vēlmes. Zīmējumi ir dažādi – ļoti greznas, rūpīgi izrotātas kartītes, kuras varētu pat likt mākslas salona skatlogā, bet diemžēl ir vairākas kartītes, kurām uz titullapas uzšvīkātās tikai eglītei līdzīgas aprises. Nākas pašai ņemt krāsaino zīmuļu komplektu un papildināt iesākto, lai salocītā papīra lapiņā izskatītos kaut cik kartītei līdzīga.

Bērnu vēlmes ir ļoti daudz. Bērni kāro datorus, planšetes, mobilos telefonus, slēpes, ragaviņas, gumijas mantiņas, Elzas un Annas lelles, konstruktorus. Viena meitene savā kartītē ir ierakstījusi – man nevajag dāvanu, es gribu, lai mana mamma būtu smaidīgāka, mīļāka un lai mūsu mājā vienmēr būtu prieks. Šādi mirkļi aizkustina. Tie ir mazie prieka mirkļi, kas vērš darbdienā saulaināku, kaut aiz loga blāvo nomākusies, pelēka diena, un saules atspīdums loga rūtī ir kā necerēta balva.

Kaut pirmdienā nav mana konsultāciju diena, pēcpusdienā norunāta tikšanās ar klientu, jo citā laikā viņš nevarot atnākt – darbs. Zinu, ka saruna būs formāla, ķeksītis vīrieša rehabilitācijas plānā. Viņš nesaprot, kāpēc vispār uz dienestu jānāk – astoņus gadus vecais bērns dzīvo pie savas mātes citā pilsētā un pie tēva viesojas tikai brīvlaikā. Pirms gada vīrietim tika pārtrauktas aizgādības tiesības, jo zēna viesošanās laikā tēvs bijis piedzēries un bērns ticis pamests novārtā. Tagad bāriņtiesas sēdē lems par vecāka tiesību atjaunošanu. Vīrietis ir mazrunīgs, bieži skatās mobilajā telefonā, pareizi atbild uz visiem jautājumiem.

Viņš kārtīgi ir ieradies uz visām konsultāciju reizēm un joprojām nesaprot, kāpēc tas būtu jādara.

Dienas beigās ir izvērtēts viena bērna risks un iesākts vērtēt otrs bērns, kad ienāk vientuļā māmiņa ar mazu bērnu un jautā, kā var piedzīt uzturnaudu no bērnu tēva. Es viņu iesēdinu savā vietā pie datora, bērns rotaļājas ar mīksto mantiņu. Ierādu jaunajai sievietei, kā atvērt portālu *latvija.lv* un izpildīt pieteikumu uzturnādzekļu pieprasīšanai. Šis ir veiksmīgs gadījums, jaunajai māmiņai ir internetbanka, viņa prot rīkoties ar datoru. Citā situācijā viss ar klientu ir jāiesāk no nulles, internetbanku nelieto, parole pazudusi, jābrauc uz banku, neprot aizbraukt, nezina, kur vispār braukt, nav ceļa naudas. Sociālā darbinieka mērķi, protams, ir centrēti uz grūtībās nonākušo cilvēku labumu, vēlmi viņiem palīdzēt. Tikai problemātisks ir jautājums – kā tiek izprasts šis “labums”. Varbūt raugos uz labumu ar savām gara acīm un vēlos visu sakārtot pēc sava pasaules redzējuma?

Otrdiena.

Laiks pirms pusdienām ir manu konsultāciju laiks. Šodien ir norunātas divas tikšanās, tas nozīmē, ka pārējā laikā varēšu netraucēti strādāt ar risku anketu. Konsultācijas mēdz būt gan paaugstinātas spriedzes, stresa, gan vaļširdīgu un draudzīgusarunuatelpasbrīži. Vienas ģimenes jaunāmāmiņa sacīja, ka jūtas kā atnākusi ciemos pie labas draudzenes. Ar savu mammu viņa nekad tā no sirds nevarot izrunāties. Un šie vārdi atkal liek debesīs uzdzirkstīt neesošai decembra saulei. Katras tikšanās beigās ir jāpabeidz iesāktais sarunas apraksts, īsi jāieraksta konsultācijas norise klienta lietā un SOPA programmā datorā.

Laiks ir nepielūdzams, drīz klāt pusdienu laiks. Konsultācijas sekmīgi beigušās. Klientes aizgāja apmierinātas. Mana kabineta durvis ir pavērtas un dzirdu, kā pie sociālās palīdzības organizatores² ieradušies jauni klienti. Kad izeju cauri telpai, redzu, ka apmeklētāju krēslos sēž vīrietis un sieviete. Sieviete klēpī mazs bērns. Sieviete nerunā ne vārda, viņa sēž sarāvusies un izskatās nobijusies. Vīrietis ļoti pārliecinoši sauc visus pabalstus, kas pienākas šai sievietei. Tā kā ģimene būs manā redzeslaukā, apstājos un novēroju situāciju. Sieviete ir trīs bērni, viņa ir ieradusies no cita novada un apmetusies uzstājīgā vīrieša, kurš nav viņas vīrs (kā man sākumā šķita), mājās. Viņš ir tikai apdzīvojamās platības saimnieks. Kad viņi aiziet, ar kolēģēm saprotam lietas nopietnību. Vīrietis agrāk ir bijis sociālā dienesta redzeslokā, jo savā lauku saimniecībā viņš deva patvērumu cilvēkiem ar garīgu invaliditāti, un bija atklātas sūdzības par noņemtām bankas kartēm un naudas piesavināšanos. Šoreiz lieta šķiet pavisam nopietna, jo ir neaizsargāta sieviete ar maziem bērniem, un mēs ar kolēģi tūlīt pēc pusdienām nolemjam doties uz vīrieša lauku mājām, kurās apmetusies biklā sieviete ar trim bērniem.

² Amats, kas pašvaldību sociālajos dienestos nodarbojas ar sociālās palīdzības (dažādu pabalstu) aprēķināšanu un piešķiršanu.

Māja ir nomaļus no ceļa, saimnieka mājās nav, sieviete – viņas vārds ir Inese – stāsta, ka saimnieks aizbraucis uz Rīgu. Istabā, kurā Inese ar trim bērniem ielaista, uz grīdas mētājas elektrības vads ar spuldzi galā, vads nav piestiprināts griestiem. Vienīgā mēbele telpā ir plata tahta. Inese parāda trīs līgumu, kuru saimnieks viņas vietā parakstījis. Mēneša summa ir nepamatoti augsta, līgumā ir iekļauts punkts, kas draud ar sankcijām, ja summu nesamaksā noteiktā laikā. Inese stāsta, ka saimnieks, kad uzrunājis, piedāvājis viņai ar bērniem dzīvot par brīvu, pretim saņemot palīdzību lauku darbos. Mēs pieņemam lēmumu vest Inesi ar bērniem projām no šīs mājas. Acumirkļi vienīgā izeja ir krīzes centrs, un ļoti veiksmīgi centrā atrodas brīva vieta. Inese savāc mantas, iesēdinām ģimeni dienesta automobilī, un es kā pavadošā persona braucu līdz Inesei un bērniem. Šajā mirklī pietuvojas kaut kas līdzīgs spēku zudumam. Situācija izskatās ļoti bezcerīga. Ko Inese darīs pēc tam, kad iznāks no krīzes centra? Kur viņa dzīvos? Viņas draugs, jaunākā bērna tēvs, ir bijis vardarbīgs. Cilvēks noslīkst ne tāpēc, ka ūdens novelk dzelmē, bet gan panikas dēļ, jo sarijas ūdeni!

Trešdiena.

Trešdienas ir garās dienas. Darba laiks deviņas stundas. Pirms pusdienām laiks paskrien, rakstot uz krīzes centru aizvestajai ģimenei nepieciešamos dokumentus: līgumu, katram ģimenes loceklim nosūtījumu un atzinumu. Kaut šo ģimeni nepazīstu, ir jāievāc informācija no pašvaldības, kurā viņa dzīvojusi līdz šim, jāpārņem ģimene SOPA uzskaites programmā, jāiekārto klienta lieta, jāsaliek vajadzīgās veidlapas. Un tas nozīmē, ka pēc atgriešanās no krīzes centra sekos sociālais darbs ar šo ģimeni. Laikā, kamēr ģimene uzturēsies krīzes centrā, būs jāsameklē viņiem cits mitekļis, kaut labi zinu, ka pašvaldības resursi ir ļoti ierobežoti.

“Nedusmojies, bet dari!” mēģinu sevi iedvesmot un saņņoju par pusdienlaiku, kaut ko garšīgu, vismaz mazu pastaigu. Šodien spīd saule.

Pēcpusdiena ir plānoto apsekošanu diena, kad apmeklējam problemātisko ģimeņu dzīvesvietas un tās personas, kuras lūdz sociālos pabalstus. Braucam divatā ar sociālās palīdzības organizatoru vai sociālo darbinieci, kura pārzina pilngadīgo personu lietas. Mēs ejam uz cilvēku mājokļiem kopā, ir jāpilda apsekošanas akta un sociālās situācijas izvērtējuma veidlapas, jāveido arī sarunas apraksts. Viens darbinieks runā, otrs pieraksta. Tā iet operatīvāk. Šodien mūsu kopīgajā plānā ir astoņas vietas, kuras atrodas apmēram trīsdesmit kilometru pagasta rādiusā. Ir ļoti patīkami ieiet to veco cilvēku mājās, kuri prasa sev pienākošos pabalstus – daudzās mājās ir tik spodras grīdas, ka nepiedienīgi liekas soļot pāri tām ar apaviem. Sirmgalvji alkst parunāties, izstāstīt savu sāpi, parādīt mazbērnu fotogrāfijas, bet diemžēl laiks ir nepielūdzams, jāpaspēj apciemot pārējos. Esmu ieguvusi brīnumainu atklāsmi – tieši tikšanās ar vecajiem cilvēkiem, kuri, būdami slimi un vientuļi, liek paskatīties pašai uz savām vajībām no malas, it kā es redzētu sevi spoguļī.

Tā mēs braucam no mājas uz māju, un tās ir tik dažādas – kārtīgi sakoņas, siltas, smaržo pusdienu zupa. Citā mitekļī vējo aukstums, degunu kņudina pelējuma smaka, smird pēc dūmiem, gultas vietā lažiņa ar lupatu kaudzi. Lauku viensētā saimniece ar pūlēm notur saitē sirdīgu prāva auguma suni atņirgtiem zobiem. Kārtīgā vienistabas dzīvoklītī mīt ģimene ar pieciem bērniem. Nelielajā skapī visai garderobei vietas nav sanācis, taču drēbes rūpīgi izgludinātas, izmazgātas, sakārtotas kastēs, kuras kā plaukti sakrautas cita uz citas.

Pēdējās apsekojamās mājas. Pa durvīm izskrien suns, trīs puikas un aizmetas pāri pagalmam. Puikas mājās cita novada internātskolā, šajā brīdī viņiem nevajadzētu atrasties mājās.

“Kāpēc bērni nav skolā?”

“Nedaudz apslimuši. Jaunnedēļ vedīšu,” saka jauna sieviete, rokās viņa tur ceturto bērnu.

“Ko ēdāt pusdienās?” Pirms nedēļas par šo ģimeni no ģimenes ārsta bija saņemta sūdzība, ka bērni nav apģērbti atbilstoši gadalaikam, izskatoties nepietiekami ēdināti.

“Makaronus,” viņa mazliet izbijusies saka un novērš skatienu.

“Vai drīkst apskatīties jūsu ledusskapī?” Ledusskapī ir pustukša ievārījuma burciņa, tas arī viss. Uz plaukta mannas putraimu paciņa. Viņa taisnojas, ka vīram nav auto, nevar aizbraukt uz Sarkanā Krusta izdales punktu pēc pārtikas pakām. Uz dodam sievietei līdz rītam sakoņt dzīvokli un solāmies rītdien atvest pārtikas pakas, kaut dienesta automobilis ir ļoti noslogots – divas reizes nedēļā aizņem mājas aprūpes pakalpojumi pagasta vecajiem cilvēkiem, plānotās un neplānotās apsekošanas, veco cilvēku vešana uz un no slimnīcām, diagnostikām tuvējā pilsētā.

Ceturtdiena.

Braucu uz administratīvās tiesas sēdi trīsdesmit kilometrus attāļajā pilsētā. Sēde būs ilga, nogurdinoša, un es zinu gandrīz katru tās detaļu, mazāko niansi, uzbrūkošo pieteicēju – bērna ar īpašām vajadzībām tēvu –, kurš gadiem ar lamām, zaimiem cīnās par zaudētajām aprūpes tiesībām, nomelno bērna māti un visas iesaistītās institūcijas, tajā skaitā sociālo dienestu. Esmu rakstījusi par šo cilvēku bāriņtiesai sniegtajā atzinumā: “Nepietiek zināšanu un prasmju, lai audzinātu bērnu ar īpašām vajadzībām; nav izpratnes par problēmām, pilnībā tās noliedz, atsakās atzīt savas kļūdas, vaino citus.”

Gandrīz piecu stundu garā tiesas sēde beidzas pēcpusdienā. Bezcerīgi tukša sajūta, zinot, ka nekas nemainīsies, viss turpināsies, pēc mēneša būs cita tiesvedība, tie paši apvainojumi cilvēka cieņu aizskarošās variācijās. Un tā līdz bezgalībai.

Visu dienu neesmu ēdusi, *Circlē* nopērku kafiju un pīrādziņu, un eju ārā svaigā gaisā. Ar kafijas trauciņu vienā rokā soļoju pa ielu, negaidu pilsētas autobusu, lai brauktu uz autoostu. Atjēdzos, ka izklaidībā esmu pametusi *Circlē* cimdus. Tajā brīdī es nezinu, ka pēc nākamās tiesas sēdes laipnā pārdevēja man tos atdos. Es eju pāri Gaujas tiltam, ir ceturrtā pēcpusdienas stunda, saule taisās rietēt, apstājos un nofotografēju saulrietu. Bilde ir tik skaista, ka ievietoju to savā *feisbuka* profilā kā titulbildi un saņemu atzinīgus smaidus, taču neviens jau nezina, ka saulrietā palika mana smeldze.

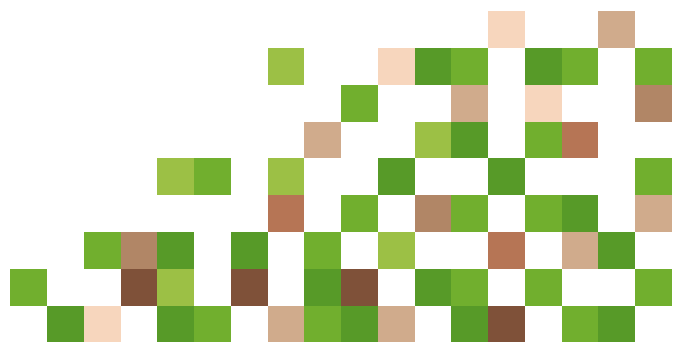
Piektiena.

Nedēļa galā. Galā arī vienas ģimenes risku anketa, kuru tomēr pa vidu sapulcei, konsultācijām, braucienam uz krīzes centru, tiesu, apsekošanas reizēm, ierakstiem klientu lietās, nomenklatūras kladēs un SOPA programmā ir izdevies pabeigt. Vēl trīs šādas anketas, vēl trīs nedēļas, kurās atkārtosies viss tikpat lielā spraugumā – divas bāriņtiesu sēdes, norunātas konsultācijas un apsekošanas reizes, *Laimas* akcijas kartīšu pārskatīšana, atbildes vēstules policijai, atzinums bāriņtiesai, un pa vidu diemžēl iesprauksies neparedzēti gadījumi, kurus nāksies steidzīgi risināt. To visu varēšu šodien izrunāt supervīzijā³, kuru gaidu kā svētkus, jo tajā var rast profesionālus padomus un izrunāties par itin visu, kas nomāc, kas modina prieku un dara ikdienu gaišu.

Zinu, ka labas komunikācijas un intervences pamatā nav noteiktas metodes. Ir daudzas un dažādas pieejas un, tāpat kā citi speciālisti, arī es strādāju pēc konkrētas metodes vai vairāku metožu apvienojuma, taču ideāli būtu, ja mana darba centrā ir ne tikai metode, bet gan vēlme izprast, tuvoties, pieņemt, kopā risināt problēmu, iegūt uzticību. Un, kaut arī darba stundas paiet nemanot, aizņemtībā un stresā, tomēr jācenšas atrast laiku sirsnībai, īstumam, ticībai par veiksmīgu iznākumu. Iespējams, atgriezenisko saiti es saņemšu tikai pēc vairākiem gadiem, un tas būs mana darba ilgtermiņa pozitīvais rezultāts.

³ Konsultatīvs atbalsts jautājumos, kas saistīti ar darbu un profesionālo darbību. Supervīzijas galvenais mērķis ir profesionālās efektivitātes paaugstināšana, kas var ietvert dažādu jautājumu risināšanu; profesionālo robežu apzināšanās, rīcības alternatīvu atrašana konkrētās darba situācijās, attiecību veidošana ar kolēģiem, padotajiem, klientiem, sadarbība komandā, darba stratēģijas, stresa faktoru un izdegšanas mazināšana un daudzi citi jautājumi, kas aktualizējas ikdienas darbā.

Ļoti daudzi paziņas mēdz man sacīt – es nekad nevarētu strādāt sociālo darbu, šiem apbrīnojamajiem cilvēkiem būtu jāceļ piemineklis. Es varu pievienoties sacītajam. Tagad esmu divus gadus prom no sociālā darba, bet iekšēji jūtos saistīta kā vienā asinsritē un pieļauju domu, ka varētu atgriezties. Novēlu visiem sociālajā jomā strādājošiem katru dienu sākt ar enerģiju, apņemšanos, cerību! Pavadot astoņas stundas pa vidu nelaimēm, skumjām, traģēdijām, gan līdz tam just, gan reizē to attālināt no sevis. Aiziet mājās, atstājot visas bēdas un nebūšanas darba kabinetā, uzsmaidīt tuviniekiem, priecāties par katru jaukāko nieciņu sev apkārt, smelt enerģiju dabā un visā, kas rada prieku!

Sociālā darba pakalpojuma kvalitātes novērtēšana: Rīgas Sociālā dienesta pieredze

Marina Filipova, maģistra grāds sociālajā darbā, maģistra grāds biznesa administrēšanā MBA
Rīgas Sociālā dienesta Sociālā darba nodaļas vadītāja, dienesta vadītāja vietniece

Inga Ozola, bakalaura grāds sociālajā darbā, maģistra grāds cilvēkresursu vadībā Mg. hr.
Rīgas Sociālā dienesta Sociālā darba nodaļas vadītājas vietniece

Jebkuras profesionālās darbības sastāvdaļa ir novērtēšana. Nereti Latvijā sociālo pakalpojumu kvalitātes novērtēšana saistās tikai ar veikto darbību uzskaiti un pārbaudi, vai tās ir veiktas noteiktā apjomā – piemēram, veikto apsekojumu skaits, sniegto konsultāciju skaits klātienē vai pa tālruni, piešķirto pakalpojumu skaits vai klienta lietu skaits vienam darbiniekam darbā ar gadījumu.

Latvijā 20 gados ir radīta sociālo pakalpojumu sistēma, kas sniedz atbalstu iedzīvotājiem problēmsituācijās, kurās viņi paši netiek galā. Lai gan pašvaldību nodrošināto sociālo pakalpojumu klāsts ir ļoti atšķirīgs, sociālais darbs ar gadījumu ir obligāts sociālā dienesta uzdevums, kuru nodrošina sociālie darbinieki. 2020. gadā tika izdots metodiskais materiāls sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem, kura viens no mērķiem ir dot ieguldījumu sociālā darba prakses vienādošanai visās pašvaldībās. Šobrīd sociālā darba prakse un sociālā darba kā pakalpojuma sniegšana ir dažāda, un, lai to analizētu un vērtētu, ir ne tikai jānosaka, kam ir jābūt, bet sociālā dienesta vadībai un sociālajiem darbiniekiem ir jāanalizē sociālā darba efektivitāte un kvalitāte.

Rīgas Sociālajā dienestā (turpmāk – RSD) jau kopš 2011. gada tiek veiktas ikgadējās sociālā darba ar gadījumu klientu lietu pārbaudes – iekšējā lietu kvalitātes kontrole. Šādi veiktu pārbaudžu mērķis ir novērtēt sociālo darbu ar gadījumu kā pakalpojumu, tas ir, veikto darbu ar visu šādu klientu kopumu, lai novērtēšanas rezultātā izdarītu vispārīgus secinājumus par tipiskajām labajām lietām un kļūdām dažādās sociālā darba procesa stadijās un sociālajā darbā ar gadījumu kopumā. Raksta mērķis ir dalīties RSD pieredzē par klientu lietu pārbaudžu veikšanu sociālajā darbā ar gadījumu, kā arī aprakstīt izmantoto metodoloģiju un tās praktisko pielietojumu pārbaudēs. Rakstā tiks atspoguļoti pārbaudes kritēriji, to skaidrojums, kā arī akcentēti galvenie ieguvumi un izaicinājumi, realizējot iekšējās klientu lietu pārbaudes, un galvenie secinājumi, kas iegūti pēc klientu lietu pārbaudēm. Mērķis ir aktualizēt un veicināt izpratni par iekšējās kontroles nepieciešamību, kā arī aktualizēt vajadzību pēc tās, lai objektīvi tiktu izvērtēta sociālā darba ar gadījumu intervence, process un tā dinamika. RSD kā viena no iekšējās kontroles sistēmas sastāvdaļām ir klientu lietu pārbaudes sociālajā darbā ar gadījumu, par kuru autore vēlas pastāstīt šajā rakstā. Raksta autore apzinās, ka sociālā darba pakalpojuma kvalitātes novērtēšanai pastāv dažādas

metodes, un Rīgā izstrādātā un praksē izmantotā sociālā darba pakalpojuma kvalitātes novērtēšanas metode nav vienīgā, kuru var izmantot.

SOCIĀLĀ DARBA PAKALPOJUMA KVALITĀTES NOVĒRTĒŠANA

Kvalitāte no latīņu valodas “*qualitas*” nozīmē “īpašība” vai “raksturojums”. Šis jēdziens arī norāda uz noteiktu prioritāšu secību jeb hierarhiju, tas ir, norāda uz atšķirību starp vēlamu un nevēlamo¹. Ikdienā ir diezgan pašsaprotami runāt par dažādām lietu īpašībām, ja runa ir par to kvalitāti. Tiek uzskatīts, ka šīm lietām ir dažādas īpašības, kuras var klasificēt kā labākas vai sliktākas. Turpretī, runājot par sociālo darbu, jāņem vērā nemateriālas un teorētiski pamatotas vienības, piemēram, pieejas, metodes, process un mērķa izpilde. Novērtēšanas laikā mēs saskaramies ar uzdevumu atšķirt, aprakstīt un izmērīt šo nemateriālo un abstrakto vienību īpašības. Sociālā darba kvalitāti nosaka mūsu uztvere par to, kuras darbības novedīs pie pozitīva rezultāta klientu dzīvē. Tāpēc noteikti kvalitātes standarti ir centrālais sociālā darba procesa novērtēšanā, jo tiek sagaidīts, ka “labs” sociālā darba process novedīs pie “labiem” rezultātiem klienta dzīvē.² Pamatojoties uz iepriekš minēto, sociālā darba ar gadījumu kā pakalpojuma novērtēšanā ir jāizmanto gan procesa, gan rezultātu novērtēšana.

Sociālā darba kā pakalpojuma efektivitātes novērtēšanu var skatīt un veikt plašā un šaurā nozīmē. Sociālā darba kā pakalpojuma efektivitātes novērtēšana plašā nozīmē ietver: 1) kvalitātes novērtēšanu – parasti to sauc par “kvalitātes kontroli” un “kvalitātes nodrošināšanu” (angļu val. – *quality control* vai *quality assurance*); 2) izmaksu novērtēšanu (angļu val. – *efficiency* vai *cost benefit analysis*); 3) produktivitātes jeb procesa rezultativitātes novērtēšanu (angļu val. – *effectiveness*); 4) rezultātu novērtēšanu (angļu val. – *efficacy* vai *outcome evaluation*). Visi šie efektivitātes elementi veido

¹ Osborne, S. P. The quality dimension: Evaluating quality of service and quality of life in human services. *British Journal of Social Work*, 1992. 22(4): 437–443

² Grinnell, R. M., Gabor, P. A., & Unrau, Y. A. Program evaluation for social workers: Foundations of evidence-based programs. – New York: Oxford University Press, 2019. P.622

visaptverošu novērtējumu, kurā ietver visas organizācijas, kurā tiek sniegts sociālā darba pakalpojums, novērtējumu, nevis atsevišķu sociālo pakalpojumu, sociālo pakalpojumu daļu, personāla un darba ar klientiem novērtējumu. Šaurā izpratnē sociālā darba efektivitāte nozīmē izvirzīto mērķu sasniegšanu un to atbilstību sasniegtajiem rezultātiem ar viszemākajām izmaksām³.

Efektivitātes noteikšanai sociālajā darbā RSD novērtēts tiek process un rezultāts. Šo novērtēšanu var veikt gan pats sociālais darbinieks klienta līmenī (teorētiskajā literatūrā lieto terminu “lietas līmenī” (angļu val. – *case level*)), gan sociālā dienesta vadība pakalpojuma līmenī (zinātniskajā literatūrā lieto terminu “programmas līmenī” (angļu val. – *program level*)). Ja tiek novērtēts sociālā darba process klienta līmenī, tad efektivitāti novērtē klienta sistēmas jeb lietas ietvaros, apskatot izmaiņas, kas raksturo tieši šo konkrēto klienta sistēmu.⁴ Sociālo pakalpojumu novērtējums ir nekas cits kā atsevišķu klientu gadījumu apkopošana vienotā novērtēšanas procesā, kas nozīmē, ka novērtēšanai tiek pakļautas visas sociālā darba ar gadījumu klientu lietas. Veicot pakalpojuma līmeņa novērtējumu, mūs galvenokārt interesē visu klientu vispārējās īpašības un vidējais izmaiņu modelis visiem klientiem. Ir jāuzsver viena būtiska lieta: atšķirībā no klienta lietas līmeņa novērtējuma pakalpojuma līmenī mūs interesē mūsu klienti kā grupa, nevis kā indivīdi.⁵ Veicot sociālā darba pakalpojuma novērtēšanu, vērtē gan procesu, gan sasniegtos rezultātus (tas ir, vai pakalpojums sasniedz izvirzītos mērķus), izmantojot izstrādātus un apstiprinātus pārbaudes kritērijus, kuri plašāk tiks apskatīti nākamajā sadaļā.

RSD KLIENTU LIETU PĀRBAUDES KRITĒRIJI

RSD no 2011. gada, veicot sociālā darba ar gadījumu kvalitātes novērtēšanu, katru gadu veic sociālā darba pakalpojuma novērtēšanu, vērtējot sociālā darbinieka iekļaušanās un sociālā darba pakalpojuma ietekmi uz klienta sociālo situāciju, kā arī identificējot sociālajiem darbiniekiem nepieciešamās pilnveidojamās zināšanas. Novērtējot sociālā darba ar gadījumu procesu, uzmanība tiek vērsta uz katrā posmā jeb stadijā⁶ veicamajām darbībām, lietas atbilstību noteiktām prasībām, kas sevī ietver gan formālos kritērijus – noteiktu veidlapu un dokumentācijas esamību –, gan darba ar gadījumu procesa atbilstības izvērtēšanu. Savukārt, novērtējot sociālā darba sasniegto rezultātu, tiek vērtētas

izmaiņas, kuras notikušas klienta dzīvē atbilstoši sākotnēji identificētām problēmām un izvirzītajam mērķim. Sākotnēji RSD nebija izstrādāts instruments un metodoloģija pārbaudes veikšanai, pārbaudes rezultāti tika atspoguļoti ziņojuma formā. Gadu vēlāk, 2012. gadā, RSD tika veikts pētījums, un M. Filipovas maģistra darba⁷ ietvaros veiktā pētījuma rezultātā tika izstrādāti vienoti novērtēšanas kritēriji klienta lietai darbā ar gadījumu, kuri tika apkopoti anketā, kā arī kritēriju skaidrojumi. Anketas izstrādes pamatā bija:

1. Rīgas domes Labklājības departamenta (turpmāk – Departaments) noteiktās prasības⁸ par klienta lietas veidošanu un tajā ietveramo informāciju.
2. Pētnieku Dž. Hefernana (*Joseph Heffernan*), G. Štlesvorta (*Guy Shettlesworth*) un R. Ambrosino (*Rosalie Ambrosino*) sešu iekļaušanās posmu iedalījums: 1) sociālā gadījuma studēšanas posms, 2) sākotnējās informācijas izvērtēšanas posms, 3) darbības mērķu noteikšanas posms, 4) vienošanās slēgšanas posms, 5) taktiku un tehniku izvēles posms, 6) visaptverošā sociālā gadījuma novērtēšanas posms⁹.
3. Maģistra darba autores veidots skaidrojums – novērtēšanas skala katram kritērijam, par ko tika sagatavota arī zinātniskā publikācija¹⁰.

Novērtēšanas anketas kritēriji tika izstrādāti, pamatojoties uz zinātniskajā literatūrā (par to vairāk skatīt iepriekš minētajā publikācijā) minētajiem sociālā darba ar gadījumu iekļaušanās posmiem un katrā posmā veicamajām darbībām, kā arī RSD sociālā darba ar gadījumu normatīvo regulējumu. Novērtēšanas skalā katrs kritērijs tiek vērtēts: vai tas ir izpildīts pilnībā, izpildīts daļēji vai nav izpildīts. Katram novērtēšanas skalas vērtējumam ir izstrādāts apraksts ar skaidrojumu atbilstoši katram vērtējamam kritērijam. Piemēram, ja tiek vērtēts kritērijs par klienta lietas dokumentācijas atbilstību Departamenta noteiktajām prasībām, tiek vērtēts, vai klienta lieta iekārtota atbilstoši Departamenta iekšējiem noteikumiem, vai ir visas nepieciešamās veidlapas un vai tās ir aizpildītas atbilstoši ieteikumiem. Katrai klienta lietas veidlapai ir izstrādāti ieteikumi minimālajam informācijas apjomam un saturam, kas ir jāatspoguļo veidlapā, veicot sociālo darbu ar gadījumu. Ja pārbaudot tiek secināts, ka šajā konkrētajā kritērijā tas ir, tad šim kritērijam novērtēšanas skalā var atzīmēt vērtējumu “izpildīts pilnībā”.

³ Мещанинова, Е.Ю. Проблемы определения эффективности социального обслуживания. Работник социальной службы. 2005. № 4: 10–17.

⁴ Grinnell, R. M., Gabor, P. A., & Unrau, Y. A. Program evaluation for social workers: Foundations of evidence-based programs. – New York: Oxford University Press, 2019. P.28

⁵ Turpat, P.29

⁶ Profesionālajā literatūrā angļu valodā tiek lietots termins ‘phase’ un ‘stage’, ko latviski var tulkot kā ‘fāze, pakāpe, posms, stadija’. LM Metodiskajā materiālā sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem un jaunajā grāmatā “Sociālais darbs ar gadījumu” tiek lietots termins “posms”. Neatkarīgi no tā, kādu terminu lieto, ar to tiek apzīmēta sociālā darba ar gadījumu procesa daļa, t.i., vieta lielākā veselumā.

⁷ Filipova, M. Rīgas Sociālā dienesta sociālā darba pakalpojuma efektivitātes novērtējums. Maģistra darbs. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2013.

⁸ Rīgas domes Labklājības departamenta 2011. gada 27. aprīļa iekšējie noteikumi Nr.DL-11-16-nts „Par Rīgas Sociālā dienesta klienta lietā iekļaujamo dokumentāciju”, kuros ir noteikts obligāti izmantojamās dokumentācijas apjoms un veicamās darbības darbā ar gadījumu.

⁹ Filipova, M., Moors, M. Programme evaluation – Case work with families and children in Riga. In: SHS Web of Conferences. (2014, September 8). P.2. Pieejams: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2014/07/shsconf_shw2012_00008/shsconf_shw2012_00008.html

¹⁰ Turpat

NOVĒRTĒŠANAS INSTRUMENTU (ANKETU) VEIDO 13 KRITĒRIJI.

1. kritērijs – atbilstība Departamenta noteiktajām prasībām. Veicot sociālo darbu ar gadījumu, iekšējie noteikumi nosaka obligāti klienta lietā iekļaujamās dokumentācijas apjomu un veicamās darbības. Saskaņā ar šīm prasībām klienta lietā iekļaujamā dokumentācija izstrādāta ar mērķi veicināt sociālā darbinieka profesionālo uzdevumu realizāciju sociālajā darbā ar gadījumu, kas palīdz sociālajam darbiniekam apkopot, sistematizēt un pārraudzīt sociālā darba ar gadījumu procesu, kas tika vērtēts arī pārbaudēs.

2. kritērijs – pamatinformācija par klientu, citiem ģimenes locekļiem un ģimenes sociālo situāciju. Šajā kritērijā tiek analizēts, vai ir ierakstītas viskontaktpersonas, ar kurām sociālais darbinieks sazinās, vai informācija ir ievākta un aizpildīta par visiem ģimenes locekļiem, veicot darbu ar gadījumu, jo sociālajam darbiniekam svarīgi ir iegūt informāciju par klientu, klienta sistēmu un viņa vajadzībām. Šīs informācijas ievākšana noved pie skaidras situācijas izpratnes, tiek noteikts situācijas iespējamā atrisinājuma vēlamais rezultāts, pakalpojumu nepieciešamība u.c.

3. kritērijs – problēmsituācijas raksturojums un problēmas definējums. Sociālā darba kvalitāti nosaka arī tas, vai skaidri un konkrēti ir definēta problēma, kas nozīmē – jānosaka problēma, kas klientam traucē un rada grūtības viņa sociālajai funkcionēšanai.

4. kritērijs – sākotnējās situācijas izvērtējums. Sociālās situācijas izvērtējumā norādītā informācija ietver problēmas definējumu klienta skatījumā, kur sociālais darbinieks īsi apraksta problēmu atbilstoši klienta stāstītajam. Tiek dots klienta sociālās funkcionēšanas izvērtējums, kas atspoguļo ne tikai klienta patstāvīgās sociālās funkcionēšanas spēju izvērtējumu, bet arī esošo situāciju: mājokli, izglītību, nodarbinātību, veselību, attiecības, atkarības, ienākumus un naudas līdzekļu vadību.

5. kritērijs – risku novērtējums. Saskaņā ar 2017. gada 13. jūnija Ministru kabineta noteikumos Nr. 338 "Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem" noteiktajiem kritērijiem tiek novērtēti faktori, kuri var apdraudēt bērna fizisko un psiholoģisko attīstību un labklājību.

6. kritērijs – noslēgts klienta un sociālā darbinieka sadarbības līgums/vienošanās. Tiek novērtēts noslēgto rakstisko vienošanos uzdevumu saturs, to atbilstība izvirzītajam mērķim un uzdevumu izpildes termiņiem.

No 2011. gada līdz 2016. gadam Rīgas Sociālajā dienestā kā obligāti lietojamās veidlapas klienta lietā bija gan sociālā darba ar gadījumu plāns (sociālā darba ar gadījumu ieviešanas plāns), gan sociālās rehabilitācijas plāns. 2016. gadā šī prakse par obligātu abu veidlapu lietošanu klienta lietā tika mainīta, pamatojoties uz 2014. gadā veikto pētījumu "Sociālā darba ar gadījumu noslodzes mērījums Rīgas Sociālajā dienestā" (turpmāk – Pētījums).

Pētījuma ietvaros tika veikta strukturētā novērošana, kuras laikā sociālie darbinieki veica uzskaiti iepriekš noteiktām darbībām. Pētījuma rezultātā, veicot sociālo darbinieku noslodzes mērījumus un analizējot klienta lietas dokumentācijai patērēto laiku, kā arī analizējot fokusgrupas dalībnieku (sociālo darbinieku) viedokli, tika pieņemts lēmums – lai samazinātu dokumentācijai patērēto laiku un nodrošinātu iespēju vairāk laika veltīt tiešajam darbam ar klientu, samazināt sociālā darbinieka plānošanas un darbību uzskaitīšanas dokumentācijas apjomu klienta lietā. Sadarbībā ar sociālajiem darbiniekiem notika izvēle par labu sociālās rehabilitācijas plānam, kas ietver konkrētu uzdevumu noteikšanu, rehabilitācijas mērķa izvirzīšanu un vienošanos ar klientu par problēmām, kuras klients piekrīt risināt konkrētajā laika posmā, definējot uzdevumus vieglā, klientam saprotamā valodā, kā arī pēc sociālās rehabilitācijas plānā noteiktā laika kopīgi ar klientu veikt sasniegto rezultātu novērtēšanu saskaņā ar izvirzīto rehabilitācijas mērķi. Tādēļ nolemts atteikties no sociālā darba ar gadījumu plāna veidlapas un atstāt sociālās rehabilitācijas plāns.

7. kritērijs – izstrādāts sociālā darba ieviešanas plāns (Rīgas Sociālajā dienestā no 2016. gada tiek izstrādāts un analizēts tikai sociālās rehabilitācijas plāns¹¹).

Tas ietver šādus kvalitātes vērtēšanas kritērijus: skaidri noteikti mērķi un uzdevumi, sasniedzamie rezultāti katrai risināmajai problēmai. Aktivitātes ir plaši aprakstītas, izpildāmas, noteikti konkrēti termiņi to izpildei. Plānā ir pamatinformācija par identificētajām un risināmajām sociālajām problēmām, ieviešanas mērķiem, sociālā darbinieka un klienta veicamajiem uzdevumiem, laika grafiku, paredzamajiem šķēršļiem, stiprajām pusēm (piemēram, piesaistītie resursi klienta sociālo problēmu risināšanai), ieviešanas novērtēšanu.

8. kritērijs – atzīme par starpprofesionālo un/vai starpinstitucionālo sadarbību. Šajā kritērijā tiek analizēts starpinstitucionālās sadarbības mērķis, būtība, tās atspoguļojums un sasaiste ar klienta sociālajām problēmām un sociālo situāciju.

¹¹ Šeit ir svarīgi piebilst, ka raksta tapšanas laikā veidojās diskusija par atbilstošu terminu šā plāna apzīmēšanai. Ir zināms, ka sociālā darba teorētiskajā literatūrā tiek lietots jēdziens "ieviešanas (jeb intervences) plāns" un arī autori uzskata šo terminu par pareizāko. Tomēr vēsturiski Latvijā sociālās rehabilitācijas jēdziens ir saprasts plaši, ietverot tajā pasākumus, kas vērsti uz sociālās funkcionēšanas spēju atjaunošanu vai uzlabošanu, lai nodrošinātu sociālā statusa atgūšanu un iekļaušanos sabiedrībā (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 23. punkts sākotnējā redakcijā), bet sociālās rehabilitācijas plāns ilgstoši bija obligāta prasība pašvaldību sociālajiem dienestiem (noteikts ar Ministru kabineta 2005. gada 27. decembra noteikumiem Nr. 1008 "Grozījumi Ministru kabineta 2003. gada 3. jūnija noteikumos Nr. 291 "Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem"". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/124793>). Acīmredzot, lai notiktu pozitīvas pārmaiņas sociālā darba terminoloģijas pareizā lietošanā, ir nepieciešams zināms laiks. Piemēram, spēkā esošajā Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 22. punkta redakcijā individuāls sociālais darbs ar klientu tiek minēts kā viens no sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem personas dzīvesvietā. Domājams, ka arī Rīgas pašvaldībā tuvākajā laikā šis terminu lietojums tiks aktualizēts atbilstoši sociālā darba profesionālajai terminoloģijai.

9. kritērijs – piesaistītie resursi. Tiek analizēts, kādi pakalpojumi tika piesaistīti un vai piesaistītie pakalpojumi bija atbilstoši klienta vajadzībām.

10. kritērijs – atspoguļota un novērtēta sociālā darbinieka un klienta sadarbības dinamika. Tiek analizēts, vai notiek regulāra sociālā darbinieka un klienta sadarbības dinamikas novērtēšana, sadarbību veicinošie un kavējošie faktori, vai tiek pārskatīts rehabilitācijas plāns un, ja nepieciešams, noteikti jauni mērķi, uzdevumi un aktivitātes.

11. kritērijs – sociālā darbinieka novērtējums par sociālā gadījuma risināšanas rezultātiem, ja darbs ar konkrētu sociālo gadījumu tiek uzskatīts par pabeigtu.

12. kritērijs – mērķa saistība ar sasniegto rezultātu. Šajā kritērijā tiek analizēta sasniegtā rezultāta atbilstība sociālās rehabilitācijas plānā noteiktajam mērķim.

13. kritērijs – lietas noslēgšana. Šajā kritērijā tiek analizēts lietas noslēgšanas pamatojums un lietas noslēgšanas atbilstība prasībām. Plašāks kritēriju skaidrojums un to novērtēšanas rezultāti pieejami publikācijā¹².

Aprobējot maģistra darba ietvaros izstrādāto klientu lietu novērtēšanas instrumentu vairāku gadu garumā, tas tika pilnveidots un 2016. gadā apstiprināts Rīgas domes Labklājības departamentā kā vienotais instruments sociālā darba ar gadījumu kvalitātes novērtēšanai. Tika noteikts arī pārbaudāmo lietu apjoms – 5% no iepriekšējā gadā uzskaitīto klientu lietu skaita. Gadu vēlāk, 2017. gadā, pārbaudāmo lietu apjoms tika samazināts līdz 3% no iepriekšējā gadā uzskaitīto klientu lietu skaita, jo galvenās tendences pārbaudāmajās lietās ir iespējams identificēt arī 3% pārbaudāmajām lietām¹³.

Maģistra darba ietvaros izstrādātie kritēriji bija pamats pārbaudes metodoloģijas apraksta izveidošanai un tiek izmantoti, pārbaudot sociālā darba ar gadījumu procesu un rezultātu, kas ir atspoguļots klienta lietas dokumentācijā: lietas titullapā, pamatinformācijā, sociālās situācijas un sociālās funkcionēšanas pirmreizējā novērtēšanā un periodiskās novērtēšanas kartē (turpmāk – SSSFK), genogrammā, sociālās rehabilitācijas plānā, sarunu un konsultāciju aprakstos, atzinumos par klienta sadarbību ar sociālo darbinieku, atzinumos par klienta sociālo situāciju un priekšlikumos problēmsituācijas risināšanai, apsekošanas aktos un citā dokumentācijā. Papildus klienta lietas dokumentācijā atspoguļotajam darbam pārbaudītājs pārlicinās par veiktajām atzīmēm un darbību atspoguļojumu

Pašvaldības sociālo pabalstu administrēšanas informācijas sistēmā (SOPA). Pārbaudītājam ir iespēja plašāk aprakstīt konstatētās neatbilstības vai nepilnības klienta lietā pie katra kritērija, atspoguļot galvenos secinājumus un sniegt ieteikumus turpmākajam darbam ar klientu, kā arī iejaukšanās atspoguļojumam klienta lietā.

PĀRBAUDES VEIKŠANAS PROCESS

Klientu lietu pārbaudē tiek iesaistīti dažāda līmeņa sociālie darbinieki – RSD teritoriālo centru (turpmāk – TC) vecākie sociālie darbinieki, Sociālā darba nodaļas (nodrošina metodisko vadību un pārraudzību) un Apmācību sektora darbinieki (nodrošina un organizē darbiniekiem mācību procesu profesionālās kompetences pilnveidei). Ņemot vērā pārbaudāmo lietu apjomu, klientu lietu pārbaudē gala apkopojums ir laikietilpīgs process. Savukārt, lai TC sociālie darbinieki laikus saņemtu atgriezenisko saiti par konstatēto klientu lietās, pārbaudes dienas noslēgumā galvenie secinājumi tiek pārrunāti ar TC vecāko sociālo darbinieku, kurš pārrauga sociālo darbinieku darbu. Ja nepieciešama tūlītēja rīcība (piemēram, tiek saņemta un lietā atspoguļota informācija par vardarbību, bet sociālā darbinieka rīcība šīs problēmas risināšanai neseko, vai informācija, kādēļ šī problēma netiek risināta, netiek atspoguļota lietas dokumentācijā; vai arī lietā ilgstoši nenotiek iejaukšanās, bet tiek saņemta jauna informācija gan no skolas, gan policijas par bērna problemātisku uzvedību), tad konstatētais nekavējoties tiek pārrunāts ar lietas atbildīgo sociālo darbinieku vai TC vecāko sociālo darbinieku. Gala pārskats par pārbaudē konstatēto detalizēti par katru klienta lietu un apkopojuma veidā tiek iesniegts TC vadībai viena līdz divu mēnešu laikā pēc pārbaudes veikšanas. Jāatzīmē, ka 2020. gada klientu lietu pārbaudē procesu ietekmēja arī Covid-19 ierobežojumi. Vairāku TC klientu lietas tika pārbaudītas attālināti, tādēļ komunikācija par konkrētām klientu lietām arī notika attālināti.

Protams, klienta lietas pārbaude nenoliedzami rada stresu sociālajam darbiniekam. Kaut arī lietu pārbaude tiek veikta vienas organizācijas ietvaros, sociālie darbinieki var uztvert to kā “ārējo” pārbaudi, kas var radīt sajūtu, ka tiek novērtēti paši darbinieki, ka notiek iejaukšanās viņu darbā un ka tā ir papildu slodze sociālajiem darbiniekiem.¹⁴ Stresa faktori galvenokārt ir bažas, vai es kā sociālais darbinieks esmu izdarījis visu, ko varēju, vai neesmu kaut ko palaidis garām, vai visas darbības un paveiktais darbs ir atspoguļots lietā? Arī praksē var novērot, ka parasti pirms klientu lietu pārbaudēm tiek saņemti zvani gan no pašiem sociālajiem darbiniekiem, gan vecākajiem sociālajiem darbiniekiem par klientu lietām, kuras ir jāiesniedz pārbaudei. Sociālie darbinieki pauž satraukumu par pārbaudes rezultātiem, lietā atspoguļoto darbu un informāciju (vai viss veiktais darbs ir arī atspoguļots). Nereti sarunās sociālie darbinieki stāsta, ka bieži paveikts ir vairāk, nekā tas tiek atspoguļots klienta lietā, kā rezultātā arī rodas bailes no pārbaudēm.

¹² Filipova, M., Moors, M. Programme evaluation – Case work with families and children in Riga. In: SHS Web of Conferences. (2014, September 8). Pieejams: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2014/07/shsconf_shw2012_00008/shsconf_shw2012_00008.html

¹³ 2020. gadā kopējais sociālā darba pakalpojumu saņēmēju klientu skaits bija 2460, tika pārbaudītas 150 klientu lietas. 2019. gadā no 2686 lietām tika pārbaudītas 196 lietas, bet 2018. gadā no 2973 lietām tika pārbaudītas 188 klientu lietas.

¹⁴ Grinnell, R. M., Gabor, P. A., & Unrau, Y. A. Program evaluation for social workers: Foundations of evidence-based programs. – New York: Oxford University Press, 2019. P. 71

Līdzšinējā praksē aicinām katrā pārbaudītajā klienta lietā atrast labi paveiktos darbus, jo pozitīvais novērtējums ir ļoti būtisks, kā arī šo pozitīvo lietu vai praksi ieteikt izmantot citos TC. Ir patīkami saņemt pozitīvu novērtējumu par labi paveiktu un atspoguļotu darbu. Arī 2020. gada klientu lietu pārbaudēs tika pamanīts un novērtēts ļoti labi paveikts un kvalitatīvs sociālais darbs ar klientu. Savukārt, ja pamanītas nepilnības darba praksē, aicinājums klienta lietas pārbaudītajam tās pasniegt konstruktīvā veidā, un uz tām balstīt ieteikumus darba kvalitātes uzlabošanai. Galvenais pārbaudes mērķis ir novērtēt sociālā darba kā pakalpojuma kvalitāti, sociālā darbinieka veiktās intervences efektivitāti un, balstoties uz klientu lietu pārbaudzi secinājumiem, pilnveidot sociālā darba intervences kvalitāti un sociālā darba ar gadījumu procesa atspoguļojumu klienta lietā atbilstoši noteiktajām prasībām. Pirms katras pārbaudes TC darbinieki tiek informēti laicīgi, ir zināms pārbaudes datums, dažas dienas pirms pārbaudes tiek informēts TC vecākais sociālais darbinieks un TC vadītājs par konkrētām klientu lietām, kuras tiks izskatītas.

No katra sociālā darbinieka, kurš veic sociālo darbu ar gadījumu, tiek pārbaudītas vidēji 3 klienta lietas. Vismaz viena klienta lieta tiek izvēlēta pēc klientu lietu pārbaudītāju ieskatiem (vērtējot sociālā darbinieka veikto aktivitāšu apjomu, iesaistītās institūcijas, komplicētus sociālos gadījumus u.c.), pārējās klientu lietas sociālais darbinieks var iesniegt pārbaudei pēc saviem ieskatiem. Šāda prakse ir izvēlēta, lai būtu pilnīgāks priekšstats par sociālā darbinieka veiktā sociālā darba kvalitāti, intervences atspoguļojumu klienta lietā, kā arī laikus varētu konstatēt nepilnības, ja tādas ir. Šādā veidā sociālais darbinieks, saņemot atgriezenisko saiti, iegūst "skatījumu no malas", kas palīdz sekmēt darba kvalitāti, novērst nepilnības, kas var būt radušās neuzmanības, nezināšanas, laika trūkuma vai citu iemeslu dēļ.

Jānorāda, ka klientu lietu pārbaudes veikšanas process ir nozīmīgs ne tikai sociālajiem darbiniekiem, kuru lietās tiek veikta kvalitātes kontrole, bet arī visiem speciālistiem, kuri piedalās klientu lietu pārbaudē. Tas veicina savstarpējo informācijas un prakses pieredzes apmaiņu un nostiprina komunikāciju, kā arī dod iespēju profesionāļu lokā pārrunāt galvenos novērojumus un secinājumus, kas ir aktuāli vai radušies darba procesā. Tas stiprina gan organizācijā strādājošos un bagātina darba pieredzi, gan arī tā ir iespēja saņemt atbalstu komplicētu gadījumu risināšanā. Bieži, veicot klienta lietas pārbaudi, kāds no kolēģiem saskata līdzības ar kādu savā pieredzē risinātu sociālo gadījumu, tādēļ spēj sniegt ieteikumus kolēģim turpmākajam darbam. Pārbaudes process ir nozīmīgs pārmaiņu veicinātājs, kas "iekustina" un atklāj, kas notiek sociālā darba praksē, kā arī rada iespēju veikt nepieciešamās izmaiņas.

Plānojot klientu lietu pārbaudes, tiek pārdomāts mērķis, ar kādu tās tiks veiktas, tiek noteikts fokuss (piemēram, mērķa grupa, konkrēta sociālā pakalpojuma saņēmēji), vai arī kādas tendences vēlamies pārbaudīt un par tām pārliecināties.

2020. GADA FOKUSS KLIENTU LIETU PĀRBAUDĒS

2020. gadā kopumā tika pārbaudītas 150 sociālā darba ģimenēm ar bērniem, pilngadīgām personām, bērniem ar funkcionāliem traucējumiem lietas. Šajā gadā klientu lietu pārbaudēs īpaša uzmanība tika pievērsta turpmāk aprakstītajam.

- Klientu lietu saturam un sociālā darba ar gadījumu procesa dinamikai. Netika likts uzsvars uz klienta lietā obligāti noteiktajām veidlapām, jo gadu laikā ir pierādījies, ka veidlapu esamība klienta lietā ne vienmēr nozīmē kvalitatīvi veiktu sociālo darbu, kā arī šobrīd veidlapu esamības trūkums vairs netiek identificēts kā problēma. Ir jāveicina sociālo darbinieku prasmes atspoguļot saņemto informāciju, lai nerastos grūtības pamatot sociālā darbinieka veiktās intervences atbilstību sociālajai situācijai. Nav noslēpums, ka īpaši sarežģītos, "skaļos" gadījumos, kas ik pa laikam izskan visas Latvijas mērogā, sociālā darbinieka pierādījums veiktajam darbam ir tā atspoguļojums klienta lietā.
- SSSFK, jo tas ir primārais instruments, ar kura palīdzību sociālais darbinieks nosaka klienta lietas statusu, identificē un nosaka risināmās problēmas, kā arī izvirza sadarbības mērķus tuvākajiem 6 mēnešiem. Karte ir analītiski veidots informācijas kopsavilkums par klienta sociālo situāciju. Uz SSSFK tiek likts liels uzsvars katru pārbaudes gadu. Pārbaudes laikā tiek vērtēts, vai sociālais darbinieks ir veicis pilnīgu klienta sociālās situācijas izvērtējumu, uz kādiem avotiem un faktiem ir balstījies, kā arī tiek analizēts, kādi ir sociālā darbinieka galvenie secinājumi un plānotās darbības. Jāmin, ka RSD vairākas reizes ir veikti SSSFK uzlabojumi, lai sociālajiem darbiniekiem tā būtu ērti izmantojama darbā, kā arī no tās būtu iespējams iegūt plašu un daudzpusīgu informāciju par klienta sociālo situāciju un sociālo funkcionēšanu. RSD Apmācību sektors ir ieguldījis lielu darbu, apmācot gan jaunus, gan pieredzējušus sociālos darbiniekus par šīs kartes lietošanas mērķi.
- Sociālās rehabilitācijas plāniem. Pārbaudē tiek vērtēts, vai klienta veicamie uzdevumi ir definēti atbilstoši sasniedzamajam mērķim, klientam tie ir saprotami, noteikti korekti termiņi uzdevumu izpildei, kā arī, vai ir veikts sociālās rehabilitācijas plāna novērtējums – vai mērķis ir sasniegts, kādas aktivitātes īstenotas, kādi ir bijuši sociālā darbinieka novērojumi.
- Vai tiek organizēta un klienta lietā atspoguļota starpinstitucionālā sadarbība. Minētais kritērijs ir aktuāls jau vairākus gadus, jo starpinstitucionālā sadarbība nav zaudējusi savu aktualitāti. Tieši pretēji, tās nepieciešamība ir pieaugusi, un tai ir nozīmīga loma sarežģītu sociālo gadījumu risināšanā.
- Īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojuma (turpmāk – ĪUM) saņēmējiem, ar mērķi izprast, vai laikā, kad klients atrodas ĪUM, darbs ar personu un ģimeni notiek regulāri, tas ir atspoguļots klienta lietā un ir sasniegts pozitīvs

rezultāts. Šāda vajadzības aktualizējās, jo tika novērots, ka klienti, kuri saņēmuši pakalpojumu, ilgstoši nerisina mājokļa problēmu, tādējādi, sasniedzot pakalpojuma izmantošanas termiņu, problemātika saglabājas.

SECINĀJUMI

Turpmāk tiks aprakstīti galvenie secinājumi no RSD 2020. gada klientu lietu pārbaudēm, kā arī sniegts ieskats izstrādātajos ieteikumos.

Ņemot vērā, ka klientu lietu pārbaudes tiek veiktas ar regularitāti vienu reizi gadā, RSD ir iespēja salīdzināt, vai gada griezumā ir notikušas kādas izmaiņas kopš iepriekšējā gada pārbaudes – vai ir ņemtas vērā iepriekš sniegtās rekomendācijas un ieteikumi, vai ir novērstas identificētās nepilnības. Pēc lietu pārbaudēm varēja secināt, ka klientu lietās tiek izmantotas veidlapas atbilstoši prasībām, taču atsevišķas veidlapas ir aizpildītas ar nepilnībām, piemēram, nav veikta uzdevumu izpildes atzīme sociālās rehabilitācijas plānos, noteiktie klientam veicamie uzdevumi nav saskaņā ar izvirzīto mērķi, veikts nepilnīgs SSSFK izvērtējums, klienta lietas pamatinformācijā nav iekļauta visu iesaistīto speciālistu vai ģimenes locekļu kontaktinformācija.

Analizējot klientu lietu saturu un dinamiku, var secināt, ka klientu lietās kopumā tiek atspoguļots veiktais darbs ar klientu, sarunu un konsultāciju apraksti lielākoties ir izsmeltoši, tie iekļauj sociālā darbinieka novērojumus un secinājumus. Ir atspoguļots klienta viedoklis un viņa skatījums uz identificētajām un risināmajām problēmām, ir norādītas nozīmīgākās izmaiņas klienta situācijā, tiek atspoguļoti plānotie soļi klienta sociālo problēmu mazināšanā.

Pozitīvi vērtējama bija sociālo darbinieku starpinstitucionālā sadarbība – tā tiek organizēta pēc nepieciešamības un notiek informācijas apmaiņa starp iesaistītajām pusēm. Starpinstitucionālā sadarbība tiek veidota, kad sociālais darbinieks (vai citas institūcijas pārstāvis) ir identificējis riskus, kas var radīt apdraudējumu klientam vai viņa ģimenes locekļiem, kā arī, ja nepieciešams vienoties ar klienta sociālās situācijas risināšanā iesaistītajām institūcijām par kopīgu risināmās problēmas redzējumu, mērķi un katrai institūcijai veicamajiem uzdevumiem. Piemēram, starpinstitucionālās tikšanās bieži tiek organizētas par ģimenēm ar bērniem, ja sociālais darbinieks identificējis vardarbības problēmu ģimenē vai ir identificētas sadarbības grūtības ar klientu. Tas ir būtisks resurss visiem iesaistītajiem speciālistiem, lai kopīgiem spēkiem atrastu piemērotāko risinājumu klienta sociālajai situācijai. Nereti starpinstitucionālās tikšanās tiek organizētas divās daļās – pirmajā daļā tiek sociālā gadījuma risināšanā iesaistītie speciālisti un vienojas par tālāko rīcību, savukārt otrajā daļā pievienojas klients, ar kuru tiek pārrunāta viņa situācija, noskaidrots klienta redzējums problēmas risināšanā, kā arī kopīgi izvirzīti tālākie sadarbības mērķi un uzdevumi. Šādas prakses īstenošana veicina klienta iesaisti un atbildību savas sociālās situācijas uzlabošanā. Klienta lietās ir pieejami starpinstitucionālo sanāksmju protokoli, ir vienošanās par turpmāko rīcības

plānu. Tiek uzturēts kontakts ar sociālo pakalpojumu sniedzējiem, tiek sekots līdzi, vai klients izmanto piešķirtos sociālos pakalpojumus. Sociālo pakalpojumu sniedzēji arī tiek aicināti uz starpinstitucionālo sadarbību.

Esam secinājuši, ka SSSFK pirmreizējā izvērtēšanā bieži trūkst atsaucis uz sadarbību no iepriekšējās klienta lietas, ģimenes vēstures. Savukārt SSSFK periodiskajā novērtējumā pietrūkst sasaistes veidošana un notikušo izmaiņu attiecināšana uz personas un ģimenes sākotnējo situāciju un konstatētām problēmām. Novērots, ka pastāv tendence daļēji atspoguļot lietas attīstību vai tiek atkārtoti aprakstīta sākotnējā situācija. Piemēram, sociālā gadījuma risināšanas procesā nav notikušas būtiskas izmaiņas, bet sociālais darbinieks periodiskajā novērtēšanā atkārtoti jau iepriekš minēto, neliekot uzsvāru uz to, ka sadarbība ir bijusi apgrūtināta, nemin, kādi šķēršļi bijuši. Pēc būtības tiek aprakstīta jau zināmā problēma bez secinājumiem, kādēļ izmaiņas nav notikušas. Jāatzīst, ka šāda tendence tika novērota arī iepriekšējos gados, tomēr salīdzinoši tā vairs nav tik izteikta visos RSD TC. Savukārt SSSFK atzinuma daļā vairumā gadījumu trūkst sociālā darbinieka secinājumu par konstatēto, atzīmes par riskiem (rezultāts pēc risku novērtējuma), prognozējamām grūtībām gadījuma vadīšanā, kā arī netiek nosauktas visas identificētās problēmas (vidējās un zemās). Piemēram, ja bērnu audzina māte ar garīgās attīstības traucējumiem, kurai ir identificētas grūtības bērna aprūpē un audzināšanā, atsevišķos gadījumos netiek aprakstītas iespējamās sadarbības grūtības, vai tas, ka sociālās rehabilitācijas mērķu sasniegšana varētu būt laikietilpīgs process klienta veselības stāvokļa dēļ. Netiek plašāk aprakstītas identificētās problēmas vai sociālā darbinieka pamatojums, kādēļ kāda no identificētajām problēmām šobrīd netiks risināta (klients nav motivēts, problēmu noliedz, neatzīst, citas problēmas ir aktuālākas un steidzamāk risināmas u.tml.). Novērojumi liecina, ka iepriekš minētā tendence nav izteikta tiem sociālajiem darbiniekiem, kuri ir apmeklējuši RSD Apmācību sektora rīkotās mācības SSSFK aizpildīšanā, jo šajās mācībās pieredzējušākie kolēģi izskaidro, kādam ir jābūt atzinuma saturam, kam pievērst lielāku uzmanību un kā izvairīties no informācijas dublēšanās.

Kā viens no pārbaudes ieguvumiem bija secinājums, ka SSSFK netiek norādīts pamatojums sociālā pakalpojuma nepieciešamībai, ja šāda vajadzība tiek identificēta, tad, kad SSSFK novērtējums ir pabeigts. Piemēram, ir veikta pirmreizējā izvērtēšana, noteikti soļi problēmas risināšanai, kā arī noteikti sociālie pakalpojumi, kas palīdzēs sasniegt izvirzīto mērķi. Mēnesi pēc pirmreizējās novērtēšanas klienta situācijā ir notikušas izmaiņas – pēc sociālā darbinieka novērojumiem un klienta vārdiem bērnam nepieciešamas psihologa konsultācijas psihoemocionālā stāvokļa stabilizēšanai. Iepriekš novērtēšanā šāda vajadzība netika konstatēta. Sociālajam darbiniekam agrāk nebija iespējas SSSFK veidlapā šo pamatojumu aprakstīt, tādēļ tika izsniegts nosūtījums sociālā pakalpojuma saņemšanai. Tomēr ne vienmēr tas tika balstīts uz sociālā darbinieka veikto novērtējumu, bet gan uz klienta vēlmi saņemt konkrētu sociālo pakalpojumu. Ņemot vērā, ka šāda aile nebija

atsevišķi paredzēta, sociālie darbinieki, veicot novērtējumu, nereti par sociālo pakalpojumu piešķiršanas nepieciešamību norādīja reti vai nosauca tikai sociālo pakalpojumu, kuru klientam būtu vēlams izmantot, plašāk neaprunājot, kādēļ klientam tas nepieciešams un ar kādu mērķi. Ņemot vērā šo secinājumu, tika veiktas izmaiņas un papildināta SSSFK, lai turpmāk sociālā pakalpojuma piešķiršanas pamatojums tiktu atspoguļots visos gadījumos. Par veiktajām izmaiņām SSSFK sociālie darbinieki tika informēti un apmācīti.

Nākamais būtiskais secinājums, kas radās, analizējot SSSFK novērtējumā izvirzītās risināmās problēmas, – tika konstatēts, ka atsevišķos gadījumos tās nav savstarpējā saskaņā ar sociālās rehabilitācijas plāna mērķiem un risināmām problēmām. Piemēram, novērtējumā noteiktas bērna aprūpes un audzināšanas problēmas vecākam, bet sociālās rehabilitācijas plāna mērķis ir galvenokārt vērsts uz vecāka nodarbinātības jautājuma risināšanu un sadzīves problēmu risināšanu. Pētot klienta lietas saturu, netika arī konstatēts sociālā darbinieka pamatojums, kādēļ atsevišķas risināmās problēmas nav iekļautas sociālās rehabilitācijas plānā, bet fokuss, piemēram, ir uz nodarbinātības jautājumu.

Pārbaužu rezultāti parāda, ka rūpīgāk jānosaka sociālās rehabilitācijas plāna uzdevumu termiņš – kādā laika posmā klientam konkrētais uzdevums jāveic. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu situācija ir uzlabojusies, jo iepriekš vairumā gadījumu uzdevumu izpildes termiņi bija gari, līdz pat sociālās rehabilitācijas termiņa beigām, lai gan uzdevums bija noteikts ļoti konkrēts, piemēram, reģistrēt bērnu pirmsskolas izglītības iestādē. Šādam uzdevumam ir jābūt ar īsu izpildes termiņu, jo, dodot laiku uz gadu, esošā problēma netiek risināta pēc būtības. Bieži uzdevumiem termiņi tika noteikti vienādi, nevērtējot uzdevuma izpildes steidzamību, kā arī dodot klientam laiku par veicamo uzdevumu “aizmirst” vai zaudēt aktualitāti. Pozitīvi vērtējams ir tas, ka samazinās tendence uzdevuma izpildes termiņu noteikt līdz sociālās rehabilitācijas plāna termiņa beigām, bet katrs klientam veicamais uzdevums tiek vērtēts individuāli un atbilstoši situācijai. Samazinās arī tendence izstrādāt “formālus” sociālās rehabilitācijas plānus. Sociālās rehabilitācijas plāni lielākoties tiek izstrādāti atbilstoši identificētajām problēmām un atbilstoši ir arī veicamie uzdevumi mērķa sasniegšanai.

2020. gadā pārbaudītajās klientu lietās tika novērota pozitīva tendence darbā ar pusaudžiem. Pārbaužu laikā secināts, ka pieaug to sociālās rehabilitācijas plānu skaits, kas tiek izstrādāti pusaudžiem. Tas ir svarīgi, jo pusaudzis tiek iesaistīts savas ģimenes sociālās situācijas risināšanā, kā arī atbildība par veicamajiem uzdevumiem ir pusaudzīm, nevis vecākam. Sociālās rehabilitācijas plānos tiek iekļautas aktivitātes un uzdevumi, kas jauniešiem ir saistoši, reāli izpildāmi un vērsti uz identificētās problēmas mazināšanu. Piemēram, jaunieša iesaistīšana sociālās rehabilitācijas programmās¹⁵ pusaudžiem ar uzvedības traucējumiem (Rīgas pašvaldība pērk ārpalpojumu, mērķis ir nodrošināt jauniešiem vecumā no 13 līdz 18 gadiem ar uzvedības un saskarsmes traucējumiem un viņu likumiskajiem pārstāvjiem vai piesaistes personām psihosociālu atbalstu,

lai mazinātu jaunieša uzvedības un saskarsmes grūtības un to izraisītās sekas, veicinātu piesaistes personas izpratni par jaunieša vajadzībām, tādējādi uzlabojot saskarsmi ģimenē un mazinot konflikta situācijas skolā un ģimenē), sadarbība ar mentoru, piedalīšanās jauniešu centrā kā brīvprātīgajam; izstrādāti ieteikumi saturīga brīvā laika pavadīšanai, piemēram, suņu patversmes regulārs apmeklējums un suņu vešana pastaigās. Klientu lietās tiek atspoguļotas sarunas ar jauniešiem, tiek uzklauts viņu viedoklis un ģimene tiek skatīta kopumā. Palielinās visu ģimenes locekļu iesaiste ģimenes grūtību risināšanā, kas iepriekšējos gados bija problemātiskāka. Sociālie darbinieki cenšas veikt pārrunas ar visiem ģimenes locekļiem, īpaši bērniem, lai noskaidrotu viņu viedokli, resursus, grūtības, kā arī iesaista sociālos pakalpojumus, kur notiek ģimenes locekļu iesaiste un mijiedarbība.

Analizējot klientu lietas, kurās ir saņemts īslaicīgās uzturēšanās mītnes pakalpojums¹⁶, tika secināts, ka sadarbība lielākoties notiek regulāri un tiek atspoguļota klienta lietā. Atsevišķos gadījumos tika konstatēts, ka sadarbība varēja būt intensīvāka. Iezīmējās arī sadarbības atšķirības, ja darbs tiek veikts ar ģimeni ar bērniem vai pilngadīgu personu. Darbā ar pilngadīgu personu sadarbības aktivitāte bija zemāka (notika saziņa ar sociālā pakalpojuma sniedzēja darbinieku, nenotika regulāras tikšanās vai telefonsarunas ar klientu, kā arī tās bija mazāk kā vienu reizi mēnesī), lielāks uzsvars tika likts uz paša klienta atbildību un iesaisti savu problēmu risināšanā.

Ņemot vērā, ka pieaug to klientu skaits, kuri nespēj vienoties par bērna saskarsmes tiesībām vai aprūpes jautājumiem, pārbaudes laikā tika pozitīvi novērtēts, ka domstarpību gadījumu lietās vecākiem ir atšķirīgi sociālie darbinieki (ja vecāki ir piekritīgi vienam TC), tādā veidā saglabājot neitralitāti. Klientu lietās varēja novērot, ka sociālie darbinieki savstarpēji sadarbojas, notiek informācijas apmaiņa, rīkojot kopīgas kovīzijas vai starpinstitucionālās tikšanās ar iesaistītajām institūcijām. Klientu lietās tiek atspoguļotas gan konsultācijas ar speciālistiem, gan protokoli no starpinstitucionālajām tikšanās reizēm.

¹⁵ Rīgas pašvaldībā sociālās rehabilitācijas programmas īstenošana ir definēts kā viens no Rīgā nodrošinātajiem sociālo pakalpojumu veidiem. Vairāk skatīt Rīgas domes 2020. gada 6. marta saistošo noteikumu Nr. 3 "Rīgas pilsētas pašvaldības sniegto sociālo pakalpojumu saņemšanas un samaksas kārtība", XX sadaļu. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/313649#p99>

¹⁶ Īslaicīgās uzturēšanās mītnes mērķis ir nodrošināt pakalpojumu ģimenēm ar bērniem bez noteiktas dzīvesvietas vai krīzes situācijā nokļuvušām ģimenēm (personām) līdz 6 mēnešiem.

IETEIKUMI

Apkopojot secinājumus par pārbaudžu rezultātiem, darbiniekiem tika izstrādāti ieteikumi. Kā viens no ieteikumiem bija darbā izmantot sagatavotos metodiskos materiālus SSSFK veidlapas aizpildīšanai, t.sk. par sociālo pakalpojumu piešķiršanu un pamatojuma iekļaušanu, kā arī pārskatīt metodiskajā materiālā ieteicamos kritērijus SSSFK pirmreizējās un periodiskās novērtēšanas veikšanai, lai novērstu informācijas dublēšanu par klienta sociālo situāciju un veidotu mērķtiecīgu, analītisku atzinuma daļu. Nepieciešamības gadījumā sociālajiem darbiniekiem ir iespēja saņemt papildu apmācības konkrētās veidlapas aizpildīšanā.

Pārbaudes laikā daudz klientu lietu tiek aizpildītas rokrakstā. Tas ievērojami radīja apgrūtinājumus atsevišķu klientu lietu satura analīzei. Tādējādi viens no ieteikumiem bija klienta lietas dokumentāciju aizpildīt datorrakstā. Viens no mērķiem ir, lai cits sociālais darbinieks, kurš pārņem klienta lietu, spētu iepazīties ar lietas materiāliem, kā arī lai mazinātu formālu pieeju.

Ieteikums bija arī pievērst uzmanību un sasaistīt SSSFK izvirzītos mērķus un risināmās problēmas ar sociālās rehabilitācijas plāna mērķiem un risināmām problēmām. Nepieciešamības gadījumā sociālajiem darbiniekiem ir iespēja saņemt atbalstu no RSD Apmācību sektora, apmeklējot apmācības SSSFK veidlapas aizpildīšanā un sociālās rehabilitācijas plāna izstrādāšanā.

Pārbaudes laikā atsevišķos gadījumos tika konstatēts, ka risināmās problēmas sociālās rehabilitācijas plānā tika norādītas šifrēti (problēmu kods), kas ir saprotams tikai RSD sociālajiem darbiniekiem, bet ne klientam. Tika aicināts turpmāk šādu praksi neturpināt, bet sociālās rehabilitācijas plānā risināmās problēmas rakstīt ar vārdiem, klientam saprotamā valodā. Noteikti var minēt, ka šāda prakse nav attiecināma tikai uz šifrētiem kodiem, bet, skatoties plašāk šo problēmu, aicinājums ir dokumentus, kas paredzēti klienta lietošanai – un tāds noteikti ir sociālās rehabilitācijas plāns –, veidot klientam uztveramā veidā, neizmantojot profesionālus terminus. Tādā veidā ieguvējs būs klients, kurš spēs izlasīt un uztvert viņam veicamos līdzdarbības uzdevumus savas sociālās situācijas uzlabošanai. Ja salīdzina ar citiem pārbaudes gadiem, tad līdzīga situācija tika novērota darbā ar personām ar garīgās attīstības traucējumiem. Klientiem sociālās rehabilitācijas plāni atsevišķos gadījumos tika izveidoti viņu uztveres līmenim neatbilstoši, kas radīja apgrūtinājumu sociālā darbinieka noteiktos uzdevumus klientam izpildīt. Uz to tika vērsta uzmanība TC sociālajiem darbiniekiem un sniegts skaidrojums par situācijām, lai turpmāk sociālās rehabilitācijas plāni tiktu izstrādāti, izvērtējot katra klienta situāciju individuāli un ņemot vērā klienta izpratnes līmeni. Pārbaudēs novērots, ka vairumā gadījumu sociālās rehabilitācijas plāni ir izstrādāti klientam saprotami, vai arī netiek izstrādāti, pamatojoties uz sociālā darbinieka atzinumu, ka plānu nav iespējams izstrādāt konkrētu iemeslu dēļ (piemēram, klienta veselības stāvokļa dēļ).

Lai arī secināts, ka samazinās tendence norādīt garus un uzdevumam neatbilstošus termiņus, atsevišķos gadījumos tas joprojām tika novērots, tādēļ izstrādāts ieteikums sociālās rehabilitācijas plāna termiņus noteikt atbilstoši veicamajam uzdevumam, kā arī rūpīgāk sekot līdzi uzdevumu izpildes gaitai (atzīmēt izpildītos vai neizpildītos uzdevumus).

Vēl viens ieteikums, kas radās pēc pārbaudēm, bija aicinājums TC sociālajiem darbiniekiem aktīvāk izmantot kovīziju sava centra vai vairāku centru ietvaros, lai saņemtu atbalstu sarežģītu sociālo gadījumu risināšanai. Pie šāda secinājuma nonācām, jo atsevišķos gadījumos varēja novērot, ka klienta lietā nenotiek virzība. Tomēr, pēc klienta lietas pārbaudes pārrunājot konkrētos gadījumus ar klienta lietas gadījuma vadītāju vai vecāko sociālo darbinieku, kopīgi nonācām pie vairākiem iespējamiem risinājumiem, kā turpināt sadarbību ar klientu. Būtiski ir ne tikai piedalīties kovīzijās, bet arī ieklausīties kolēģu sniegtajās rekomendācijās un tās izmantot darbā.

Atsevišķos gadījumos konstatēts, ka klienta lietas dokumentācija tika uzkrāta haotiski (dokumenti klienta lietā nav ievietoti pēc saņemšanas datuma vai konsultāciju apraksti ievietoti sajauktā secībā, kas rada apgrūtinājumu izsekot gadījuma dinamikai un hronoloģijai), tādēļ ieteikums bija pievērst uzmanību, kā tiek uzkrāta klienta lietas dokumentācija un ievērot hronoloģisku secību.

Atsevišķos ieteikumos arī bija rekomendācijas izskatīt iespēju slēgt klienta lietu, ņemot vērā klienta situāciju, sociālā darbinieka veikto intervenci un piešķirtos pakalpojumus, jo darbu ar gadījumu vairs nebija nepieciešams turpināt. Protams, ne vienmēr lietas slēgšanas pamatojums ir saistīts ar sasniegtu pozitīvu rezultātu, bet arī tiek ņemts vērā sociālā darbinieka ieguldījums klienta situācijas uzlabošanā. Diemžēl atsevišķos gadījumos nākas secināt, ka sociālais darbinieks ir piesaistījis visus pieejamos resursus, izvērtējis riskus, organizējis starpinstitucionālās tikšanās, ilgstoši motivējis klientu sadarboties, tomēr vairāku gadu sociālais darbs nav devis nekādu rezultātu. Šādos gadījumos ir svarīgi saprast robežu, kad sociālais darbs nav lietderīgs. Piemēram, ja no ģimenes ir izņemti bērni, sociālais darbinieks turpina darbu ar bērnu bioloģisko ģimeni, aicina uz sadarbību, lai bērni varētu atgriezties ģimenē. Tomēr pēc ilgstošas sadarbības nākas secināt, ka ģimene nav gatava mainīt savu sociālo situāciju, izvairās no sadarbības, kā arī neizmanto piešķirtos sociālos pakalpojumus. Lai netērētu sociālā darbinieka resursus, tiek rekomendēts klienta lietu slēgt.

NOSLĒGUMS

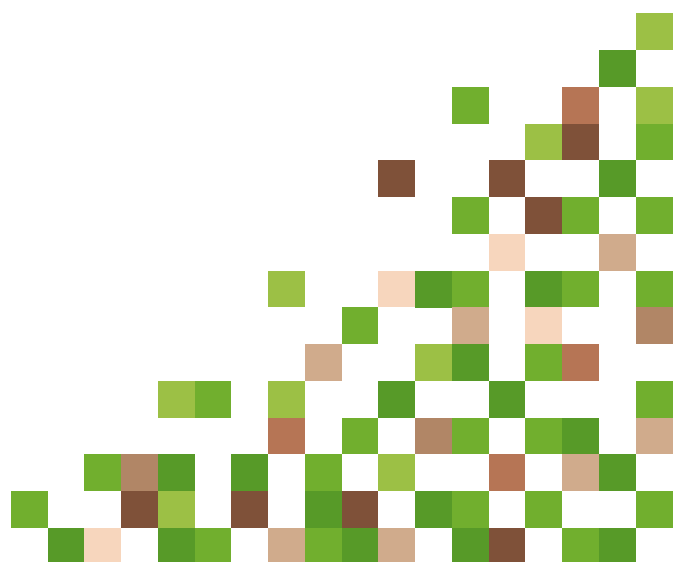
Noslēgumā autores vēlas iedrošināt sociālos dienistus praksē izstrādāt un ieviest savu iekšējo sociālā darba pakalpojuma kvalitātes kontroles sistēmu. Rīgas Sociālā dienesta pieredze ir viens no piemēriem, kā to var veikt, un pieredze rāda, ka pašvērtējums ir viens no efektīvākajiem veidiem organizācijas darba uzlabošanai. Šādā veidā tiek novērsts konflikts, kas nenovēršami veidojas starp ārējo pārbaudītāju un pārbaudāmo. Lai šādas pārbaudes būtu efektīvas un sistēmiskas, tās ir jāveic regulāri, izmantojot vienu un to pašu novērtēšanas instrumentu. Un darbiniekiem laicīgi ir jāzina, kā un pēc kādiem kritērijiem novērtēšana tiks veikta. Iesakām dot iespēju pašiem darbiniekiem arī izvirzīt kādu savu lietu novērtēšanai, nevis visu atlasī atstāt novērtētāju ziņā.

Apkopojot Rīgas Sociālā dienesta pieredzi, kā galveno mērķi kvalitātes kontrolei aicinām izvirzīt sociālā darba pakalpojuma kvalitātes pilnveidošanu un procesa atspoguļojumu klienta lietā. Šāda prakse dod iespēju laikus pamanīt un ieviest nepieciešamās izmaiņas, ja tiek identificētas nepilnības viena gadījuma vai sociālā darba pakalpojuma administrēšanas līmenī. Sociālajiem darbiniekiem tas dod iespēju attīstīties un pilnveidot sociālā darba praksi, mācīties no citu pieredzes. Savukārt administrācijas līmenī tas palīdz saprast, kādas apmācības vai atbalsta pasākumi nepieciešami sociālajiem darbiniekiem, lai pilnveidotu esošo sociālā darba praksi un veiktā darba ar klientu atspoguļojumu.

Izmantoto avotu saraksts

1. **Grinnell, R. M., Gabor, P. A., & Unrau, Y. A.** Program evaluation for social workers: Foundations of evidence-based programs. – New York: Oxford University Press, 2019. P.728
2. **Filipova, M.** Rīgas Sociālā dienesta sociālā darba pakalpojuma efektivitātes novērtējums. Maģistra darbs. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2013.
3. **Filipova, M., Moors, M.** Programme evaluation – Case work with families and children in Riga. In: SHS Web of Conferences. (2014, September 8). P.2–7. Pieejams: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2014/07/shsconf_shw2012_00008/shsconf_shw2012_00008.html
4. Rīgas domes Labklājības departamenta 2011. gada 27. aprīļa Iekšējie noteikumi Nr.DL-11-16-nts "Par Rīgas Sociālā dienesta klienta lietā iekļaujamo dokumentāciju". Rīga: Rīgas domes Labklājības departaments, 2011.
5. **Мещанинова, Е.Ю.** Проблемы определения эффективности социального обслуживания. Работник социальной службы. 2005. № 4: 10–17.
6. **Osborne, S. P.** The quality dimension: Evaluating quality of service and quality of life in human services. British Journal of Social Work, 1992. 22(4): 437–443

Vēlamies iedrošināt runāt par labo praksi, tādējādi stiprinot sociālos darbiniekus un rādot pozitīvos piemērus. Izsakām pateicību visiem RSD sociālajiem darbiniekiem par ieguldījumu sociālā darba prakses pilnveidošanā!

Sociālais darbs ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem

Lana Ziedone, bakalaura grāds sociālajā darbā
Rīgas Sociālā dienesta Sociālā darba nodaļas vecākā sociālā darbiniece

Raksta autore strādā Rīgas Sociālajā dienestā un viņai ir pieredze sociālajā darbā ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem (angļu val. – *hoarding disorder*). Praksē novērots, ka ir personas, kurām ir nekontrolējama tieksme uzkrāt mantas, veidojot antisanitārus apstākļus dzīvesvietā, kas rada dzīvības un veselības apdraudējumu personai un citām ēkā dzīvojošām personām, kā arī personai ir risks zaudēt mājokli. Studējot Rīgas Stradiņa universitātē, raksta autorei radās ideja pētīt šo mērķa grupu, ņemot vērā, ka Latvijā nav iepriekš veikti pētījumi par uzkrāšanas traucējumu problemātiku.

Raksts ir veidots, balstoties uz autores bakalaura darba pētījumu par sociālo darbinieku izaicinājumiem darbā ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem. Raksta mērķis ir sniegt ieskatu darba ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem teorētiskajos aspektos, kā arī citu valstu praksē darbā ar šo mērķa grupu. Rakstā tiek aprakstīti ārvalstīs izmantotie sociālā darba intervences veidi kā kopienā balstīta intervence (angļu val. – *community-based intervention*), kaitējumu mazināšanas intervence un krīzes intervence, kā arī profesionālā organizatora profesija (angļu val. – *professional organizer*) un izvērtēšanas instrumenti kā resurss sociālajā darbā. Raksta noslēgumā tiek piedāvāti ieteikumi sociālā darba prakses uzlabošanai darbā ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem.

IEVADS

Raksta autore, strādājot Rīgas Sociālajā dienestā, laikā no 2018. gada oktobra līdz 2020. gada februārim veica sociālo darbu ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem. Darba praksē tika novērots, ka personas ar uzkrāšanas traucējumiem var būt gan sievietes, gan vīrieši, taču Rīgas Sociālā dienesta redzeslokā lielākoties nonāk pirmspensijas vecuma un pensijas vecuma personas, kuras dzīvo vienas vai ar citām pilngadīgām personām, un dzīves laikā ir uzkrājušas daudz mantu vai dzīvnieku, taču ir arī gadījumi, kad problēma tiek novērota ģimenēs ar bērniem. Raksturīga iezīme šīm personām, kas tika novērota, ir emocionāla piesaiste uzkrātajām mantām un neizpratne par antisanitāro

normu ievērošanu dzīvesvietā un tās radītajām sekām. Šīm personām mēdz būt arī citas psihiskās veselības problēmas – kā šizofrēnija vai demence, un personas ir nekritiskas pret savu saslimšanu. Periodiski arī plašsaziņas līdzekļos parādās informācija par personām ar uzkrāšanas traucējumiem, piemēram, gados vecu sievieti, kas piekrāvusi dzīvokli ar mantām, kur sociālā gadījuma risināšanā tika iesaistīts sociālais dienests.¹

¹ Bez tabu. "Cilvēka cieņu aizskaroshi apstākļi." Kaimiņi ziņo par vācēju, kura vairs netiek savā dzīvoklī un guļ turpat atkritumos. 05.07.2019. Pieejams: Skaties.lv. <https://skaties.lv/beztabu/nejedzibas/cilveka-cienas-aizskarosi-apstakli-kaimini-zino-par-vaceju-kura-vairs-netiek-sava-dzivokli-un-gul-turpat-atkritumos/>

Vienā no prakses gadījumiem, veicot sociālo darbu ar pensijas vecuma klienti, kuras dzīvoklis bija piekrauts ar mantām, tika novērots, ka viņai psihiskās veselības problēmu dēļ bija radušās fiziskās veselības problēmas, kuru iemesls bija sabojātas pārtikas lietošana un antisanitāra vide. Papildus bija radušies vairāki sociālās problēmas veicinoši riski, piemēram, risks pazaudēt mājokli, svarīgu attiecību trūkums (klientes draugi un bērni bija novērsušies no viņas) un konfliktējošas attiecības ar citām personām (kaimiņiem, kuru īpašums arī sāka bojāties pelējuma dēļ, klientes dzīvoklī esošā smaka izplatījās arī kaimiņu dzīvokļos).

Intervences laikā kliente bija nekritiska pret savu saslimšanu, atsakoties no ārstniecības un Rīgas Sociālā dienesta sociālajiem pakalpojumiem, kuri sniedz atbalstu dzīvesvietā, piemēram, no aprūpes mājās pakalpojuma un personas dzīvojamo telpu vienreizējās uzkopšanas. Šajā gadījumā, lai veidotu sadarbību ar klienti, komunikācijā būtiska bija sociālā darbinieka empātiska attieksme, kā rezultātā izdevās motivēt klienti pieņemt lēmumu, ka labākais iespējamais risinājums ir saņemt īslaicīgo sociālo aprūpi un sociālo rehabilitāciju institūcijā (ISASR), jo, patstāvīgi dzīvojot, tika apdraudēta veselība, dzīvība un arī citu cilvēku tiesības uz drošu un tīru apkārtējo vidi.

Rīgas Sociālais dienests, lai reaģētu uz sabiedrības neapmierinātību, kā arī pēc iespējas nodrošinātu dzīvesvietas vides kvalitāti, aprūpes mājās pakalpojuma ietvaros piešķir personas dzīvojamo telpu vienreizēju uzkopšanu, kuras būtība ir iztīrīt klienta dzīvokli no atkritumiem un mantām. Šis pakalpojums Rīgas domes saistošajos noteikumos iekļauts no 2012. gada – Rīgas domes 2012. gada 4. septembra saistošo noteikumu Nr. 184 “Rīgas pilsētas pašvaldības sniegto sociālo pakalpojumu saņemšanas un samaksas kārtība” 41.4 punktā. Praksē tika novērots, ka atkritumu izvešanas pakalpojuma organizēšana, tajā skaitā aprūpes mājās pakalpojuma ietvaros piešķirtā personas dzīvojamo telpu vienreizējā uzkopšana ir īslaicīgs risinājums.

Apskatot situāciju Latvijā, var konstatēt, ka “Psihiskās veselības aprūpes pieejamības uzlabošanas plānā 2019.–2020. gadam” tiek aprakstīts, ka psihiskās veselības veicināšana un psihisko un uzvedības traucējumu profilakse ir Eiropas Savienības un arī Latvijas prioritāro jautājumu lokā, tomēr Latvijā pastāv starpdisciplināras pieejas trūkums psihiskās veselības nozarē, t.i., fragmentāri pakalpojumi un nepietiekama institūciju sadarbība, ņemot vērā, ka valstī nav savstarpēji integrēti sociālie, veselības un izglītības pakalpojumi, kā arī to sniegšana un pieejamība ir atkarīga gan no valsts pakalpojuma groza, gan no pašvaldību finansiālajām iespējām.²

KAS IR UZKRĀŠANAS TRAUCĒJUMI?

Starptautiskās slimību klasifikācijas (turpmāk – SSK) 10. redakcijā, ko izmanto arī Latvijā, uzkrāšanas traucējumi

nav definēti, saistot tos ar obsesīvi kompulsīvajiem traucējumiem³, taču 2018. gada sākumā Pasaules veselības organizācija pievienojusi uzkrāšanas traucējumus SSK 11. redakcijai, kas stājas spēkā 2022. gada janvārī.⁴ SSK 11. redakcijā tiek aprakstīts, ka „uzkrāšanas traucējumiem ir raksturīga mantu uzkrāšana, pārmērīga mantu iegūšana vai apgrūtināta izmešana, neatkarīgi no to faktiskās vērtības”.⁵

Raksta autore, izstrādājot bakalaura darba teorētisko daļu, konstatēja, ka Amerikas Savienotajām valstīm ir uzkrāta liela pieredze darbā ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem. Amerikas Psihiatru asociācijas Psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmatas 5. izdevumā (turpmāk – DSM-5), tiek pieminēta tāda uzkrāšanas forma kā dzīvnieku krāšana, ko definē kā liela skaita dzīvnieku uzkrāšanu ar minimālu uztura, sanitārijas un veterinārās aprūpes standartu nodrošināšanu un rīcību, kas pasliktina dzīvnieku stāvokli (ieskaitot slimības, badu vai nāvi) un vidi (piemēram, liela pārapdzīvotība, antisanitāri apstākļi). Lielākā daļa cilvēku, kas krāj dzīvniekus, uzkrāj arī priekšmetus.⁶

DSM-5 tiek aprakstīts, ka uzkrāšanas traucējumu dēļ rodas netīrība, kas traucē mājoklī veikt pamatdarbības, piemēram, pārvietošanos pa māju, ēdiena gatavošanu, tīrīšanu, personīgās higiēnas nodrošināšanu un pat gulēšanu. Ierīces var būt bojātas, un piekļuves grūtību dēļ var tikt atslēgti tādi komunālie pakalpojumi kā ūdens un elektrība, jo nevar nodrošināt remontdarbus. Dzīves kvalitāte bieži ir ievērojami pasliktinājusies. Smagos gadījumos uzkrāšana var radīt ugunsgrēku mājoklī, krišanas risku (īpaši gados vecākiem cilvēkiem), antisanitārus apstākļus un veselības apdraudējumu. Šādās situācijās ģimenes attiecības bieži ir ļoti saspringtas. Rodas konflikti ar kaimiņiem un vietējām varas iestādēm, ievērojama daļa cilvēku ar smagiem uzkrāšanas traucējumiem ir iesaistīti tiesvedības procesos, un dažas no šīm personām tikušas izliktas no mājokļa.⁷ No DSM-5 aprakstītā var secināt, ka, ilgstoši nerisinot veselības problēmas, rodas sociālās problēmas ar izrietošajām sekām un, ja tās nerisina, tad tās pāraug kā sabiedrības problēma. Tādēļ ir svarīgi, ka veselības jomas sniegtie pakalpojumi ir iesaistīti atbalsta sniegšanā personām ar uzkrāšanas traucējumiem.

³ Slimību profilakses un kontroles centrs. Obsesīvi kompulsīvi traucējumi. Slimību Profilakses un Kontroles centrs. 2016. Pieejams: <http://www.spkc.gov.lv/ssk10/indexddaf.html?p=%23122>

⁴ World Health Organization. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD-11). 25.05.2019. Pieejams: www.who.int/news-room/detail/25-05-2019-world-health-assembly-update

⁵ Burki, T. Hoarding disorder: a medical condition. The Lancet. 2018. 392(10148), 626. doi: 10.1016/s0140-6736(18)31983-4

⁶ American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth edition. – Arlington: American Psychiatric Publishing, 2010. 249

⁷ Turpat, 250

² Ministru kabineta 2019. gada 19. jūnija rīkojums Nr. 299 “Psihiskās veselības aprūpes pieejamības uzlabošanas plāns 2019.–2020. gadam”. Latvijas Vēstnesis. 25.06.2019. 126

Apskatot situāciju citā kontinenta daļā, saskaņā ar Āzijas psihiatrijas žurnāla (*Hombali et al., 2019*) 2019. gada aprīlī publicēto informāciju uzkrāšanas traucējumu izplatība ir 1,5% līdz 6% no pasaules iedzīvotājiem⁸, kas liecina par to, ka tā ir slēpta problēma un izpaužas, kad personai ir izveidojusies sarežģīta sociālā situācija.

Savukārt Amerikas psihiatru asociācijas izdotajā žurnālā "Psiholoģijas monitors" 2020. gada aprīļa izdevumā žurnāliste Kristena Veira (*Kristen Weir*) apkopo uzskatu, ka uzkrāšana nav tikai garīgās veselības traucējums, bet arī sabiedrības veselības problēma, ņemot vērā uzkrāšanas traucējumu radītās sekas, tāpēc daudzas pilsētas ir izveidojušas darba grupas sabiedrības veselības risku novēršanai.⁹

Tā kā citas valstis ir nonākušas pie secinājuma, ka uzkrāšanas traucējumi nav tikai personiska problēma, bet gan problēma, kas skar lielāku cilvēku skaitu un iegūst sabiedrisku rezonansi, risinājumi ir jāmeklē to sociālo un pārvaldes struktūru kontekstā, kuras ir izveidotas, lai risinātu sociālās problēmas. Ņemot vērā, ka Latvijas praksē ir aktualizējušās problēmas sociālajā darbā ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem, ko apliecina autore veiktais pētījums, var secināt, ka arī Latvijā šai problēmai varētu būt pieaugošs raksturs.

Turpmāk rakstā tiks aprakstīti intervences veidi darbā ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem. Lai risinātu uzkrāšanas traucējumu radītās sekas, teorētiskajā literatūrā tiek aprakstīti sociālā darba trīs galvenie intervences veidi: kopienā balstīta intervence (angļu val. – *community-based intervention*), kaitējuma mazināšanas intervence (angļu val. – *harm reduction intervention*), krīzes intervence (angļu val. – *crisis intervention*).

Vislabākā intervence, kas balstīta uz pierādījumiem, ir **kopienā balstīta intervence, kas iekļauj starpinstitucionālās komandas darba veidošanu un uz protokoliem balstītu rīcību**. Intervences mērķis ir garīgās veselības uzlabošana un atbalsts, uzkrāšanas traucējumu dēļ radīto seku mazināšana un novēršana.¹⁰ Starpinstitucionālās komandas funkcijas var ietvert: sabiedrības izglītošanu, informatīvas prezentācijas, aizstāvību un darbu pie vietējās un valsts politikas izmaiņām, kā arī līdzekļu vākšanu – naudā vai natūrā.¹¹

Ieteicams izvēlēties vienu organizāciju kā centrālo koordinācijas centru, pēc tam tiek izveidots pakalpojumu ceļvedis, kā arī kopīgas vadlīnijas, protokoli un mācību materiāli, ko var izmantot visas kopienas institūcijas, pamatojot sociālā darbinieka intervenci darbā ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem. Nozīmīgākie starpinstitucionālās komandas iekļautie pakalpojumi un speciālisti ir ugunsdzēsības dienesti, vides drošības un aizsardzības dienesti, sabiedrības veselības un mājokļu pakalpojumi, garīgās veselības un ātrās palīdzības pakalpojumi, aprūpes pakalpojumi, profesionāla uzkopšanas organizēšana, sociālie darbinieki, psihologi, ģimenes ārsti, namīpašnieki, pakalpojumi senioriem un dzīvnieku kontroles dienesti¹², taču tiek uzsvērtā sociālā darbinieka vai kopienas medmāsa kā atbalsta koordinators, sistēmu novērotāja un pacientu aizstāvja centrālā loma^{13,14} no kā var arī secināt, ka šie speciālisti ir starpinstitucionālās komandas vadītāji, jo ikdienā saskaras ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem.

No iepriekš minētā var secināt, ka ārzemēs, piemēram, Amerikas Savienotajās valstīs, darbs ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem tiek balstīts uz pētījumiem, kas akcentē šīs problēmas aktualitāti; institūciju sadarbība tiek dokumentēta ar protokoliem un tās darbība tiek balstīta uz kopīgām vadlīnijām un metodiku.

Pirmā starpinstitucionālā komanda un uz protokoliem balstīta rīcība tika izveidota 1999. gadā Amerikas Savienoto valstu Virdžīnijas štatā, un šobrīd Kanādā, Amerikas Savienotajās Valstīs un Austrālijā ir vismaz 85 starpinstitucionālās komandas. Šādas daudzšķautņainas multiorganizatoriskās pieejas, kas izstrādātas, lai risinātu katra gadījuma unikālos apstākļus, tiek uzskatītas par visdaudzsoļošāko praksi, lai kopienas tiktu galā ar uzkrāšanas problēmu. 2013. gadā psihoterapeiti Satvants Sings un Kolins Džounss (*Satwant Singh and Colin Jones*) secināja, ka gandrīz pusei uzkrāšanas intervenču bez starpinstitucionālās komandas iesaistīšanās nebija uzlabojumu pazīmju un 15% gadījumos uzkrāšanās pasliktinājās. 8% gadījumu, kas nedaudz uzlabojās, bija tendence atgriezties pie sākotnējā stāvokļa.

Jāņem vērā, ka, ja intervence ir sekmīga, ieteicama garīgās veselības uzlabošanas metode, piemēram, kognitīvi biheiviorālā terapija, lai varētu notikt klienta uzvedības un uztveres izmaiņas, taču tā tiek izmantota mazāk nekā 20% gadījumu¹⁵.

⁸ Hombali, A. Et al. 08.04.2019. A narrative synthesis of possible causes and risk factors of hoarding behaviours. *Asian Journal of Psychiatry*. 2019 (42), 104.

⁹ Weir, K. Treating people with hoarding disorder. American Psychiatric Association. 01.04.2020. Pieejams: <https://www.apa.org/monitor/2020/04/ce-corner-hoarding>

¹⁰ Evidence Exchange Network (EENet). What are effective interventions for hoarding? Eenet.ca. 03.10.2016. Pieejams: <https://www.eenet.ca/resource/what-are-effective-interventions-hoarding-0>

¹¹ Grant, L. Et al. Hoarding: best practices guide. Umassmed. typepad.com. 2012. Pieejams: <https://umassmed.typepad.com/files/best-practice-hoarding-guide-final-.pdf>

¹² Evidence Exchange Network (EENet). What are effective interventions for hoarding? Eenet.ca. 03.10.2016. Pieejams: <https://www.eenet.ca/resource/what-are-effective-interventions-hoarding-0>

¹³ Cleary, M. Et al. Supporting recovery from hoarding and squalor: insights from a community case study. *The Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*. 04.09.2015. 22 (8).

¹⁴ Brown, F. and Pain, A. Developing an Approach to Working with Hoarding: Space for Social Work. *Practice: Social Work in Action Practice*. 2014. 26 (4).

¹⁵ Evidence Exchange Network (EENet). What are effective interventions for hoarding? Eenet.ca. 03.10.2016. Pieejams: <https://www.eenet.ca/resource/what-are-effective-interventions-hoarding-0>

Apskatot Rīgas Sociālā dienesta pieredzi un saistot to ar ārzemēs izmantotajiem intervences veidiem, var konstatēt, ka te tiek lietota **kaitējuma mazināšanas intervence**, saistot to ar personas dzīvojamo telpu vienreizējo uzkopšanu aprūpes mājās pakalpojuma ietvaros.

Kaitējuma mazināšanas intervences var būt dažādas, tomēr galvenā uzmanība vienmēr tiek pievērsta indivīda drošībai dzīvesvietā, ietverot tādus uzdevumus kā:

- atbrīvot telpas, lai varētu brīvi pārvietoties pa mājokli;
- ugunsbīstamības novēršanas organizēšana;
- sadzīves priekšmetu samazināšana līdz minimumam vai piekļuves nodrošināšana avārijas izejām.

Izmantojot kaitējuma samazināšanas intervenci, sociālajam darbiniekam, sniedzot pakalpojumu, galvenokārt jākoncentrējas uz drošas vides izveidi klientam un samazinot iespējamo kaitējumu, ko rada uzkrāšanas uzvedība. Šī intervence veicina mazāk invazīvu metožu izmantošanu un nodrošina to, ka vecāka gadagājuma cilvēks var palikt savās mājās iespējami ilgāk, nevis tiek izņemts no savas ierastās vides.¹⁶

Raksta autore secina, ka šīs intervences izmantošana un sociālo pakalpojumu organizēšana klienta dzīvesvietā novērš klienta nokļūšanu ilgstošas sociālās rehabilitācijas un sociālās aprūpes iestādē, kā arī mazina risku klientam palikt bez dzīvesvietas, taču šī intervence ir veiksmīga, ja papildus tiek izmantota uz kopienu balstīta intervence.

Amerikas Savienoto valstu pieredzi darbā ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem ir pārņēmušas arī citas valstis, piemēram, Lielbritānijā veiksmīgi lieto **krīzes intervenci**, kas vērsta uz personas drošības un dzīvības apdraudējuma novēršanu un paredz tūlītēju iejaukšanos. Kā piemēru var minēt 2016. gada Londonas rajona Suttonas (angļu val. – *Sutton*) multi aģentūru nevērības pret sevi un uzkrāšanas politikas protokolu (*Sutton Multi Agency Self Neglect and Hoarding Policy and Protocol*), kas ir saskaņā ar Apvienotās Karalistes 2014. gadā pieņemto Aprūpes likumu (*Care Act 2014*) un Londonas vairāku pilngadīgo personu aizsardzības institūciju politiku un procedūrām. Šajā protokolā tiek minēta krīzes intervence, izmantojot arī virkni juridisku iejaukšanos, kuras mērķis ir glābt dzīvību, pamatojoties uz būtisku kaitējuma risku gan pašai personai, gan citiem. Šādās situācijās iespējami ātrāk jāizpēta un jāievieš viss tiesisko iespēju klāsts, jāveic novērtējums, jāvienojas par rīcības plānu, ko kopīgi veic sociālie dienesti, kas strādā ar pieaugušām personām (*Adult*

Social Services) un garīgās veselības dienesti saskaņā ar Garīgo spēju likumu (*Mental Capacity Act, 2004*).¹⁷

Apskatot situāciju Rīgas Sociālajā dienestā, tiek secināts, ka tiek izmantota kaitējuma mazināšanas intervence un krīzes intervence. Atsevišķos gadījumos tiek organizētas starpinstituonālās tikšanās, taču praksē vērojams, ka atbalsta sniegšanu personām ar uzkrāšanas traucējumiem sniedz tikai sociālais dienests. Vēlāk rakstā tiks aplūkots pētījums, kurā iezīmējas arī starpinstituonālās sadarbības un vienotu vadlīniju trūkums.

Ārzemju literatūrā aprakstīta prakse, ka katrā no intervences pieejām kā resursu sociālajam darbiniekam darbā ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem var piesaistīt **profesionālo organizatoru** (angļu val. – *professional organizer*). Iespējams, līdzīgu pieredzi varētu pārņemt arī Latvijas sociālie dienesti, tādēļ turpmāk rakstā tiks apskatīta profesionālā organizatora profesija.

PROFESIONĀLAIS ORGANIZATORS

Amerikas Savienotajās valstīs sociālajā darbā ar personām, kurām ir uzkrāšanas traucējumi, tiek piesaistīti dažādi resursi, piemēram, profesionālie organizatori, kuriem ir profesionālā pieredze darbā ar mērķa grupu un kuriem var būt galvenā loma palīdzībā klientiem attīstīt prasmi organizēt un kārtot lietas, kā arī palīdzēt strukturēt un motivēt klientu veikt mājas darbus. Profesionālais organizators organizē nevēlamu mantu iznīcināšanu, bieži var strādāt sadarbībā ar citiem, iekļaujoties starpinstituonālajā komandas darbā. Lielākā daļa profesionālo organizēšanas pakalpojumu tiek apmaksāti privāti, parasti par to maksā persona ar uzkrāšanas problēmu vai personas ģimene, tādēļ ne vienmēr ir nepieciešama sociāla dienesta iesaiste, taču pakalpojuma samaksā var piesaistīt arī iestāžu atbalstu.¹⁸

Autore secina, ka Latvijā nav šādas profesijas, taču sociālais darbinieks ir persona, kas sniedz atbalstu sociālo problēmu risināšanā personām ar psihiskajām saslimšanām, tajā skaita personām ar uzkrāšanas traucējumiem un pārzina pašvaldības un valsts resursus. Latvijas praksē sociālā darbinieka amata aprakstā varētu integrēt uzdevumus, kas saistīti ar atbalsta koordinēšanu personām ar uzkrāšanas traucējumiem un, ņemot vērā mērķa grupas specifiku, paredzēt atbildību par papildu darba veikšanu; papildu atalgojumu, kas vecinātu to, ka ir konkrēti darbinieki, kuri strādā un uzkrāj pieredzi par mērķa grupu. Šiem darbiniekiem būtu skaidra loma darbā ar mērķa grupu, kā arī šie darbinieki būtu atbildīgi par sadarbības loka izveidi, kas vērsts uz starpinstituonālās komandas izveidi un uzkrāšanas traucējumu seku mazināšanu.

¹⁶ Vailuu, C. Y. Social work practice with older adults: doctoral dissertation. – Minneapolis: Walden University, 2018. 26. Pieejams: <https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6948&context=dissertations>

¹⁷ Sutton Safeguarding Adults Board. Sutton Multi Agency Self Neglect and Hoarding Policy and Protocol. Sutton. gov.uk. 2016. Pieejams: https://www.sutton.gov.uk/downloads/file/2862/self_neglect_and_hoarding_protocol_2016

¹⁸ Bratiotis, C., Schmalisch, C. S., and Steketee, G. The hoarding handbook: a guide for human service professionals. – Oxford: Oxford University Press, 2011.157–159.

Profesionālais organizators ikdienas darbā izmanto novērtēšanas instrumentus uzkrāšanas traucējumu uzvedības seku novērtēšanai, turpmāk arī rakstā tiek aprakstīti daži no instrumentiem, kuri varētu tikt integrēti Latvijas sociālā darba praksē ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem.

Uzkrāšanas radītie ikdienas aktivitātes ierobežojumi (angļu val. – *Activities of Daily Living for Hoarding*) ir novērtējums, kuru veic klients vai speciālists kopā ar klientu, un tas ļauj klientam pārdomāt, kāda ir nekārtības līmeņa ietekme uz viņa spējām izpildīt ikdienas dzīves uzdevumus. Atbildes arī atklāj klienta uzskatu par viņa uzkrājēja uzvedību un tās ietekmi. Piemēram, persona var atzīmēt mazas grūtības *Ikdienas aktivitātes ierobežojums uzkrāšanas dēļ* skalā, bet attēlveida *Nekārtības vērtējumā* ir augstā diapazonā, kas raksturo klienta drošību un veselību apdraudošus apstākļus. Tas var liecināt par vāju izpratni vai norādīt, ka klients ir pielāgojies savai videi. Piemērs tam, ka cilvēks ir pielāgojies savai videi, varētu būt tāds: viņš saka, ka spēj viegli gulēt savā gultā, bet speciālists no tā var uzzināt, ka viņam ir jānoņem vismaz vairākas somas, lai to izdarītu.¹⁹

Nekārtības uzkrāšanas skala (angļu val. – *Clutter Hoarding Scale*) apraksta piecas kategorijas (uzbūve un apkārtnē, dzīvnieki un kaitēkļi, mājsaimniecības funkcijas, veselība un drošība, individuālie aizsardzības līdzekļi), kas raksturo nekārtības pakāpi un/vai uzkrāšanas potenciālu, un piecus līmeņus, kas norāda uz mājsaimniecības nekārtības un/vai uzkrāšanas pakāpi. I līmenis ir zemākais, kas raksturo minimālu risku personai ar uzkrāšanas traucējumiem, kā arī speciālistiem, kuri apseko klienta dzīvesvietu, un V līmenis ir visaugstākais, kas raksturo klienta drošību un veselību apdraudošus apstākļus un paredz papildu drošības pasākumus speciālistiem, apsekojot klienta dzīvesvietu.²⁰

Attēlveida **Nekārtības vērtējumā** (angļu val. – *Clutter Image Rating*) ir 3 dažādu dzīves telpu (virtuves, viesistabas un vannas istabas) attēlu kopa, kas parāda 9 dažādus uzkrāšanas līmeņus. Tos atšķir viegla, mērena un pārmērīga uzkrāšana, un tas ir visbiežāk izmantotais rīks, lai novērtētu intervences rezultātus.²¹

Intervija ar krājēju (angļu val. – *Hoarding interview*) sastāv no 25 jautājumiem. Intervijā tiek uzdoti jautājumi par mantu iegūšanu un to glabāšanu, uzkrāšanas traucējumu rašanos un ietekmi uz personas dzīvi, kā arī personas un līdzcilvēku

attieksmi pret sekām, ko radījusi mantu uzkrāšana.²² Balstoties uz saņemto informāciju, sociālais darbinieks var secināt, vai klients ir vērst uz sadarbību; kāds ir klienta vajadzībām atbilstošākais pakalpojums un kādus speciālistus nepieciešams piesaistīt; vai klienta ģimene ir kā resurss uzkrāšanas traucējumu seku mazināšanā.

Apkopojot teorētiskajā literatūrā par uzkrāšanas traucējumiem iegūto informāciju, var secināt, ka **uzkrāšanas traucējumi ir psihiska saslimšana, kuras dēļ tiek uzkrātas mantas vai dzīvnieki, un, ja veselības problēmas netiek risinātas, personai izveidojas sociālās problēmas, kuras, ilgstoši nerisinot, pārraug sabiedrības problēmā, kuras risināšanā nepieciešams iesaistīt vairāku nozaru speciālistus.**

PĒTĪJUMS PAR SOCIĀLO DARBINIEKU GRŪTĪBĀM DARBĀ AR PILNGADĪGĀM PERSONĀM AR UZKRĀŠANAS TRAUCĒJUMIEM

Autores pētījuma mērķis bija izpētīt, ar kādām grūtībām saskaras sociālie darbinieki darbā ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem. Par pētījuma izlasi tika izvēlēti sociālie darbinieki, kuri strādā ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem, lai pētījuma ietvaros noskaidrotu sociālo darbinieku grūtības darbā ar minēto mērķa grupu. Par pētījuma bāzi tika izvēlēts Rīgas Sociālais dienests. Pētniecības metodes – anketēšana un daļēji strukturēta intervija.

Anketēšana norisinājās no 2020. gada 11. decembra līdz 2020. gada 21. decembrim. Kopumā anketas aizpildīja 27 respondenti, kuriem ir pieredze darbā ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem, neatkarīgi no tā, vai sociālais darbinieks strādā ar pilngadīgām personām vai ar ģimenēm, kurās ir nepilngadīgi bērni. Anketā uzkrāšanas traucējumi tiek saistīti ar uzkrāšanai raksturīgu uzvedību, jo SSK 10. redakcijā šāds traucējums nav definēts.

Pēc anketas rezultātu apkopošanas tika veikta daļēji strukturētā intervija ar speciālistu, kuras mērķis ir padziļinātāk noskaidrot, ar kādām grūtībām saskaras sociālie darbinieki darbā ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem. Daļēji strukturētā intervija notika ar vienu Rīgas Sociāla dienesta Apmācību sektora darbinieku, kurš vada mācības Rīgas Sociāla dienesta darbiniekiem un kuram ir aptuveni 18 gadu pieredze sociālajā darbā.

Daļēji strukturētās intervijas laikā tika noskaidrots arī sociālo darbinieku pieprasījums pēc mācībām par darbu ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem. Respondenta atbilde bija šāda: *“Pieprasījums ir aktuāls. Darbinieki vēlētos runāt par šo tēmu. Kopumā 74 darbinieki ir piedalījušies mācībās par personām, kuras krāj.”*

¹⁹ Montfort Renaissance, Ontario complain local health integration network and Options Bytown. 2013. Hoarding toolbox.

²⁰ Institute for Challenging Disorganization. Clutter–hoarding scale. Challengingdisorganization.org. 2019. Pieejams: <https://www.challengingdisorganization.org/assets/ICDPublications/C-HS/ICD%20C-HS%202019%20Quick%20Guide.pdf>

²¹ Montfort Renaissance, Ontario complain local health integration network and Options Bytown. 2013. Hoarding toolbox. Optionsbytown.com. Pieejams: <https://www.optionsbytown.com/images/pdf/HoardingPilotProject/Hoarding-toolbox.pdf>

²² Muroff, J., Steketee, G. and Underwood, P. Hoarding Interview. Oxfordclinicalpsych.com. 2014. Pieejams: <https://www.oxfordclinicalpsych.com/view/10.1093/med:psych/9780199340965.001.0001/med-9780199340965-interactive-pdf-001.pdf>

Pēc anketas apkopošanas tika konstatēts, ar kādām grūtībām saskaras sociālie darbinieki darbā ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem. Tās ir: klienta līdzdalības trūkums; klienta ģimenes un līdzcilvēku līdzdarbības trūkums; starpinstitucionālās sadarbības trūkums; starpinstitucionālās sadarbības noteicošo vadlīniju un protokolu trūkums; ētiskās dilemmas starp klienta pašnoteikšanās tiesībām un klienta drošības nodrošināšanu; sabiedrības atbalsta un zināšanu trūkums par sociālā darbinieka kompetenci un personas veselības problēmu īpatnībām; pašvaldības finansējuma un klientu finansiālā nodrošinājuma ierobežojumi, kā rezultātā nav iespējams samaksāt par atkritumu savākšanas pakalpojumu; zināšanu trūkums par mērķa grupas īpatnībām; augsts stress vai izdegšanas līmenis. No tā var secināt, ka

sociālā dienesta darba devējiem arī būtu jāiesaistās atbalsta sniegšanā darbiniekiem.

Vairāki no anketas un strukturētās intervijas jautājumiem tika uzdoti ar *nolūku padziļinātāk noskaidrot sociālo darbinieku problemātiku sociālajā darbā ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanai raksturīgu uzvedību, kur darbinieki un speciālists aprakstīja ieteikumus sociālā darba prakses uzlabošanai.*²³ Tie tika ņemti vērā, aprakstot ieteikumu sadaļu un izdarot autores secinājumus.

²³ Ziedone, L. Sociālo darbinieku grūtības darbā ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem. – Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021. 40–50.

IDENTIFICĒTĀS PROBLĒMJOMAS, KURĀS BŪTU MEKLĒJAMI TURPMĀKIE MĒRĶA GRUPAS SITUĀCIJAS UZLABOJUMI UN RISINĀJUMI SOCIĀLAJAM DARBAM AR ŠO MĒRĶA GRUPU

1. Nepieciešams aktualizēt problēmu un mērķa grupu valstiskā līmenī:

- veidojot publisku diskusiju un politikas plānošanas dokumentus par sociālo darbu ar personām ar uzkrāšanas traucējumiem un sadarbību ar citām institūcijām;
- pārņemot citu valstu sociālā darba praksi, izstrādājot vai pārņemot citu valstu izstrādātos novērtēšanas instrumentus un adaptējot tos mūsu sociālajā darbā, kā arī sagatavojot speciāli apmācītus sociālos darbiniekus, kuri strādātu ar šo mērķa grupu;
- veidojot specifisku sociālo pakalpojumu pilotprojektus darbā ar šo mērķa grupu, iekļaujot tādus speciālistus kā sociālais darbinieks, psihiatrs, psihoterapeits un citi speciālisti.

2. Nepieciešams veicināt starpnozaru sadarbību:

- nosakot atbildīgās institūcijas un veidojot pakalpojumu ceļvežus, sadarbības institūciju kopīgas vadlīnijas, protokolus un mācību materiālus, kas veicinātu uzkrāšanas traucējumu seku mazināšanu;

- veiksmīgas sadarbības gadījumā ar klientu kā vienu no intervences posmiem ieviešot personas virzīšanu
- pie psihoterapeita, kas strādā ar kognitīvi biheiviorālo terapiju;
- papildinot tiesisko pamatu sadarbības veidošanā ar ārstniecības un citām iestādēm.

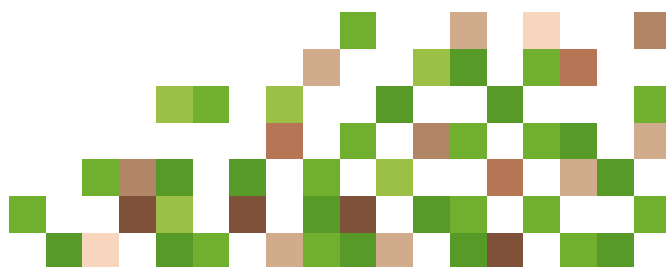
3. Nepieciešamas izmaiņas normatīvajos aktos, lai nodrošinātu citu līdzcilvēku tiesību ievērošanu:

- pārskatot tiesisko regulējumu, kas nosaka piespiedu mājokļa tīrīšanu, ja persona apdraud citas personas veselību, drošību un īpašumu, un nepieciešamības gadījumā iesaistīt policiju, kas nodrošina drošību citām personām.

4. Nepieciešams izglītēt sabiedrību par mērķa grupas veselības problēmu īpatnībām, kā arī attīstot atbalsta pakalpojumus personu līdzcilvēkiem.

Izmantotā literatūra

1. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth edition. Arlington: American Psychiatric Publishing. 2013.
2. Bez tabu. "Cilvēka ciegu aizskaroši apstākļi". Kaimiņi ziņo par vācēju, kura vairs netiek savā dzīvoklī un gul turpat atkritumos. 05.07.2019. Skaties.lv. Iegūts no: <https://skaties.lv/beztabu/nejedzibas/cilveka-cienas-aizskarosi-apstakli-kaimini-zino-par-vaceju-kura-vairs-netiek-sava-dzivokli-un-gul-turpat-atkritumos/> [sk. 02.10.2019.].
3. **Bratiotis, C., Schmalisch, C. S., and Steketee, G.** The hoarding handbook: a guide for human service professionals. – Oxford: Oxford University Press, 2011.
4. **Brown, F. and Pain, A.** Developing an Approach to Working with Hoarding: Space for Social Work. Practice: Social Work in Action Practice. 2014. 26 (4). Available from: <https://doi.org/10.1080/09503153.2014.934799> [viewed 22.11.2020.].
5. **Burki, T.** Hoarding disorder: a medical condition. The Lancet. 2018. 392(10148), 613–710. Elsevier. Available from: doi: [10.1016/s0140-6736\(18\)31983-4](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(18)31983-4) [viewed 23.10.2019.].
6. **Cleary, M.** Et al. 04.09.2015. Supporting recovery from hoarding and squalor: insights from a community case study. The Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing. 22 (8), 634–639. Available from: doi.org/10.1111/jpm.12227 [viewed 22.11.2020.].
7. Evidence Exchange Network (EENet). What are effective interventions for hoarding? Eenet.ca. 03.10.2016. Available from: <https://www.eenet.ca/resource/what-are-effective-interventions-hoarding-0> [viewed 18.12.2019.].
8. **Hombali, A.** Et al. A narrative synthesis of possible causes and risk factors of hoarding behaviours. Asian Journal of Psychiatry. 2019 (42), 1–118. Elsevier. Available from: doi.org/10.1016/j.ajp.2019.04.001 [viewed 15.01.2020.].
9. Institute for Challenging Disorganization. Clutter–hoarding scale. 2019. Challengingdisorganization.org. Available from: <https://www.challengingdisorganization.org/assets/ICDPublications/C-HS/ICD%20C-HS%202019%20Quick%20Guide.pdf> [viewed 20.11.2020.].
10. Ministru kabineta 2019. gada 19. jūnija rīkojums Nr. 299 "Psihiskās veselības aprūpes pieejamības uzlabošanas plāns 2019.–2020. gadam". Latvijas Vēstnesis. 25.06.2019. 126.
11. Montfort Renaissance, Ontario complain local health integration network and Options Bytown. 2013. Hoarding toolbox. Optionsbytown.com. Available from: <https://www.optionsbytown.com/images/pdf/HoardingPilotProject/Hoarding-toolbox.pdf> [viewed 20.11.2020.].
12. **Muroff, J., Steketee, G. and Underwood, P.** Hoarding Interview. 2014. Oxfordclinicalpsych.com. Available from: <https://www.oxfordclinicalpsych.com/view/10.1093/med:psych/9780199340965.001.0001/med-9780199340965-interactive-pdf-001.pdf> [viewed 20.11.2020.].
13. Rīgas domes 2012. gada 4. septembra saistošie noteikumi Nr. 184 "Rīgas pilsētas pašvaldības sniegto sociālo pakalpojumu saņemšanas un samaksas kārtība". Latvijas Vēstnesis. 13.11.2012. 17.
14. Slimību profilakses un kontroles centrs. Obesīvi kompulsīvi traucējumi. Slimību Profilakses un Kontroles centrs. 2016. Iegūts no: <http://www.spkc.gov.lv/ssk10/indexddaf.html?p=%23122> [sk. 15.01.2020.].
15. Sutton Safeguarding Adults Board. Sutton Multi Agency Self Neglect and Hoarding Policy and Protocol. Sutton.gov.uk. 2016. Available from: https://www.sutton.gov.uk/downloads/file/2862/self_neglect_and_hoarding_protocol_2016 [viewed 04.01.2020.].
16. **Vailuu, C. Y.** Social work practice with older adults: doctoral dissertation: speciality – social work. – Minneapolis: Walden University, 2018. Available from: <https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6948&context=dissertations> [viewed 25.12.2019.].
17. **Weir, K.** Treating people with hoarding disorder. American Psychiatric Association. 01.04.2020. Available from: <https://www.apa.org/monitor/2020/04/ce-corner-hoarding> [viewed 20.11.2020.].
18. World Health Organization. International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD-11). who.int. 25.05.2019. <https://www.who.int/news-room/detail/25-05-2019-world-health-assembly-update> [viewed 15.01.2020.].
19. **Ziedone, L.** Sociālo darbinieku grūtības darbā ar pilngadīgām personām ar uzkrāšanas traucējumiem: bakalaura darbs: specialitāte – sociālais darbs. –Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2021.

Sabiedriskais darbs ar bērniem un jauniešiem

Starp sociālo darbu, brīvā laika pedagoģiju un sociālo pedagoģiju darbā ar bērniem un jauniešiem: Austrijā, Vīnē

Aiva Žukova

bakalaura grāds kultūras un sociālajā antropoloģijā, maģistra grāds sociālekonomikā un sociālajā darbā

Mans vārds ir Aiva Žukova, es strādāju Vīnes “Apvienībā par ģimeni” (*Wiener Familienbund*), vadu sabiedrisko bērnu un jauniešu centru. Esmu studējusi Vīnes universitātē Kultūras

un sociālo antropoloģiju bakalaura programmā (*Universität Wien, BA Kultur- und Sozialanthropologie*). Maģistra grādu ieguvu Vīnes augstskolā *Joint Degree* programmā

Open source foto

“Sociālekonomika un sociālais darbs” (*Fachhochschule Campus Wien, Joint Degree MA Sozialwirtschaft und Soziale Arbeit*). Pēc uzaicinājuma veidot rakstu vēlos sociālā darba kolēģiem Latvijā pastāstīt par savu darbu ar bērniem un jauniešiem Vīnē, tā specifiku, uzdevumiem un uzbūvi. Darba joma ir sabiedriskais bērnu un jauniešu darbs. Atšķirībā no institūciju bērnu un jauniešu darba, kurš Austrijā atrodas, piemēram, politisko partiju vai kādas reliģiskas konfesijas paspārnē, sabiedriskais bērnu un jauniešu darbs ietur stingru neitralitāti. Darba uzdevumus, kvalitātes standartus un principus nosaka novads, šajā gadījumā pilsēta – Vīne. Šis sociālās jomas speciālistu darbs tiek finansēts gan no pašvaldības, gan no novada līdzekļiem. Kā jau apakšvirsrakstā minēts, darba novirziens ir integratīvs sociālā darba, sociālās pedagoģijas un brīvā laika pedagoģijas metodiku apvienojums. Tas atspoguļojas arī izglītības prasībās jomas darbiniekiem. Iespējamās specializācijas iekļauj minēto zinātņu nozaru zināšanas, to apguvi: pedagoģijas, sociālā darba studijas augstākās izglītības iestādēs, kā arī iespējams absolvēt Vīnes pilsētas brīvā laika pedagoģijas izglītības programmu “Jauniešu darbs”. Jomas oficiālais nosaukums ir “Sabiedriskais bērnu un jauniešu darbs”, taču ne visas organizācijas strādā ar abām vecuma grupām, bet specializējas tikai vienā. Tālāk iespējams gan darbs centros, gan mobilais darbs (par ko vairāk tiks aprakstīts tālāk rakstā). Sabiedriskie bērnu un jauniešu centri ir vietas, kur jauni cilvēki bez patēriņa, tirgošanās nepieciešamības, bez maksas un brīvprātīgi var socializēties, pavadīt brīvo laiku, kopā ar darbiniekiem veidot aktivitāšu un tēmu programmu, iegūt jaunus draugus, eksperimentēt socializējoties, kā arī saņemt atbalstu un konsultācijas dažādās bērniem un jauniešiem aktuālās tēmās. Sabiedriskajā telpā jomas darbinieku uzdevums ir pārstāvēt un aizstāvēt mērķa grupas intereses un vajadzības.

Tā kā šī joma Latvijā nav izplatīta un esošie prakses modeļi ir samērā atšķirīgi, rakstīt un skaidrot varētu daudz. Tāpēc vēlos uzsvērt jau ievadā – šis raksts ir veidots kā īss ieskats minētajā jomā, aprakstot konkrētus uzdevumus, mērķa grupu, darbības principus, galvenās metodes un darba formas, kuras tiek izmantotas darbā ar bērniem un jauniešiem Austrijā, Vīnē. Pēdējā sadaļa tiks veltīta aktuālajai pieredzei par Covid-19 pandēmijas laika uzaicinājumiem un rastajiem risinājumiem.

Sabiedriskais darbs ar bērniem un jauniešiem ir daļēji sociālā darba novirziens. Darbā tiek izmantotas gan sociālā darba, gan sociālās un brīvā laika pedagoģijas metodes, kā, piemēram, piedzīvojumu un animācijas metode. Darbs orientēts uz mērķa grupas *dzīvespasauli* (tas nozīmē personas sociālo vidi – dzīves telpu, vērtības un uztveri; vācu val. – *Lebenswelt*) un vajadzībām. Darbs notiek gan centros, gan arī sabiedriskajā telpā, aizstāvot bērnu un jauniešu intereses neatkarīgi no dzimuma, politiskās, reliģiskās piederības, sociālā vai ekonomiskā statusa. Jomas uzdevums ir veidot brīvi pieejamas vietas cilvēku saskarsmei bez patēriņa un tirgošanās nepieciešamības, bez jebkāda spiediena un komerciāliem mērķiem. Sabiedriskā darba ar jauniešiem uzdevums ir pavadīt jauniešus ceļā uz pieaugušo dzīvi. Centri ir pielīdzināmi neformālās

izglītības iestādēm, kur jauniešiem viegli pieejamā un uztveramā veidā tiek pasniegta informācija. Mērķis ir sociālo spēju un prasmju, dažādu kompetenču attīstīšana, piedāvājot plašas iespējas praktiskā darbībā, kā arī jauniešu un bērnu redzesloka paplašināšana. Centrs ir atvērts visiem, taču īpaši svarīgi ir iekļaut individuālās un kopējās darbības bērnu un jauniešu no sociāli viegli ievainojamām grupām, pilnveidojot un stiprinot zināšanas un uzkrājot pieredzi.

Sabiedriskā bērnu un jauniešu darba mērķa grupa ir bērni, jaunieši un jauni pieaugušie – vecumposmā no 6 līdz 25 gadiem. Centri ir atvērti pēcpusdienās un vakaros. Katra konkrētā organizācija, kas piedāvā pakalpojumus, savā koncepcijā var definēt precīzāk, uz ko vēlas koncentrēties un ar konkrētu aktivitāšu un tēmu programmu piesaistīt tieši šo auditoriju. Daudzos centros programma tiek sagatavota, pamatojoties uz dažādu vecumposmu attīstības vajadzībām, līdz ar to piedāvājumi dažādām vecuma grupām tiek organizēti atsevišķos laikos: bērnu, tīņu un jauniešu laiki (tīņi ir termins, ko izmanto praktiskajā darbā, tā nav oficiāla kategorija). Tā, piemēram, piedāvājumu programma bērniem no pulksten 14 līdz 17 un jauniešu laiks no 18 līdz 21. Ar nelielām atšķirībām bērni ir vecuma grupā no 6 līdz 10 gadiem, tīņi no 11 līdz 14 gadiem, jaunieši un jauni pieaugušie – no 15 līdz 25 gadiem. Jāpiemin, ka visplašāk tiek apmeklēti pakalpojumi vecuma grupā no 12 līdz 16 gadiem.

Bieži rodas jautājums, vai tiek strādāts arī ar vecākiem. Vispārējā atbilde ir – nē. Protams, ir situācijas, kad vecāku palīdzība ir nepieciešama, vai, precīzāk, nepieciešama ir darbinieku palīdzība. Piemērs no prakses: gadījums ar pieteikšanos skolai, kura dēļ radies konflikts starp jauniešu un vecāku. Situācijas izklāsts liek noprast, ka vecāks ne tikai neieklausās bērņā, bet arī īsti neizprot skolas sistēmu un nezina vācu valodu pietiekami labi (jāpiemin, ka skolu sistēma Austrijā ir samērā komplicēta). Šādos gadījumos mēs iesaistāmies, pēc jauniešu izteiktās vēlmes uzaicinot arī vecākus un kopīgā sarunā izskaidrojot skolu sistēmu, pieteikšanās kārtību, iespējamo profesionālo izaugsmi utt. Taču šādi gadījumi ir reti. Biežāk notiek komunikācija ar jaunāku bērnu vecākiem, pirmajā reizē izrādot telpas, izskaidrojot pakalpojumu. Reizēm ir situācijas, kad vecāki lūdz pedagoģisku padomu vai vienkārši vēlas runāt. Tādos gadījumos, protams, arī uzklausa vecākus, taču tā nav tiešā darba mērķa grupa.

Sabiedriskajā darbā ar bērniem un jauniešiem tiek piemēroti novada, tāpat šajā gadījumā Vīnes pilsētas noteiktie pamatprincipi.

Viens no pamatprincipiem ir **pieņemšana nostāja**. Tas nenozīmē akceptēt nevēlamas vai pat pretlikumīgas darbības, kā, piemēram, vardarbību jebkādā tās izpausmē pret citu vai sevi, bet gan tuvoties cilvēkam kā indivīdam, respektējot un uztverot problēmu nopietni. Ieklausīties konkrētā cilvēka skatu punktā. Tas ir pamats profesionālam attiecību darbam, kas ir šīs sfēras metode. Cienīt lēmumus – tas nenozīmē tos slavēt, bet gan parādīt iespējamās sekas un iezīmēt alternatīvas.

Attiecību kontinuitāte: darbinieki un jaunieši atrodas profesionālās attiecībās, kas jauniešiem ļauj saskatīt un saprast savas rīcības sekas. Bieži jaunieši provocē, tādā veidā pārbaudot darbinieku robežas. Darbinieku uzdevums šajās situācijās ir skaidri komunicēt savu profesionālo robežu un saprotami norādīt uz sekām, kas vērstas nevis pret jauniešu, bet gan viņa rīcību, un aicināt viņu uz sadarbību. Nākamais solis ir seku konsekventa izpildīšana no darbinieka puses. Tas ļauj bērniem labāk izprast savu darbību un ietekmē viņu turpmāko rīcību.

Piedalīšanās pakalpojumā ir balstīta **brīvprātības princips**, t.i., bērni un jaunieši drīkst nākt un iet, kad vēlas. Pieņemt vai nepieņemt konkrēti piedāvāto programmu – tas ir katra brīvprātīgs lēmums. Jāpiemin, ka darbinieku uzdevums ir arī bērnu un jauniešu motivēšana jaunām aktivitātēm un pieredzes iegūšanai. Lēmums katrā ziņā ir jāpieņem bērnam vai jauniešiem pašam.

Piedalīšanās pakalpojumā ir **anonīma** un bez reģistrēšanās. Līdz ar to nekur nav jāuzrāda vārds, uzvārds vai kādi citi personas dati. Šī anonimitāte ir arī svarīga attiecību veidošanas sākuma posmā starp bērnu, jauniešu un centra darbinieku. Anonimitātes princips nozīmē, ka bērnam, jauniešiem ir pašam brīva izvēle, cik daudz par sevi viņš vēlas sniegt informāciju, kas, savukārt, uzsver viņa suverenitāti, sniedz drošību. Šajā kontekstā svarīgi pieminēt, ka ir situācijas, kur anonimitātes princips var mainīties un nav vairs primārais. Tā, piemēram, ja darbinieki mana apdraudējumu bērna drošībai, veselībai vai labklājībai, tad viņu pienākums ir informēt attiecīgo institūciju, piemēram, sazināties ar sociālo dienestu un sniegt ziņas. Šādā situācijā informācijas tālāk nodošana nenotiek jauniešiem aiz muguras, bet gan tiek pirms tam izrunāta un izskaidrota (kā ietvaros arī tiek noskaidroti nepieciešamie dati, ja tie darbiniekam jau nav bijuši zināmi pirms tam).

Brīva pieejamība ir pamatprincips, lai mērķa grupu, pirmkārt, sasniegtu. Tas ietver sevī ne tikai bez maksas brīvi pieejamu telpu, programmu, bet arī bērniem un jauniešiem saprotamu valodu komunikācijā (gan reklamējot pakalpojumus, gan tālākā saskarsmē ar mērķa grupu). Centri ir izbūvēti, lai būtu pieejami arī jauniešiem un bērniem ar kustību traucējumiem.

Nākamais pamatprincips ir **atvērtība**: atmosfēra un telpas jāiekārto, lai tās būtu viesmīlīgas. Centram ir jābūt vietai, kur bērni un jaunieši atļaujas būt paši. Centrs un tā resursi ir pieejami bez priekšnoteikumiem, kā arī neietver sevī noteiktu apmeklējuma regularitāti, no ārpuses uzspiestas saistības. Ja jauniešis un bērns nāk un atgriežas, tad viņš to dara iekšējās motivācijas vadīts.

Mērķa grupas **līdzdalības princips** ieņem vienu no centrālajām lomām. Tā, piemēram, centra programmas izstrādē aktīvi tiek iesaistīti paši bērni un jaunieši (piemēram, ar tēmu un aktivitāšu urnas palīdzību vai punktu sistēmu: tiek piedāvātas 3 ekskursiju iespējas un mērķa grupa var par tām balsot, nododot savus punktus). Jauniešu līdzdalības

stiprināšana ne tikai veicina spējas interešu izteikšanā, bet arī pašorganizācijā. Sabiedrisko bērnu un jauniešu centru darbinieki atbalsta bērnus un jauniešus, kopā ar tiem izvērtē un organizē sabiedriskās ārtelpas veidošanu (piemēram, parka attīstības projekts, grafiti sienas utt.). Arī kopīgi domā un attīsta aktivitātes centrā, balstoties uz jauniešu interesēm, vajadzībām un aktuālajām tēmām. Tā, piemēram, ja ir novērojams, ka atkarību izraisošas vielas ir ļoti būtiska tēma, tad ir iespējams uzaicināt šīs jomas ekspertu kopīgi diskutēt.

Daudzveidības un iekļaušanas princips ir viens no sabiedriskā darba ar bērniem un jauniešiem stūrakmeņiem. Ņemot vērā centra atvērtību un pieejamību, pakalpojumu izmanto bērni un jaunieši ar dažādām vajadzībām, vērtībām, sociālo vai finansiālo stāvokli, etnisko izcelsmi, reliģiju vai politisko nostāju. Visi ir laipni aicināti, ievērojot cieņu vienam pret otru. Centri šajā nozīmē funkcionē kā miniatūras sabiedrības atspulgs, kur profesionālā pavadībā var mācīties savstarpējo komunikāciju, atvērtību un iekļaujošu attieksmi.

Dzimumu līdztiesība ir vērtība, kura tiek kultivēta šajā jomā. Tas iekļauj pārdomātu un izvērtētu attieksmi pret dzimumu, dzimumu bināro sapratni un tā lomām, dažādām dzimumu indentitātēm un seksuālajām orientācijām. Tās mērķis ir palīdzēt jauniešiem identitātes meklējumos un stiprināt viņu pašpārlicību. Lai nodrošinātu padziļinātu darbu šajā jautājumā, tiek veidoti arī atsevišķi puīšu un meiteņu vakari, kuros, nesatraucoties par citu dzimumu klātesamību, var pārrunāt sev interesējošas lietas. Tas īpaši svarīgi ir vecumā, kad identitāte vēl veidojas un seksualitāte kļūst ļoti aktuāla.

Piederības objektīvās kritikas princips, kas izpaužas darbinieku uzdevumā arī citiem publiskās telpas izmantotājiem likt manīt un ieklausīties, kādas ir bērnu un jauniešu vēlmes, intereses, nepieciešamības un tiesības. Īpaši aktuāli šis ir sociālo namu pagalmos. Šī piederība nenozīmē bērnu uzvedību slavēt, to neizvērtējot, bet gan kopā kritiski izvērtēt situāciju, pārrunāt izturēšanos un attiecīgi reaģēt.

Lēmumu pieņemšanas caurredzamība un konfidencialitāte – lai arī savā starpā nesaistīti, tie ir būtiski kritēriji tieši komunikācijā ar jauniešiem. Tieši lēmumu pieņemšanas caurredzamība jautājumos, kas skar bērnus un jauniešus, dod iespēju attīstīties, izprotot sakarības, cēloņus un seku mehānismus. Konfidencialitāte izpaužas tajā, ka bērniem tiek dota izvēle, vai un kam viņi vēlas, lai kāda vienam darbiniekam vai darbiniecei uzticēta problēma tiktu nodota tālāk. Izņēmums ir jau iepriekš minētais apdraudējums bērna drošībai un labklājībai, kā arī likumiski svarīga informācija.

Politiskā un reliģiozā brīvība ir vērtības, kas tiek uzturētas centrā un tā pakalpojumos. Tas nozīmē, ka laipni aicināti ir dažādu reliģisko kopienu vai politisko viedokļu pārstāvji. Centrs funkcionē kā diskusiju platforma, bet pats ievēro neitralitāti.

Raksta turpinājumā sniegšu īsu ieskatu šī darba metodēs un formās. Sabiedriskajā darbā ar bērniem un jauniešiem paralēli sociālajai un brīvā laika pedagoģijai, piemēram, sociālās animācijas metodēm (kur īpašu uzsvāru liek uz bērnu un jauniešu resursiem, spējām, interesēm un motivāciju), kā arī spēļu un mediju pedagoģijas metodēm, integratīvi tiek izmantotas dažādas sociālā darba metodes. Darbs ir orientēts uz bērnu un jauniešu pasaules uztveri un vajadzībām, līdz ar to tiek vienmēr atrastas metodes atbilstoši konkrētajai situācijai. Šeit tuvāk par dažām galvenajām metodēm: attiecību darbs, darbs ar gadījumu un grupu darbs.

1. Uz attiecībām vērsts darbs ir sabiedriskā darba ar bērniem un jauniešiem metode, kas veido darba pamatu. Tajā darbinieks ir atbildīgs par attiecību izveidi un attīstību, par balansu starp distanci un tuvumu. Šajās attiecībās darbinieka uzdevums ir uztvert mērķa grupas vajadzības un resursus, atbalstīt un sniegt platformu refleksijai, jaunieša pašizaugsmei, kā arī attīstīt piederības sajūtu, parādīt atzinību un palīdzēt noteikt virzienu turpmākai attīstībai. Darbiniekam šajās attiecībās ir dubulta loma: no vienas puses, viņš ir pieaugušais ārpus skolas un ģimenes, kuram arī jāizlemj un profesionāli jāapzinās, cik daudz viņš atklāj par sevi, kā arī vienlaicīgi viņš pārstāv institūciju. Veidojot attiecības, mērķis nav iegūt ietekmi caur noteiktu autoritatīvu statusu, kā, piemēram, skolās, bet gan, balstoties uz profesionālām attiecībām, sadarbību un rūpīgi izstrādātu caurredzamu un saprotamu lēmumu pieņemšanas procedūru, iegūt savstarpējo uzticēšanos.
2. Darbs ar gadījumu (*casework*) ir klasiska sociālā darba metode, kuras centrā ir indivīda problēmas; tiek izvirzīti mērķi un uzdevumi to risināšanai.
3. Darbā ar bērniem un jauniešiem izmanto arī sociālo grupu darbu, kam raksturīga grupas dinamikas veicināšana, lai sasniegtu noteiktu rezultātu, piemēram, problēmu risināšanā, jauniešu pašnoteikšanās veicināšanā u.c. Šī metode tiek bieži izmantota, strādājot ar dažādām jauniešu grupām. Tā veicina sociālās iemaņas, jo problēma netiek individualizēta un risinājumi meklēti kopīgi.

Svarīgi pieminēt ir arī starpinstitucionālo darbu. Centrs sadarbojas ar ieinteresētām institūcijām vienā sociālajā ģeopolitiskajā telpā. Tas iekļauj dažādas sociālās iestādes, skolu sociālos darbiniekus, policiju, sociālo dienestu, neformālās izglītības piedāvātājus utt. Organizācijām, kuras sadarbojas, ir vienots mērķis, lielākoties dažādi resursi, un tieši tāpēc šāda sadarbība ir savstarpēji produktīva. Starpinstitucionālais darbs iekļauj regulāras organizāciju tikšanās, kurās tiek apspriestas aktuālās tēmas un vajadzības, izvērtēta iespējamā sadarbība. Šīs iepļānotās organizētās tikšanās neizslēdz iespēju arī spontānai sadarbībai kādas konkrētas problēmas risināšanā vai arī vienkārši resursu apmaiņā. Tā, piemēram, sadarbojoties ar veco ļaužu namu, aizņēmāmiem ratiņkrēslos, lai kopīgā pēcpusdienā ar bērniem un jauniešiem aktualizētu mērķa

grupu par tēmu “dzīve ar kustību traucējumiem, sabiedriskās telpas, spēļu laukumu pieejamība cilvēkiem ratiņkrēslos”. Bieži starpinstitucionālā sadarbība tiek izmantota, veidojot kopīgus pasākumus, kur dažādo institūciju mērķa grupas satiekas.

Sabiedriskajam bērnu un jauniešu darbam ir divas formas – darbs centros un mobilais darbs.

Darbs centros piedāvā telpas, kur pavadīt brīvo laiku, iespēju drošā vietā izmēģināt savas spējas, iegūt jaunus iespaidus, socializēties, arī vietu, kur mācīties. Telpas ir kā resurss, ietverot sevī telpu aprīkojumu – galda spēles, mūzikas iekārtas, datoru, sporta piederumus, grāmatas utt. Centra darbiniekiem līdzās pedagoģiskiem un sociālā darba uzdevumiem ir pienākums uzturēt šīs telpas pieejamas plašai mērķa grupai, t.i., uzraudzīt, lai nenotiek kādas grupas vai personas izstumšana. Centra telpās pastāv savi noteikumi, kuri ir pārrunāti ar bērniem un jauniešiem. Papildus, lai nodrošinātu caurredzamību, noteikumi izvietoti arī telpās pie ieejas: *centrs ir no vardarbības un apreibinošām vielām brīva telpa*¹. Savstarpējā komunikācijā tiek pievērsta uzmanība cieņpilnai un pateicīgai attieksmei vienam pret otru. Centram ir noteikti darba laiki, un informācija par to tiek nodrošināta tiešā saskarsmē, sociālajos tīklos, kā arī izvietota pie ieejas un sniegta informatīvo bukletu formātā.

Otra darba forma ir mobilais darbs. Šajā gadījumā pakalpojumi noris ielu darba (angļu val. – *streetwork*) veidā, t.i., darbinieki strādā sabiedriskajā telpā. Mobilā darba mērķa grupa ir jaunieši, kuri kādu iemeslu dēļ nevar vai nevēlas apmeklēt centru un ir grūti sasniedzami arī citām institūcijām. Ielu darbs nodrošina gan individuālo sociālo palīdzību, gan darbu ar grupu. Papildus darbam publiskajā telpā mobilajā darbā pieejamas arī telpas – kontaktpunkti, kur noteiktajā darba laikā jauniešiem iespējams vērsties pēc palīdzības. Ja kāda iemesla dēļ šajos laikos jaunietim nav iespējams ierasties, tad bieži tiek piedāvāti arī individuāli risinājumi, piemēram, noteikta tikšanās jaunietim iespējamā laikā. Kontaktpunktā var saņemt tālākas konsultācijas par dažādām tēmām – problēmas skolā, darba meklējumi, dzīvesvietas risinājumi, nepatikšanas ar policiju u.tml. Pakalpojums, ja nepieciešams, ietver arī jauniešu pavadīšana uz citām institūcijām, kā, piemēram, atkarību centru, policiju, tiesu. Centra pakalpojums tiešā veidā neiekļauj ēdiena vai apģērba izsniegšanu, bet nepieciešamības gadījumā to organizē.

2019. gada 15. martā Covid-19 pandēmija izmainīja gandrīz visas dzīves sfēras arī Austrijā. Arī sabiedriskajam darbam ar bērniem un jauniešiem nācās piemēroties. No šīs dienas visas aktivitātes publiskajā telpā un darbs centrā tika slēgts. Darbinieki papildus kvalificējās, apmeklēja kursus darbam virtuālajā telpā. Tika organizētas grupu tikšanās ar jauniešiem *Zoom*, *Discourd*, *House Party*

¹ Ir jauniešu centri, kuros pēc pedagoģiskā koncepta alkohola lietošana noteiktā apjomā tiek atļauta.

un citās platformās. Sociālo tīklu konti tika aktivizēti un izmantoti informācijas sniegšanai, tēmu apstrādei un tiešai komunikācijai ar mērķa grupu. Īpaši *Instagram* ar iespēju testa formā veidot stāstus (angļu val. – *stories*) izrādījās lielisks neformālās izglītības instruments, kā jauniešiem saprotamā un jautrā veidā pasniegt informāciju. Arī tiešā komunikācija ar jauniešiem caur šo platformu izrādījās produktīva: šādā veidā tika atbrīvotas un izrunātas emocijas, kuras pēkšņās apstākļu maiņas dēļ daudziem bija sakāpinātas; izvērtēti iespējamie risinājumi un pat vadītas uzmanības stundas, elpošanas vingrinājumi ar mērķi parādīt jauniešiem pašpalīdzības instrumentus, kas palīdz regulēt sakāpinātās emocijas. Kustību trūkums bija problēma, kas tika ātri konstatēta. Tikpat ātri arī bija rasti risinājumi: vadītas kustību nodarbības virtuālajā telpā, aktivizētas deju opcijas, piedāvātas vingrošanas instrukcijas utt. Lai mazinātu personīgo barjeru un līdz ar to uzrunātu iespējami vairāk jauniešu, šo piedāvājumu savās iespēju robežās nodrošināja darbinieki. Papildus tika ieteikti kustību jomas speciālisti, tādā veidā paplašinot jauniešu iespēju un darbību horizontu. Jāpiemin, ka ļoti grūti šajā laikā bija uzturēt kontaktu ar bērniem, kas jaunāki par 10 gadiem, – vecumā, kad nav sava telefona.

Pēc pirmā pandēmijas mēneša stingrajiem noteikumiem darbiniekiem tika izsniegta atļauja mobilajam darbam publiskajā ārtelpā. Galvenais mērķis bija piedāvāt jauniešiem, kas arī stingro noteikumu laikā atradās parkos, uz ielas, stacijās, papildus policijas nepārtrauktajam darbam arī citu speciālistu atbalstu – lai jauniešus ne tikai sodītu, bet arī uzklāstu un kopīgi meklētu risinājumus, ja radušās problēmas. 2020. gada maija beigās ar stingriem noteikumiem (ierobežots apmeklētāju skaits, dezinfekcija, distance, maskas) tika atvērti centri. Rudens otrajā pusē, sākoties nākamajam infekciju uzliesmojumam, ikdienu atkal pārslēdzās uz darbu virtuālajā un publiskajā telpā.

Arī starpinstitutionālais darbs šajā laikā bija nozīmīgs, piemēram, radot iespējas nepieciešamības gadījumā jauniešiem iegūt skolai nepieciešamo datoru.

Darbinieku prasmes darbam virtuālajā telpā var definēt kā pandēmijas ieguvumu. Arī pašlaik, kad darbs centros ar stingriem noteikumiem ir atgriezies, aktivitātes virtuālajā telpā turpinās.

Gatavojoties šim rudenim un iespējamiem ierobežojumiem, mēs plānojam kopā ar mērķa grupu izstrādāt *good practise* rokasgrāmatu: kādi triki un darbības ir palīdzējušas pār(iz)dzīvot pandēmijas laiku. Kolēģiem Latvijā novēlu iedvesmu un strukturās iekļautu laiku, kas ir ļoti svarīgi pārdomām (refleksijai) un jaunu mērķu noteikšanai.

Izmantotā literatūra

Sabiedriskā bērnu un jauniešu kvalitātes rokasgrāmata, bOJA. 2017. Pieejams: https://www.boja.at/sites/default/files/wissen/2020-01/1_Handbuch_Qualitaet_OJA_2017.pdf (skatīts 10.07.21.)

Sabiedriskā bērnu un jauniešu darba īss apraksts
Pieejams: <https://jugendarbeitnoesterreich.at/offene-kinder-und-jugendarbeit/> (skatīts 10.07.21.)

Vīnes brīvā laika pedagoģijas institūts (IFP) Pieejams: <https://www.wienextra.at/ifp/> (skatīts 28.08.21.)

Sabiedriskais bērnu un jauniešu darbs Austrijā, bOJA. Izdevniecība Mandelbaum, 2021. (oriģinālā: Offene Jugendarbeit in Österreich (2021) bOJA – bundesweites Netzwerk Offene Jugendarbeit (Hg.), Mandelbaum Verlag)

Open source foto

Ieskats Latvijas Sociālo darbinieku biedrības ikgadējās diskusiju nometnes norisē

Kristīne Veispale, Mg. hr., Bc. soc. d.
Sociālo darbinieku biedrības biedre

Latvijas Sociālo darbinieku biedrībai (turpmāk tekstā – Biedrība) šis ir jubilejas gads, jo Biedrība tika dibināta 2006. gada 25. augustā, un šogad atzīmējam jau 15 darbības gadus.

Biedrības rašanās pamatā bija ideja par nepieciešamību apvienot sociālos darbiniekus vienotā organizācijā, lai veicinātu pieredzes un viedokļu apmaiņu un aktualizētu problēmjautājumus, kas skar sociālā darba profesionālo praksi. Šobrīd Biedrībā brīvprātīgi darbojas 73 biedri no visas Latvijas, kuri strādā sociālajos dienestos, slimnīcās, krīzes centros, ieslodzījuma vietās, dienas aprūpes centros, grupu dzīvokļos un citos sociālo pakalpojumu veidos.

DAŽAS PIETURZĪMES PAR AKTUĀLĀKO ŠAJĀ GADĀ

2021. gada 15. jūlijā tika parakstīts Labklājības ministrijas, Latvijas Sociālo darbinieku biedrības un biedrības “Latvijas Pašvaldību sociālo dienestu vadītāju apvienība” sadarbības memorands, kurš vēlreiz apliecina sadarbības partneru nozīmīgo lomu un iesaisti to lēmumu pieņemšanas procesos, kas skar labklājības nozari, un nevalstisko organizāciju gatavību līdzdarboties.

Sadarbībā ar biedrību “Latvijas Pašvaldību sociālo dienestu vadītāju apvienība” tika sagatavots kopīgs memorands par mūsdienīga sociālā darba attīstību pašvaldībās, kas pēc vēlēšanām tika nosūtīts Latvijas pašvaldībām, lai stiprinātu jauno pašvaldību izpratni par sociālā darba un sociālo pakalpojumu nozīmi, kā arī iezīmētu sociālā darba lomu administratīvi teritoriālās reformas kontekstā.

Biedrības pārstāvji turpina aktīvi līdzdarboties Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu attīstības padomē, Sociālā darba speciālistu sadarbības padomē, kā arī apkopo un sniedz priekšlikumus un iebildumus politikas plānošanas dokumentu izstrādes procesā un grozījumiem normatīvajos aktos.

Viens no piemēriem Biedrības iesaistei normatīvo aktu pilnveidē šajā gadā bija dalība Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas izveidotajā darba grupā par grozījumiem Bērnu tiesību aizsardzības likumā, definējot bērna pamešanas novārtā terminu, jo 2020. gada 11. jūnijā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma grozījumu tika izslēgts termins “vecāku nolaidība”, kas radīja virkni problēmu praksē,

sniedzot atbalstu bērniem, kuri cietuši no pamešanas novārtā.

Visām Biedrības aktualitātēm var sekot līdzi mājas lapā sadaļā *Aktualitātes*: <https://www.socialwork.lv/jaunumi/aktualitates/>

Par diskusiju nometni

Diskusiju nometne Biedrības biedriem ir kā tradīcija, kas vieno katru gadu. No 6. līdz 8. augustam 29 nometnes dalībnieki tikās Apšuciemā. Nometnē diskutējām par trīs aktuālām tēmām.

1. Par sociālo tīklu lietošanas un informācijas izvietošanas ētiskajiem aspektiem. Šeit dažas no atziņām:
 - viss, kas ir publicēts, vairs nav privāts;
 - es apzinos, ka mani privātie ieraksti var ietekmēt manu profesionālo tēlu;
 - sociālie tīkli var būt kā resurss profesionālu pienākumu veikšanā (piemēram, ja ir vienošanās par saziņu ar klientu, izglītojošām vai atbalsta grupām);
 - arī sociālajos tīklos jāievēro lietišķā etiķete;
 - tiesības un pienākums reaģēt uz likumpārkāpumiem, ko konstatē sociālajos tīklos;
 - viedokli paužot, jāņem vērā, ka personīgais var būt atšķirīgs no profesionālā, un iespējamās sekas ir jāizvērtē.

Un vēl daudz citu atziņu, kas nozīmē, ka šī diskusija ir jāturpina, jāaktualizē Ētikas kodekss, iekļaujot tajā punktus par ētiku sociālo tīklu lietošanā. Dažus no viedokļiem jau varēja dzirdēt arī 26. augustā Labklājības ministrijas projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” ietvaros organizētajā diskusijā “Sociālo tīklu (ne)tikumi sociālajā darbā”, kurā piedalījās mūsu Biedrības pārstāve Gita Niedrīte.

2. Par neitralitāti, kā to saglabāt: izvēles un pašnoteikšanās tiesības – kā to nodrošināt attiecībā uz sevi un klientu; par principiem. Galvenais, aktualizējot šo tēmu, bija vēlreiz atgādināt par to, cik nozīmīgas ir profesionālās robežas, zināšanas un prasmes; kā savā darbībā balstīties uz faktiem un teoriju, nevis emocijām; ievērot “nevērtējošu” attieksmi sadarbībā ar klientu; nepieļaut personisko priekšstatu un

pieredzes ietekmi darbā ar klientiem, jo katrs gadījums ir individuāls. Nevērtēt un neglābt, bet būt sadarbības attiecībās ar klientu, lai sniegtu atbalstu un palīdzētu viņam pārvarētu grūtības.

3. Pārmaiņas sociālajā jomā – ieguvumi un zaudējumi Covid-19 pandēmijas rezultātā. Strādājot pandēmijas apstākļos, sociālie darbinieki nonāca saskarē ne tikai ar zaudējumiem, bet arī saredzēja ieguvumus. Šajā laikā ir bijusi iespēja optimizēt dažādus formālos procesus un kārtību, piemēram, klientu iesniegumu izskatīšanu rakstveida procesā; operatīvāku informācijas apmaiņu, organizējot starpinstitucionālo sadarbību tiešsaistē; darbs attālināti samazinājis transporta izdevumus; palielinājies pabalstu izmaksu apjoms ar pārskaitījumu, nevis izsniedzot skaidrā naudā u.c. Arī komunikācija ar klientiem, izmantojot tiešsaistes iespējas, var notikt biežāk kā, piemēram, apmeklējot klientu dzīvesvietā vai sniedzot konsultāciju pakalpojuma sniegšanas vietā.

Vienlaikus kopīgi izrunājām arī zaudējumus, kas saistīti ar kolēģu un klientu smagu saslimšanas gaitu, komplikācijām, tuvinieku un klientu nāvi. Emocionālo pārslodzi, kā arī slodzes palielināšanos gadījumos, kad ir jāaizstāj kolēģi, kuri saslimuši, atrodas karantīnā vai pašizolācijā. Slodzes palielināšanās ir saistīta arī ar pieaugošo dokumentācijas apjomu, pabalstu administrēšanu krīzes situācijās, kā arī krīzes intervenci gadījumos, kad ir nepieciešama kompleksa iesaiste, piemēram, vardarbības gadījumos vai gadījumos, kad saslimuši ģimenes locekļi, kuri rūpējas par bērniem vai cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem, kurš bez atbalsta nevar palikt viens. Kā arī pavisam skaudrā pieredze, strādājot ilgstošas aprūpes un rehabilitācijas iestādēs, grupu dzīvokļos, patversmēs un ārpusģimenes aprūpē periodos, kad ir slimības uzliesmojums. Visi sociālie darbinieki atzina, ka darbs ar krīzes situācijā nonākušu personu vai ģimeni bija daļa no sociālā darba prakses arī līdz pandēmijai, tomēr šajos apstākļos krīzes situācijas un akūtas stresa reakcijas novērojamas biežāk.

Biedrības biedre Kristīne Veispale novadīja informatīvu darbnīcu par komunikāciju ar cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, tajā skaitā agresīviem klientiem, un kā viesis nometnē piedalījās Labklājības ministrijas pārstāve Ilze Skrodele-Dubrovka, kura informēja par Labklājības ministrijas tuvākajiem plāniem sociālā darba, sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu jomā.

Nometnēs neiztika arī bez motivējoša pasākuma, kas šoreiz bija ciemošanās zvejnieku sētā “Dieniņas” Bērziņos ar piedzīvojumu un radošām aktivitātēm pie jūras, zvejnieku tradīciju un vēstures iepazīšanu un zivju degustāciju.

Autores piezīme: Es iestājos Biedrībā pirms četriem gadiem un redzu to, ka pozitīvas pārmaiņas notiek lēni, bet ir iespējamās, ja spējam apvienoties, argumentēt un paust kopēju viedokli par iespējami labākajiem risinājumiem sociālā darba attīstībai Latvijā.

Ja ir interese kļūt par Biedrības biedru, informāciju par pieteikšanās kārtību atradīsiet Biedrības mājas lapā <https://www.socialwork.lv/kontakti/>

Latvijas Sociālo darbinieku biedrības biedru nometnes kompilde Apšuciemā, 2021.

Vērtības sociālajā darbā apkopotas veicot Latvijas Sociālo darbinieku biedrības biedru aptauju

Profesionālās ētikas prasību ievērošana šķirtu vecāku konfliktu gadījumā

Mārtiņš Moors

Rīgas domes Labklājības departamenta Sociālās pārvaldes priekšnieks, RSU lektors, Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētāja vietnieks

Sociālie darbinieki nereti saskaras ar situācijām, kad vecāku šķiršanās process ir sarežģīts ne tikai ģimenei, bet prasa arī noteiktu profesionālās ētikas prasību ievērošanu sociālajiem darbiniekiem attiecībā ar vienu vai abiem vecākiem. RD Labklājības departaments 2021. gada maijā Ētikas komisijā izskatīja klientes sūdzību par, viņasprāt, neatbilstošu sociālā darbinieka rīcību, aizstāvot otra vecāka pozīciju un izturoties aizspriedumaini pret viņu, tādējādi demonstrējot neobjektīvu attieksmi. Rakstā tiks sniegts RD Labklājības departamenta Ētikas komisijas vērtējums un autora priekšlikumi šādu situāciju risināšanai.

Viena no sociālo darbinieku darbam ar ģimeni ar bērniem prakses sastāvdaļām ir situācijas, kad vecāku šķiršanās procesā vai pēc šķiršanās vecāku starpā pastāv būtiskas nesaskaņas vai pat ilgstoši konfliktējošas attiecības, kuru rezultātā viņi cenšas savu vēlmju īstenošanā iesaistīt ne tikai savus bērnus, bet arī to iestāžu darbiniekus, kuri nodrošina normatīvajos aktos noteikto sociālo atbalstu. Šādas situācijas no sociālajiem darbiniekiem un viņu vadītājiem prasa īpaši uzmanīgu attieksmi, lai darbā ar klientiem tiktu realizēts gan sociālā darba process un mērķis, gan arī ievērotas profesionālās ētikas prasības. Rīgas Sociālais dienests un Rīgas domes Labklājības departaments 2021. gadā saņēma kādas klientes sūdzību par sociālā darbinieka rīcību situācijā, kurā šķirti vecākiem bija konfliktējošas attiecības.

2021. gada aprīlī Rīgas domes Labklājības departamentā (turpmāk – Departaments) tika saņemta klientes vēstule, kurā kliente izteica sūdzību par Rīgas Sociālā dienesta (turpmāk – RSD) sociālo darbinieci. Klientes laulība ar bērnu tēvu ir šķirta. Abu bērnu dzīvesvieta ir noteikta pie mātes. Ar tiesas lēmumu tēvam tika noteikts pienākums maksāt uzturlīdzekļus, tika sadalīta laulības laikā iegūtā manta. Šie un citi apstākļi norāda uz nesaskaņām vecāku starpā, kas izpaužas arī kā konfliktēšana bērnu klātbūtnē, jo tēvam ir piemēroti pagaidu aizsardzības līdzekļi pret vardarbību. Kliente uzskata, ka tēvs cenšas psiholoģiski iespaidot bērnus, noskaņojot pret māti, kā rezultātā RSD ir piešķīris bērniem psihologa pakalpojumu. Kliente uzskata, ka tēvs nav ieinteresēts, lai bērni apmeklē psihologu, jo tur viņi varot izstāstīt kaut ko tēvam nevēlamu. Pamatojoties uz tēva psiholoģisko vardarbību pret bērniem, kliente ir vērsusies bāriņtiesā, lūdzot pārtraukt tēvam aizgādības tiesības. Kliente vēstulē norāda, ka sociālā darbiniece esot viņai zvanījusi un pārmetusi, ka kliente pieraksta bērnu pie psihologa, neņemot vērā bērna viedokli un neprasot tēva atļauju. Kliente uzskata, ka sociālā darbiniece rupji pārkāpa viņas bērna intereses, neiedziļinoties lietas būtībā, uzklusot tikai tēva pozīciju, dodot klientei nepamatotus

norādījumus, līdz ar to pārkāpjot Rīgas pilsētas pašvaldības darbinieka profesionālās ētikas pamatprincipus, aizstāvot konkrēta vecāka pozīciju un izturoties aizspriedumaini pret otru vecāku. Sociālā darbiniece esot rīkojusies neobjektīvi un lēmuma pieņemšanā nav izmantojusi objektīvu informāciju. Kliente savā iesniegumā pieprasa nomainīt sociālo darbinieku.

Departamentā ir izveidota Ētikas komisija, kuras uzdevums ir izskatīt Departamenta un tā pakļautības iestāžu darbinieku darbības atbilstību profesionālās ētikas prasībām. RSD sociālajiem darbiniekiem ir saistošs gan Rīgas pilsētas pašvaldības Ētikas kodekss¹, gan arī sociālo darbinieku ētikas kodekss², tāpēc Ētikas komisijas uzdevums bija noskaidrot, vai nav pārkāpts Sociālo darbinieku ētikas kodeksa

- 2.8. apakšpunkts, kur sociālajam darbiniekam noteikts strādāt, sadarbojoties ar saviem klientiem, klientu interešu labā, tomēr respektējot pārējo iesaistīto pušu intereses;
- 2.9. apakšpunkts, kur noteikts, ka nepieciešamība piespiedu kārtā atrisināt vienas puses problēmas uz citu iesaistīto pušu rēķina var tikt attaisnota tikai tādā gadījumā, ja konfliktējošo pušu prasības ir rūpīgi un detalizēti izvērtētas;

un Rīgas pilsētas pašvaldības Ētikas kodeksa:

- 4.1.1. apakšpunkts, kur noteikts, ka darbiniekam jārīkojas taisnīgi, ievērojot personu vienlīdzību likuma priekšā un neizrādot nepamatotas privilēģijas kādai no tām;

¹ Apstiprināts ar Rīgas domes 08.07.2008. lēmumu Nr. 3913

² Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 45. panta 3.daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488#p45>

- 4.3.1. apakšpunkts, kur noteikts, ka, pieņemot lēmumus, darbiniekam jāņem vērā tikai objektīva un pārbaudīta informācija, pamatojoties uz iegūtajiem faktiem un pierādījumiem.

Ētikas komisijas locekļi sākotnēji noteica izskatāmās lietas robežas. Ētikas komisija izskata tikai jautājumu par profesionālās ētikas pārkāpuma esamību vai neesamību, nelemjot par tiem klientes iesniegumā minētajiem jautājumiem, kas ir RSD vadības vai gadījuma vadītāja kompetencē. Tas nozīmē, ka Ētikas komisija neskatīja jautājumu par sociālā darbinieka nomaiņu, par psihologa pakalpojuma nodrošināšanu, kā arī par sociālā gadījuma risināšanu.

Ētikas komisija pēc skaidrojumu saņemšanas no RSD un sociālās darbinieces **konstatēja** turpmāk aprakstīto.

RSD ierastā prakse sociālajos gadījumos, kad vecāku starpā pastāv konfliktējošas attiecības, it īpaši, ja strīdā tiek iesaistīti bērni, ir, ka ar katru no strīdā iesaistītajām pusēm strādā cits sociālais darbinieks, un gadījuma risinājumi tiek izvērtēti RSD speciālistu sanāksmēs. Par sociālās situācijas gaitu regulāri tiek informēts vecākais sociālais darbinieks, kurš pārrauga risinājuma gaitu un sniedz ieteikumus sociālajiem darbiniekiem. RSD norāda, ka klientes un viņas vīra gadījums ir izskatīts arī RSD teritoriālā centra kovīzijā.

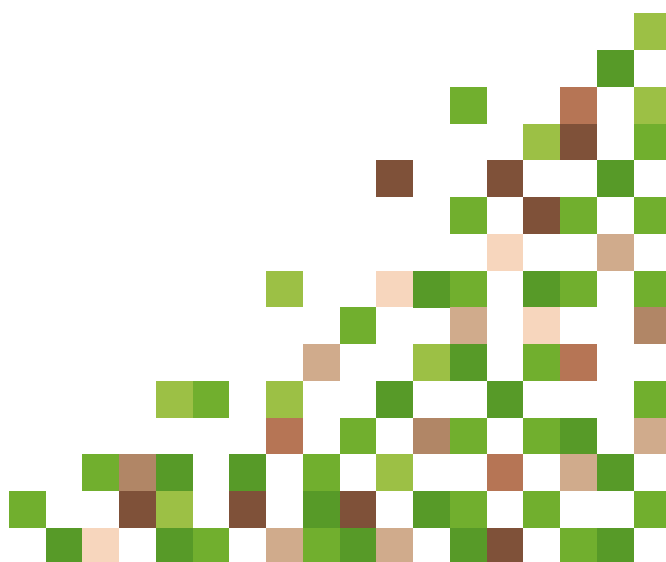
Sociālā darbiniece paskaidrojumā informē, ka ar klientes ģimeni strādā divi darbinieki, bet viņa (par kuru ir klientes sūdzība) strādā ar klientes bijušā vīra ģimeni. No tā var secināt, ka kliente ir paudusi neapmierinātību ar sociālo darbinieci, kuras kliente viņa nav. Bērni ir saņēmuši psiholoģiskās izpētes pakalpojumu, kā arī turpina saņemt sociālās rehabilitācijas un psihologa pakalpojumu. VBTAI (Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas) konsultatīvās nodaļas speciālisti klientei ir ieteikuši apmeklēt grupu vecākiem "Ceļvedis audzinot pusaudzi". Sociālā darbiniece norāda, ka mātes un tēva konfliktējošās attiecības ietekmē bērnu emocionālo stāvokli, ko esot norādījis arī psihologs, kas strādā ar bērniem. Piemēram, māte speciāli ir noteikusi psihologa apmeklējumu tēva saskarsmes laikā, esot maldinājusi bērnu, ka psihologa konsultācijas laikā nebūs jārunā.

No iepriekš minētā var secināt, ka sociālā darbiniece darbā ar gadījumu ir nodrošinājusi arī citu resursu piesaisti, un citu speciālistu un pakalpojumu sniedzēju ieteikumi nav pretrunā ar sociālās darbinieces darbību. Veicot sociālo darbu ar ģimeni, sociālā darbiniece ir pamatojusies uz pakalpojuma sniedzēju sniegtajiem atzinumiem un rekomendācijām, lai ģimenē tiktu nodrošinātas bērnu tiesības un intereses, kas liecina par objektīvu pieeju un balstīšanos uz iegūtajiem faktiem. Turklāt sociālā darbiniece ir nodrošinājusi, ka sociālā gadījuma risināšanā ir iesaistīts arī vecākais sociālais darbinieks, kura uzdevums ir uzraudzīt sociālā darba praksi, kā arī sociālais gadījums ir izskatīts kovīzijā. Šādā situācijā Ētikas komisija nekonstatēja sociālās darbinieces aizspriedumainu vai neobjektīvu rīcību un līdz ar to profesionālās ētikas pārkāpumu. Arī norāde uz

bērna interesēm, kas nesakrīt ar viena no konfliktējoša vecāka vēlmēm, nav uzskatāma par neētisku rīcību, jo sociālajā darbā ar ģimeni ar bērniem bērns arī ir viena no ieinteresētajām pusēm, kura vajadzības un intereses sociālajam darbiniekam ir jāievēro. Komisija konstatēja, ka, ja ar klientiem strādā divi dažādi darbinieki, šī prakse ir izsvērta un pārdomāta, lai preventīvi novērstu problēmas, kuras varētu rasties klientu manipulatīvas rīcības rezultātā. Ja vecāki dzīvo šķirti, tad šāda pieeja ir pieņemama.

No iepriekš minētā sociālā gadījuma apraksta un Ētikas komisijas konstatētā **var izvirzīt vairākus ieteikumus** sociālajā darbā ar līdzīgiem gadījumiem.

1. Ja sociālajā dienestā pastāv tāda iespēja, tad sociālajā darbā ar šķirti un konfliktējošiem vecākiem ieteicams norīkot dažādus sociālos darbiniekus.
2. Ieteicama ir abu sociālo gadījumu koordinēta uzraudzība, ko veic vecākais sociālais darbinieks.
3. Ieteicama ir abu sociālo gadījumu risināšanā iesaistīto darbinieku kovīzija.
4. Lai nodrošinātu ētikas kodeksa prasību pēc objektivitātes un pārbaudītas informācijas, sociālajam darbiniekam ir jāsadarbjas ar citu pakalpojumu (t.sk. sociālo pakalpojumu) sniedzējiem, iegūstot viņu viedokli, atzinumus un rekomendācijas.
5. Tā kā šķirtu un konfliktējošu vecāku gadījumā viņu intereses nereti tiek paustas uzstājīgi un agresīvi, tad īpaša uzmanība ir jāvelta bērna kā ieinteresētās puses labāko interešu ievērošanai.
6. Ētikas komisijai, izskatot klienta sūdzību par sociālo darbinieku, ir jānosaka izskatāmās lietas robežas profesionālās ētikas ietvarā, neiejaucoties sociālā dienesta vadītāja vai gadījuma vadītāja kompetencē.

Sociālā darbinieka ekokarte

Ieva Ozola, Mg. soc. darbā (SDB)

Supervizore (LSA), psihoterapijas speciāliste (LPB, LJAP)

Sveicināti sociālo darbinieku atbalsta tīklojuma sadaļā!

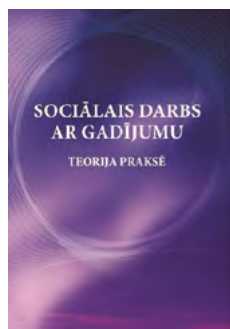
Laiks, kurā atpūta un darbi mijās līdzīgi kā šīs vasaras svelmainā saule un pēkšņie negaisi, būs beidzies, kad iznāks šis žurnāla numurs. Es ceru, ka esat maksimāli izmantojuši vasaru, lai veltītu laiku sev, atpūstos, iegūtu mieru un “sevis” sajūtu, kā arī iekšējo brīvo telpu jauniem stimuliem un pieejām, atgriezoties rudens darbu ritmā. Mūsu platuma grādos vasara ir salīdzinoši ekstraverts laika periods un, rudenim iestājoties, līdz ar aukstāku laiku, ietuntulēšanos siltākās drēbēs un telpās pakāpeniski palielinās introversija jeb vērsta uz sevi. Tas ir atkal labs laiks grāmatām, filmām, sarunām un refleksijai.

GRĀMATAS

Sociālajam darbam Latvijā 30 gadu jubilejā ir sagādāta laba dāvana – ir izdotas divas grāmatas: autoru kolektīva monogrāfija, kas veltīta tikai un vienīgi sociālajam darbam ar gadījumu. Man personīgi tas ir ilgi gaidīts, satraucošs un ļoti nozīmīgs notikums. Grāmatu “atvēršanas” svētkiem 2021. gada 9. augustā tika izvēlēta simboliska vieta – Latvijas sociālā darba šūpulis, bijušās Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskolas “Attīstība” telpās un skaistajā dārzā Eižēnijas ielā, kur šobrīd atrodas sieviešu patversme. Šīs vietas izvēle vēl vairāk akcentē ieilgušo laika posmu starp nozīmīgiem izdevumiem sociālajam darbam kopumā un īpaši sociālajam darbam ar gadījumu.

Monogrāfiju **“Sociālais darbs ar gadījumu. Prakse teorijā”** (turpmāk – *Prakse teorijā*) un **“Sociālais darbs ar gadījumu. Teorija praksē”**¹ (turpmāk – *Teorija praksē*) izstrāde ir īstenota Eiropas Sociālā fonda (ESF) projekta Nr. 9.2.1.1/15/I/001

¹ Roga-Vailza, V., Ozola, I., & Apine, E. (Red.). Sociālais darbs ar gadījumu. Prakse teorijā. – Rīga: Latvijas Republikas Labklājības ministrija, AC Konsultācijas. 2021. Roga-Vailza, V., Ozola, I., & Apine, E. (Red.) Sociālais darbs ar gadījumu. Teorija praksē. – Rīga: Latvijas Republikas Labklājības ministrija, AC Konsultācijas. 2021.

“Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” ietvaros, kuru realizē Labklājības ministrija.

Autoru, redkolēģijas, valodas redaktoru koordinēšanu, termiņu ievērošanu, grāmatas nonākšanu līdz tipogrāfijai un visu komplicēto projekta virzību divu gadu garumā uzņēmās organizācijas “AC Konsultācijas” projektu vadītāja Austra Smilgaine. Grāmatas ir labs piemērs daudzu cilvēku veiksmīgai sadarbībai un mērķtiecīgam darbam divu gadu ilgumā.

Monogrāfijas ir autoru kolektīva kopdarbs. To veido atsevišķi raksti, kuru tapšanā ir piedalījušies deviņpadsmit autori. To starpā ilgus gadus zināmie sociālās jomas pārstāvji Vita Roga, Evija Apine, Liesma Ose, Kārlis Viša, Ieva Antonsona un Latvijā labi pazīstamie ASV sociālā darba grandi Nensija Šermane un Marks Rodžers. Ar katra autora prakses pieredzi ir iespēja iepazīties nelielā aprakstā grāmatu beigās. Pirmo reizi Latvijā sociālajam darbam ar gadījumu ir izdots tik plašs un padziļināts izdevums, kura tapšanā ir piedalījušies profesionāli sociālie darbinieki no dažādiem sociālā darba laukiem, kurus visus vieno bagātīga pieredze sociālajā darbā ar gadījumu, interese par kritiski reflektīvo praksi, prakses un teorijas saistība, drosme, varēšana rakstīt un paust viedokli, kā arī analizēt citu valstu pieredzi un bagātīgo literatūras klāstu.

Abas “Sociālais darbs ar gadījumu” grāmatas – *Prakse teorijā* un *Teorija praksē* ir veidotas kā divu roku cimdi. Tās aplūkojamas gan kā viens veselums, gan katra kā atsevišķa, autonoma grāmata. Tās ir savstarpēji papildinošas un saturiski mijiedarbojas, kas pastiprina monogrāfijas autoru pārliecību par teorijas un prakses vienotību. Lai arī Latvijas sociālā darba praksē nereti tieši teorijai ir grūti atrast savu lietderīgo vietu un tai ir nemītīgi jāpierāda savas līdzāspastāvēšanas tiesības kā konfliktējošu partneru attiecībās, tomēr grāmatas autori neatlaidīgi, no raksta uz rakstu savij un skaidro prakses un teorijas dabisko kopā būšanu sociālajā darbā ar gadījumu.

Prakse teorijā galvenais fokuss ir sociālā darba ar gadījumu pamata konceptu un jēdzienu skaidrošana, t.i., to prakses aspektu skaidrošana, kas ir pamatu pamats sociālajā darbā ar gadījumu, iekļaujot arī vēsturiskās attīstības līkločus gan Latvijā (*M. Rodžera raksts “Sociālā darba prakses un teorijas pirmsākumi Latvijā”*), gan starptautiskajā praksē (*I. Ozolas raksts “Sociālā darba ar gadījumu vēsturiskā attīstība”*); vērtību un principu (*E. Apines raksts “Vērtības sociālajā darbā ar gadījumu”*) un kompetenču (*I. Antonsones raksts “Sociālā darbinieka kompetence sociālajā darbā ar gadījumu”*) aktualizēšana. Ņemot vērā Latvijā neattīstīto diskusiju par prakses un teorijas saistību un neviendabīgo terminoloģijas lietojumu, monogrāfijā tiek piedāvāti latviešu valodā izmantojamie termini, kas saistīti ar sociālo darbu

ar gadījumu, kā arī tā pamatmetožu struktūra (darbs ar gadījumu, gadījuma vadīšana, psihosociālais darbs) un sociālo darbu ietekmējošie pamatelementi (klients, sociālais darbinieks, “institūcija”). Grāmatā tiek skaidroti arī darba ar gadījumu un gadījuma vadīšanas pamatjēdzieni un sociālā darba procesa elementi. Ņemot vērā, ka monogrāfijas kopumā vairāk pievēršas sociālā darba vispārīgajai praksei, tad psihosociālais darbs kā viena no sociālā darba ar gadījumu pamatmetodēm detalizēti netiek aplūkots. Ceru, ka nākotnē par daudzveidīgajiem psihosociālā darba virzieniem līdz ar to attīstīšanos Latvijā tiks veltīts ne viens vien izdevums.

Savukārt *Teorija praksē* stāsta par konkrētu teoriju izmantošanu praksē. Šī grāmata ir mēģinājums nostiprināt sociālajā darbā ar gadījumu Latvijā jau izmantoto un zināmāko teoriju pielietojumu, kā arī veicināt to apzinātāku īstenošanu. Sekojot psihosociālās terapijas un psihosociālās pieejas sociālajā darbā attīstītājas Florensas Hollisas (*Florence Hollis*) vārdiem: “Eklektisms, bet selektivitāte!”, monogrāfijas autori atzīst eklektismu teoriju pielietojumā, bet uzsver apzinātu noteiktu teoriju izmantošanas nozīmi sociālajā darbā ar gadījumu. Tas nozīmē, ka sociālie darbinieki savā praksē lieto daudzveidīgas teorijas un to kombinācijas, bet, lai to darītu, ir jāpārziņa katras teorijas mērķi, iespējas un ierobežojumi, jāspēj kritiski un reflektīvi domāt, kā arī rīkoties, lai darbs ar klientu būtu mērķtiecīgs un efektīvs. Tādēļ grāmatu aizsāk V. Rogas-Vailzas raksts par teoriju nozīmi praksē, tālāk N. Šērmanes raksts “Sociālā darba virzieni nākotnē un to ietekme uz teoriju un praksi”, L. Oses raksts par teoriju pielietojumu kā ētisku praksi un I. Ozolas raksts par teoriju klasificēšanu sociālajā darbā ar gadījumu. Grāmatā ir aprakstīta tādu labi pazīstamu teoriju izmantošana kā sistēmu teorija, ekoloģiskā sistēmu teorija, kognitīvi biheiviorālā teorija, uz uzdevumu vērsta pieeja, krīzes interence, spēka perspektīva un resilience pieeja sociālajā darbā. Kā interesants šīs grāmatas noslēgums ir tās pēdējais raksts, ko kopīgi veidojuši G. Kubulnieks un V. Roga-Vailza par teoriju praktisko lietojumu sociālo darbinieku skatījumā, kurā tiek atspoguļoti rezultāti intervijām un fokusa grupām ar Latvijas sociālajiem darbiniekiem.

Es uzskatu, ka šo divu grāmatu, monogrāfiju izdošana ir liels notikums, un ceru, ka tās iekustinās ilgus gadus aizvērtās slūžas diskusijai par sociālā darba ar gadījumu kritiski reflektīvo praksi, jauniem analītiskajiem izdevumiem, *teoprakses* (teoriju un praksi apvienojošām) grāmatām un veicinās Latvijas profesionālā sociālā darba attīstību. Sirsnīgi sveicu ar šo notikumu visus sociālā darba studentus, pasniedzējus un praktiķus!

Grāmatu mērķauditorija ir sociālā darba studenti, bet tās var būt noderīgas arī praktiķiem, kā arī cilvēkiem ārpus jomas, kuri vēlas iepazīties ar sociālā darba vēsturi un teorijām.

Grāmatas ir pieejamas Latvijas augstskolu bibliotēkās, kā arī elektroniskā formātā Labklājības ministrijas interneta vietnē <https://www.lm.gov.lv/lv/socialais-darbs-ar-gadijumu>.

GRĀMATA RAIDIERAKSTĀ UN INTERNETA VIETNE

Turpinot grāmatu apskatu un pārskatot interesantākās interneta vietnes, es vēlos padalīties ar jaunu un jauku parādību Latvijas kultūras telpā, kas rosina domāšanu un bagātina pasaules skatu, – raidieraksts jeb *podkāsts* “Obligātā literatūra”, kuru izveidojusi rakstniece Inga Gaile un publicists Ilmārs Šlāpins. Šis raidieraksts atvieglo manu uzdevumu nodot vēstījumu par ieteicamajām grāmatām, jo tajā ir dzirdami Latvijas un pasaules rakstnieku darbi par cilvēka dzīves grūtībām un sabiedrībā nozīmīgām tēmām – bēgļi, feminisms, homofobija. Būtībā visas tēmas, kuras ir sociālā darba rašanās pamatā un vienmēr bijušas aktuālas. Raidieraksts ir veidots, gan lasot citātus no grāmatām, gan arī diskutējot par darbiem un rakstnieku aktualizētajām tēmām. “Obligātā literatūra” ir Latvijas Kultūrkapitāla fonda atbalstīts 10 sēriju cikls, kurš pieejams jebkuram un bez maksas. Kā jau visu raidierakstu priekšrocība, arī šim ir lieliska iespēja to klausīties braucot, staigājot, skrienot vai kā, piemēram, es to daru – darbojoties dārzā. Pirmajā sērijā, kas tika publicēta šogad pirms Līgo, 21. jūnijā, ir dzirdams kurdu rakstnieka Beruza Bučani (*Behrouz Boochani*) darba “Neviena drauga, vien kalni” fragments. Šis darbs 2019. gadā Austrālijā saņēma augstāko apbalvojumu literatūrā. Tas ir stāsts par bēgļiem, par miljoniem cilvēku, kuri palikuši bez mājām, bez ierastās vides, un vienīgais, kas viņiem ir palicis, ir viņu izdzīvošana tagadnē un neskaidrā nākotnē. Drosmīgi, atklāti un ietekmējoši. Savukārt 1. jūlija otrajā sērijā tiek aktualizēta sievietes, sievietes-mātes tēma, lasot dzejnieces Ausmas Perons dzejoļu cikla “Manas dzemdības” un amerikāņu dzejnieces un aktīvistes Odrī Lordas 1977. gada runas “Klusuma transformācija valodā un rīcībā” fragmentus. Raidierakstā ir dzirdama arī saruna ar iepriekšējā numura “Ekokartē” pieminēto mākslas kritiķi un feminisma teorētiķi, grāmatas “Daiļās mātes” autori Janu Kukaini.

Raidieraksts var būt noderīgs pasaules redzējuma paplašināšanai, arī kā pamats diskusijām gan studentu, gan praktiķu vidū.

Raidieraksts ir pieejams interneta vietnē PodBean www.penlatvia.podbean.com Obligātā literatūra (podbean.com)

FILMAS

Šķiet, filmu industriju pandēmijas ierobežojumi ne tikai nav skāruši, bet padarījuši aizvien interesantāku un bagātīgāku, aizvien vairāk pieskaroties sociāli jūtīgām tēmām, kas aktualizē cilvēka, personības, indivīda un sabiedrības, grupas, vides komplicētās attiecības. To labi var novērot, aplūkojot pēdējo gadu starptautiskajos kino festivālos prezentētās filmas, par kurām katru atsevišķi varētu veidot padziļinātu apskatu. Es vēlos pievērst uzmanību divām pavisam atšķirīgām, bet vienlīdz iespaidīgām filmām.

Foto: <https://zen.yandex.ru>

Viena no tām ir libāņu režisores Nadīnes Labakijas (*Nadine Labaki*) drāma **Kapernauma** (*Capharnaum*). Kopš 2018. gada filma ir bijusi nominēta 52 reizes un saņēmusi 35 apbalvojumus. Arī 2019. gadā Rīgas starptautiskajā filmu festivālā (*Riga International Film Festival, IFF*) šī bija gaidīta filma un viena no tām, pēc kuras skatītāji paliek sēžam zālē līdz beidzas titri un atstāj to tādā īpašā, ļoti piepildītā klusumā. Filmas saturs ir veidots, balstoties režisores pamatīgā izpētes darbā par ģimenēm, kuras ilgstoši ir bijušas nabadzības slazdos, no paaudzes paaudzē zaudējot iespējas izglītoties un attīstīties, cīnoties par izdzīvošanu un pamatvajadzībām, pamazām zaudē arī dzīves orientierus un diemžēl arī cilvēciskās vērtības. Kāda ir bērnu dzīve nabadzības skautā ģimenē, sabiedrībā, valstī, kur nevienam nav gribēšanas, varēšanas, spēju vai iespēju palīdzēt un atbalstīt? Filma ir veidota no divpadsmit gadus veca zēna Zaina dzīves stāsta puses. Zains iesūdz tiesā savus vecākus par to, ka viņi ir devuši viņam dzīvību, bet nav spējuši par viņu rūpēties un sniegt vismaz mīlestību. Zains nebūtu izvēlējis piedzimt, ja viņam būtu iespējas to lemt. Tiesas prāva filmā kļūst kā ietvars, kurā pakāpeniski atklājas zēna dzīvesstāsts. Filmā nekas nav izdomāts, uzspēlēts vai pārāk dramatizēts. Gluži otrādi, filma veidota gandrīz kā ar dokumentālā kino bezkaislīgo aci, kas vēl vairāk izgaismo sabiedrības tumšo pusi, un būtu naivi domāt, ka tāda pastāv tikai tālajās Libānas miljonu pilsētās.

Zaina lomā ir zēns ar tādu pašu vārdu (*Zain Al Rafeea*) un ļoti līdzīgu dzīvesstāstu – režisore ar viņu iepazīnās miljonu pilsētas ielā. Lai arī Zains lielā mērā spēlē pats sevi, tomēr viņam ir kāda īpaša pievilcība, dabiskums un, iespējams, arī aktiera dotības. Filmu operatori saka, ka ir cilvēki, kurus īpaši mīl kamera. Tāds ir Zains. Sirds gudrais, patiesais un līdzjūtīgais zēna tēls skatītājam rada dziļu klātesamības sajūtu un liek kļūt par Zaina līdzgājēju un palīgu. Filma, kuru, manuprāt, pirmkārt, būtu jānoskatās visiem politiķiem un makroprakses līmeņa sociālajiem darbiniekiem, jo individuālā līmenī var būt neiespējami rast risinājumus problēmām, kuras būtu jārisina sistēmas, sabiedrības līmenī.

Otra filma, kuru piedāvāšu, stāsta nevis par grūtu dzīves sākumu, kā stāstā par Zainu, bet gan par dzīves beigām ar progresējošu vecuma demenci. Tā ir franču rakstnieka un režisora Floriana Zelleras (*Florian Zeller*) filma **Tēvs** (*The Father*, 2020). Filmas galveno varoni attēlo, manā skatījumā, viens no pasaules izcilākajiem aktieriem Entonijs Hopkins

(*Anthony Hopkins*). Nenoliedzami, ka visa filma ir vērsta un balstās E. Hopkinsa atveidotajā tēlā, kurš arī ir vārdā Entonijs, un ir vīrs tādā pašā vecumā. Aktieru un viņu varoņu vārdu līdzības nevilšus sapludina abu stāstus un padara filmu it kā atkailinātāku – kur izdoma, kur realitāte, kur empātiski līdzī justais; kur scenārista, režisora, aktiera stāsts un kur patiesais stāsts? Tāpat kā filmā “Kapernauma”, šīs galveno varoņu vārdu līdzības ienes kādu nelielu, bet ļoti būtisku niansi.

Sociālie darbinieki darbā ar senioriem mājās, sociālās aprūpes un dienas centros ļoti labi ir pazīstami ar demences biopsihosociālajām sekām gan senioriem, gan viņu ģimenēm un apkārtējiem cilvēkiem. Daudziem šis stāsts atsauks atmiņā savu vecvecāku, vecāku novecošanu un ar to saistītās emocionālās sāpes, kā arī sadzīvīskās vai ekonomiskās grūtības. Citiem liks pārdomāt sarežģītos jautājumus par nezināmo – kā būs man? Kā es novecošu? Kā tas būs? Kā būs ar mani, ja mani piemeklēs vecuma demence vai kāda cita smaga, neatgriezeniska slimība?

Foto: thecinmaholic.com

Ir vairākas filmas par cilvēkiem ar alcheimera un demences saslimšanām, zināmākās no tām ir “Joprojām Alise” (*Still Alise*, 2014), “Prom no viņas” (*Away from Her*, 2007). Šīs filmas ir labas un atzītas arī starptautiskajos festivālos. Neviena no šīm filmām nevar atstāt vienaldzīgu vai neaizskart eksistenciālos jautājumus, bet tomēr... Tomēr filma “Tēvs” ir kaut kas īpašs. E. Hopkins pilnīgi neticamā veidā liek sajūst, iekāpt cilvēka ar pieaugošu demenci ādā – kā pakāpeniski tas, ko viņš redz, saprot un zina par pasauli, aizvien vairāk nesakrīt ar realitāti, zūd atmiņas, fakti jaucas, līdz pamazām kaut kas tevī izdzīst pavisam.

Jārēķinās, ka filma var būt ar ilgāku iedarbību nekā tikai tās skatīšanās laikā.

Filma var būt ļoti noderīga studiju vai tālākizglītības semināros kā rosinošs pamats diskusijai. Manuprāt, vērtīgi noskatīties jebkuram cilvēkam.

Uz redzēšanos, mani mīļie ekokartes lasītāji! Ceru, ka kādas grāmatas, filmas, ierosmes vai idejas, ar kurām dalījos, noderēja arī jums. Man liekas, ka žurnālā šī sadaļa ir iedibinājusies kā laba tradīcija un varu nodot stafeti citiem ekokartes veidotājiem.

Ducis periodisko izdevumu

Andra Mite, sociālo zinātņu maģistra grāds politikas zinātnē

Baltijas Starptautiskās akadēmijas studiju virziena "Sociālā labklājība" vadītāja, redkolēģijas vadītāja periodiskajam izdevumam "Sociālais darbs Latvijā"

Skaitlim 12 piemīt sava maģija – tas ir 12 stundu iedalījums uz pulksteņa ciparnīcas, tie ir 12 mēneši gadā un tie ir 12 Labklājības ministrijas periodiskie izdevumi "Sociālais darbs Latvijā", kas ir izveidoti un publicēti projekta "Profesionāla sociāla darba attīstība pašvaldībās" Nr. 9.2.1.1/15/I/001 ietvaros. Tās ir bijušas trīs iepirkuma procedūras, kurās esampiedalījušies, apkopojusi un dalījušies savām idejām, piesaistījuši Latvijas un ārvalstu rakstu autorus, veidojuši izdevumu lasītājiem.

Mūsu kopīgā sadarbībā 12 izdevumos ir rezultējies ar 716 kopējo lapu skaitu. Izdevumu apjoms ir bijis no 52 līdz 68 lapām; tas ir nesis vēstījumu lasītājiem gan papīra formātā 1000 eksemplāros katram izdevumam (kopumā 12 000 eksemplāru), gan pieejams e-formātā Labklājības ministrijas mājās lapā <https://www.lm.gov.lv/lv/periodiskais-izdevums>

Kopumā 12 izdevumos ir iekļauti 153 raksti. Sadarbībā ar Labklājības ministrijas pārstāvjiem darba gaitā pilnveidojās un attīstījās izdevuma sadaļas (rubrikas), kas uzlaboja izdevuma struktūru, iekļaujot izdevumos:

- labklājības ministru, valsts sekretāra uzrunas (3);
- redkolēģijas uzrunas (10);
- aktualitātes sociālā darba jomā Latvijā (11);
- stāstus par labākajiem sociālajiem darbiniekiem Latvijā (3);
- analītiskus un padziļinātus autorrakstus (37);
- jaunu pakalpojumu attīstību (6);
- sociālā darba teorijas, metodes, metodikas (11);
- intervijas ar spilgtām sociālā darba personībām (6);
- rakstus par sociālo darbinieku vasaras skolām un nometnēm (4);
- sociālā darbinieka viedokļus (33);
- sociālā darba ārzemju pieredzi (7);
- studenta balsi (5);
- ētiskās dilemmas sociālajā darbā (10);
- sociālā darbinieka ekokarti (7).

Rakstu autori ir bijuši visu sociālā darba līmeņu pārstāvji – sociālais darbinieks, kas ļauj mums izbaudīt vienu viņa darba nedēļu no pirmdienas līdz piektdienai, tie ir bijuši institūciju un struktūrvienību vadītāji, direktori, kas dalījušies ar savu profesionālā darba pieredzi un vadītāja lomu nozarē. Autori ir bijuši arī lektori, docenti, studenti, kas savos rakstos demonstrējuši teorijas un prakses sinerģiju saplūšanu vienā veselumā. Kā piemēru varu minēt mācībspēkus un absolventus no Baltijas Starptautiskās akadēmijas, Rīgas Stradiņa universitātes, Latvijas Kristīgās akadēmijas, Latvijas Universitātes, Latvijas Universitātes P. Stradiņa medicīnas koledžas un Tartu Universitātes. Starp autoriem ir sociālie darbinieki, kas ir sertificēti supervizori, ārstē psihoterapeite, Junga analītiskie psihoterapeiti, smilšu spēles un mākslas terapeiti, Labklājības ministrijas pārstāvji un citi.

Ārzemju autori ir bagātinājuši izdevumus ar savu valstu pieredzes rakstiem – no Austrijas, Amerikas Savienotajām Valstīm, Polijas un Lielbritānijas.

Ļoti plašs ir mūsu autoru pārstāvēto institūciju klāsts – tās ir gan valsts un pašvaldību, gan starptautiskas organizācijas, gan profesionālās biedrības, nodibinājumi, asociācijas un citas.

Izdevumos ir pārstāvētas valsts un pašvaldību iestādes: Valsts sociālās aprūpes centrs "Rīga", Valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Ģintermuiža", Latvijas pašvaldību savienība, Bauskas novada Sociālais dienests, Cēsu novada pašvaldības aģentūra "Sociālais dienests", Līgatnes novada Sociālais dienests, Saldus novada pašvaldības aģentūra "Sociālais dienests", Tukuma novada pašvaldības aģentūra "Tukuma novada sociālais dienests", Rīgas domes Labklājības departaments, Rīgas Sociālais dienests, Rīgas pašvaldības Bērnu un jauniešu centrs, Siguldas novada pašvaldības Sociālais dienests, Madonas novada pašvaldības Sociālais dienests, Dobeles novada Sociālais dienests, Inčukalna novada Sociālais dienests, Lielvārdes novada Sociālais dienests, Stopiņu novada Sociālais dienests, Liepājas pilsētas domes Sociālais dienests, Ventspils pilsētas Sociālais dienests.

Rakstu autori pārstāv Latvijas un ārvalstu profesionālās un nevalstiskās organizācijas: Lielbritānijas sociālo darbinieku asociācija, Eiropas sociālais tīkls (Europe Social Network), Latvijas Sociālo darbinieku biedrība, Latvijas Pašvaldību sociālo dienestu vadītāju apvienība, Latvijas Supervizoru apvienība, Eiropas Nacionālo supervīzijas organizāciju asociācija, Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija, Latvijas Smilšu spēles terapijas biedrība, Latvijas Junga analītiskās psiholoģijas biedrība, biedrība "Rīgas pilsētas "Rūpju bērns"", nodibinājums "Globālās attīstības institūts", resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem "ZELDA", Latvijas Sarkanā Krusta krīzes centrs "Burtnieks", biedrība "Latvijas Samariešu apvienība", profesionālo audžuģimeņu apvienība "Terēze", nodibinājums "Sociālo pakalpojumu aģentūra", Lielbritānijas sociālās aprūpes aģentūra "Vitascare", nodibinājums "C Modulis", biedrība DIA+LOGS, biedrība "Resiliences centrs", biedrība "Centrs MARTA", biedrība "Skalbe", SAIF Kurzemes ģimeņu atbalsta centrs "Liepāja".

Kopumā šī duča izdevumos ir piedalījušies 85 autori, un turpmāk tekstā norādīšu rakstu autora vārdu, uzvārdu (rakstu skaitu): **Ervins Alksnis (1), Ingus Alliks (1), Evija Anča (2), Ieva Antonsona (1), Zane Avotiņa (1), Līga Āboltiņa (1), Laila Balode (1), Maija Bērziņa (1), Dace Blaževiča (1), Nils Danforde (1), Sandra Darkēvica (1), Gatis Eglītis (1), Dace Erkena (1), Sandra Freimane (1), Signe Frickausa (1), Rita Goldmane (3), Māris Grāvis (3), Skaidrīte Gūtmane (1), Ilze Jansiņa (2), Kaspars Jasinkēvičs (1), Inita Kabanova (1),**

Dagnija Kameronovska (1), Ruta Kaupe (1), Daiga Kiseļeva (1), Ruta Klimkāne (1), Gunta Konuševska (1), Guna Krēgere-Medne (2), Eva Kružak-Szumanska (1), Ina Krūmiņa (1), Gvido Kubulnieks (1), Ilze Kurme (4), Uģis Lapiņš (2), Madara Lapsa (1), Una Lapskalna (1), Alfonso Lara Montero (2), Iluta Lāce (1), Madara Lārmane (1), Ruta Leišavniece (2), Ārija Martukāne (1), Anna Meņkova (1), Andra Mite (5), Mārtiņš Moors (16), Maija Muceniece (6), Daiga Muktupāvela (1), Liesma Ose (5), Juris Osis (2), Baiba Ozere (1), Inga Ozola (1), Ieva Ozola (ex Lāss) (18), Maruta Pavasare (1), Aleksandra Pavlovska (2), Arsenijs Pavlovskis (1), Madara Peipiņa (1), Liene Piķe (1), Sandra Rancāne (1), Līga Rasnača (1), Jānis Reirs (1), Rīta Rindža (1), Marks E. Rodžerss (1), Vita Roga-Wiles (6), Aiga Romāne-Meiere (2), Ilze Rudzīte (1), Dace Samete (1), Agīta Sēja (2), Iveta Sietiņšone (1), Sandra Simšone (1), Ilze Skrodele-Dubrovskā (10), Austrā Smilgaine (1), Agnese Sperga (1), Inese Stankus-Viša (1), Andrejs Szumanskis (1), Elīna Šeibe-Saveljeva (1), Santa Ubarste (1), Dārta Urbāne (1), Inga Vairoga (1), Agris Veidemanis (2), Kristīne Veispale (6), Iveta Viļumsone (1), Kārlis Viša (1), Līva Vīksne (3), Sandra Zalmane (1), Ēstere Zemīte (1), Lana Ziedone (1), Dace Zvirgzdiņa (1), Aiva Žukova (1).

Mēs esam paraduši domāt, ka tas, ko mēs darām, ir tikai pilīte okeānā. Bet okeāns bez šīs trūkstošās pilītes taču būtu mazāks!

Māte Terēze

Mums interesēja saprast, kas ir mūsu lasītājs un kāds ir lasītāja viedoklis par periodisko izdevumu "Sociālais darbs Latvijā". Laika posmā no 2021. gada 12. marta līdz 28. aprīlim organizējam periodiskā izdevuma "Sociālais darbs Latvijā" aptauju. Aptauja tika nosūtīta uz pašvaldību sociālo dienestu e-pasta adresēm, kā arī publicēta Facebook lapā. Kopumā aptaujā piedalījās 208 respondenti.

Respondenti, kas strādā pašvaldībā (sociālajā dienestā 44%, pašvaldības veidotos sociālo pakalpojumu sniedzējos 19%, kopumā 63%) un valsts pārvaldē (11%), bija lielākais īpatsvars no tiem lasītājiem, kuri piedalījās aptaujā.

Respondentiem ir bakalaura (49%), maģistra (34%) vai pirmā līmeņa izglītība (6%) sociālajā darbā, vai cita izglītība un turpina studēt (11%).

Aptaujāto vecums – no 20 līdz 64 gadiem.

Piedalījās respondenti no 62 pašvaldībām, visvairāk tika pārstāvēta Rīgas pilsēta – 36 respondenti, Daugavpils pilsēta – 16 respondenti, Jelgavas pilsēta un Madonas novada pašvaldība – 8 respondenti, Daugavpils, Preiļu un Jelgavas novada pašvaldība – 5 respondenti, Balvu un Talsu novada pašvaldība – 4 respondenti no katras minētās pašvaldības.

Pārsvārā respondenti ir ar vairāku gadu darba pieredzi, bet 67 respondentiem darba stāžs ir 16 gadi un vairāk.

Aptaujāto lielākā daļa (150 respondenti) nepārstāv nevienu profesionālo organizāciju.

Savā ikdienas darbā periodisko izdevumu "Sociālais darbs Latvijā" izmanto 156 respondenti.

Aptaujas dalībnieki 125 aptaujas anketās kā savu izvēli atzīmē izdevuma e-versiju, argumentējot, ka šis formāts ir ērtāks, vieglāk meklēt informāciju, kā arī minot atbildi "šis formāts ir dabai draudzīgāks".

Rakstu sadaļas, kas jums ir bijušas vislietderīgākās:

- intervijas un pieredzes stāsti ar sociālā darba speciālistiem (47 respondenti);
- aktuāli jauni pētījumi Latvijā un to rezultāti (24 respondenti);
- sociālā darbinieka ekokarte (vērtīgo resursu rubrika ar ieteikumiem literatūrā, mākslā, kino kultūrā, aktuālo sabiedrībā un interneta vidē) (13 respondenti);
- sociālā darba profesionālā prakse un labās prakses piemēri (6 respondenti);

Respondentu ieteikumi nākamajiem izdevumiem:

- Labā prakse saistībā ar administratīvi teritoriālo reformu.
- Sociālais darbs slimnīcās ar pilngadīgām personām.
- Sociālais darbs Covid-19 laikā.
- Par sociālā darbinieka noslodzes jautājumiem.
- Sociālais darbs ar bijušajiem ieslodzītajiem – pieredzes stāsti, labā prakse.
- Profesionālā piederība un savas profesionālās lomas nostiprināšana citu jomu vidū. Profesijas prestižs.

Redkolēģijas vārdā pateicos respondentiem, kas atrada laiku atbildēt uz aptaujas anketas jautājumiem – tas palīdz mums labāk izprast lasītāja vēlmes, intereses un veidot nākotnes periodisko izdevumu. Katra aptauja pilnveido, attīsta un rada jaunas idejas, tas ir labs virzītājspēks.

Periodiskā izdevuma "Sociālais darbs Latvijā" redkolēģijas vadītājas darbs bija un ir liels izaicinājums, jo katrs izdevums ir kaut kas jauns, nezināms; mērķis ir sasniegt rezultātu, nodot informāciju lasītājam. Darbs, kurā mēs ģenerējam idejas, kas ir nozīmīgas un aktuālas šim brīdim sociālajā darbā Latvijā un pasaulē.

Sadarbība ar katra raksta autoru vai autoriem ir pasākumu kopa, tā ir jaunu autoru piesaiste, tā ir ideju ģenerēšana, tas ir raksta autoram sniegtais atbalsts, iedrošināšana, ja nepieciešams, padomu sniegšana par rakstu pilnveidi, kas rezultējas ar jauniem un interesantiem rakstiem, ko nodot lasītājiem.

Vēlos pateikties savai superkomandai – redkolēģijai, kas ir mani spēka un ideju ģeneratori, kas viens otru papildina, kas rod jaunas un nebijušas idejas, kas spēj diskutēt un kritiski domāt, kas izmanto savus un piesaista jaunus resursus, lai katrs izdevums būtu unikāls un interesants ikvienam lasītājam – gan sociālajiem darbiniekiem, gan studentiem.

Iedrošiniet sevi un savus kolēģus dalīties ar savu pieredzes stāstu, ar savu izstrādāto metodi, pieeju vai darba stilu, ar savu pētījumu, ar saviem sasniegumiem periodiskajā izdevumā "Sociālais darbs Latvijā"! Pateicība ikvienam, kas ir piedalījušies šo 12 jeb duča periodisko izdevumu radīšanā!

Summary

The article "Current events in social work field" by Maija Muceniece gives an insight on the activities within the European Social Fund's project "Professional Development of Social Work in Local Municipalities" implemented by the Ministry of Welfare.

In the article "The analysis of changes in the regulation of social assistance", M. Moors gives an opinion on the most significant changes in social assistance, which came into force in 2021. These changes took place after several judgments on the compliance with the guaranteed minimum income level and specifically for those individuals who hold a special need status were made by the Constitutional Court of the Republic of Latvia in 2020, altering the Constitution. These amendments have resulted in significant changes in the legal definition of the purpose of social assistance. Consequently, one can conclude that the essence of social assistance has changed compared to how it was initially understood.

In "Between the state and market: three stories on social policies", A.Suvajevs suggests that social policy trends should be analysed almost as a separate domain separate from macroeconomic considerations. Yet the intellectual traditions that underlie most of contemporary economic policy have a lot to reveal about the way social policy is configured and rationalized. In the article, he traces and juxtaposes three such intellectual traditions that ostensibly engage macroeconomic issues but in fact determine the outline of possible social policies too. The author begins by teasing out some of the main contributions made by John M. Keynes before moving on to his contemporaries in Germany who formulated the principles of what came to be called ordoliberalism. I conclude the article by discussing the principles of the Modern Monetary Theory and its Job Guarantee programme, which holistically encapsulates the issues of macroeconomy, employment and social policy.

The article by L. Ose "I am, because we are. Ubuntu and social work" focuses on the very essence of ubuntu as an ethical standpoint, which is potentially close to the globally shared social work ethos. Ubuntu is a long-standing principle of collectivism, enshrined in the cultures of many African nations that states that, first, I have a moral obligation to others, only then follows the concern for myself. Ubuntu is characterized by empathy, trust and responsibility. It is certain that the content of ubuntu is already reflected by the social work values, where coherent and sustainable human community is linked with values, such as support, respect, reciprocity, empathy and generosity. The article demonstrates how the lifestyle of ubuntu and other local cultural practices are integrated into the social work practice in African countries – South Africa, Uganda, Tanzania and Burundi.

"The diary of a social worker" outlines the social worker's R. Indriksone's work experiences on a day-to-day basis within a typical week. The author invites the readers to follow her work from Monday to Friday on a typical week, introducing them with her professional work, everyday problems, feelings and challenges faced.

Evaluation is an essential part of any professional activity. The Riga Social Service has developed and implemented a social casework program level evaluation system. The framework determines the regularity of examination of client cases annually, regulates both process and result quality evaluation criteria, as well as offers other methodological aspects of evaluation. In their article "Quality assessment of social work service: the experience of Riga Social Service", M. Filipova and I. Ozola, who work at the Riga Social Service and lead the Social Work Unit, introduce the quality evaluation system of social work as a service. Furthermore, based on the analysis of evaluation results in 2020, the authors draw attention to the main benefits and challenges in realization of internal evaluation of social work client cases.

The author of the article "Social work with adults with hoarding disorder", L.Ziedone works at the Riga Social Service and has several years of experience in social work with this particular target group. The article is based on the author's bachelor research thesis on the challenges of social workers when working with adults

with hoarding disorders. The article provides an insight into the theoretical aspects of working with this target group, as well as demonstrates the practice in other countries. Likewise, recommendations for the improvement of the social work practice in work with adults with hoarding disorders in Latvia are made.

The article "Youth work in the public sector in Vienna, Austria: A field in between social work, social pedagogy and leisure pedagogy" written by A.Žukova's is an introduction to youth work in the public sector in Vienna. Some basic frame conditions are described and principles, forms of the work and common methods highlighted. Additionally, the author shares some practical examples as well as experience, challenges and solutions during the Covid-19 pandemic.

In "Insight in the annual Latvian Social workers association camp" K.Veispale describes the main activities of the association in 2021. Additionally, conclusions on the three major topics discussed during camp, which this year gathered together 29 social workers from different regions and fields in social work, are presented. The topics covered were ethical issues regarding usage of social media, neutrality as one of social work principles and the positive and negative effects on social work during the Covid-19 pandemic. This year is the association's 15th anniversary and they are happy and honoured to have 73 members who voluntarily get involved in advocacy work to improve the policy and practice of social work in Latvia.

In the article "Compliance with professional ethics requirements in case of divorced parental conflicts" M. Moors describes a case that was considered by the Ethics Commission of the Welfare Department of the Riga City Council. Social workers are often faced with situations where the process of parental divorce is difficult not only for the family, but also requires compliance with professional ethics requirements for social workers in relations with one or both parents. In the considered case, the client complained about the allegedly prejudiced attitude of the social worker and the favourable attitude towards the other parent.

The article "The Ecocard of a Social Worker" by I. Ozola describes useful resources, such as books, films, websites and theatres, for social workers to gain new experience for the development of their professional practice.

We are grateful for and would like to thank all authors who shared their experiences and knowledge, as well as provided insight into the diversity of the field of social work and helped us prepare this edition!

The head of the board of editors Andra Mite in her article "A dozen operiodical issues". The number 12 has some magic to it -, there are 12 hours on a clock dial, 12 months in a year and now 12 of the Latvian Ministry of Welfare's "Social Work in Latvia" periodical issues, which have been created and published as part of the "The development of professional social work in municipalities" project No. 9.2.1.1/15/I/001. It has included three procurement procedures in which we have participated, gathered and shared ideas, attracted authors of articles from Latvia and abroad and developed issues for readers. Our collaboration of these 12 issues had resulted in a total of 716 pages of content. The length of the issues has ranged from 52 to 68 pages and have presented to readers both in a 1,000 prints for each issue (with a total of 12,000 prints) and have been made available electronically on the website of the Ministry of Welfare <https://www.lm.gov.lv/lv/periodiskais-izdevums> . In total the twelve issues in life 153 articles from 85 authors. In collaboration with the representative of the Ministry of Welfare, we have distinguished and developed the sections of the issue which has improved the structure and quality of the issue.

See you in the next edition!

Your Editorial Board

Redkolēģija

Andra Mite – redkolēģijas vadītāja, sociālo zinātņu maģistre politikas zinātnē (Mg. sc. pol.), Baltijas Starptautiskās akadēmijas docente, studiju virziena “Sociālā labklājība” vadītāja

Vita Roga-Wiles – sociālās pedagoģijas doktore (Dr. paed.), pedagoģijas zinātnes maģistre (Mg. paed.), Sociālo darbinieku biedrības biedre, kopienas sociālās aprūpes aģentūras “Vitascare” dibinātāja, Lielbritānija

Kristīne Veispale – maģistre personāla vadībā (Mg. hr.), augstākā izglītība sociālajā darbā (Bc. soc. d.), projektu vadītāja, Sociālo darbinieku biedrības biedre, biedrības “Rīgas pilsētas “Rūpju bērns”” izpilddirektors vietniece, Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācijas “SUSTENTO” valdes priekšsēdētājas vietniece

Mārtiņš Moors – sociālo zinātņu maģistrs sabiedrības vadībā (Mg. sc.), tiesību zinātņu maģistrs (Mg. iur.), augstākā izglītība sociālajā darbā (Bc. soc. d.), Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētāja vietnieks, Rīgas Stradiņa universitātes lektors, Rīgas domes Labklājības departamenta direktora vietnieks, Sociālās pārvaldes priekšnieks

Maija Muceniece – sociālā darba maģistre (Mg. soc. d.), Labklājības ministrijas projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” vecākā eksperte

Literārā redaktore
Linda Jansone

Angļu valodas teksta redaktors
Anrijs Visvaldis Forsts

Izdevuma maketētāja
Vladislava Krupmane

Iespiests tipogrāfijā
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Zelta Rudens Printing”

Atbildīgais izpildītājs
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Baltijas Starptautiskā akadēmija”
e-pasts: bsa.redkoleģija@gmail.com, tālr.67100605, mob.tālr.26100864

Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Labklājības ministrijas atļauja. Citējot atsauce uz izdevumu ir obligāta.

CILVĒKS. ĢIMENE. KOPIENA.

Ilustrācijas autore Masha Zurikova

2021.gada konferences ieraksts pieejams Labklājības ministrijas mājas lapā.

Izdevums tipogrāfiski iespiests Ministru kabineta 2019.gada 17.decembra aprīļa noteikumu Nr.686 "Darbības programmas "Izaugsmes un nodarbinātība" 9.2.1. specifiskā atbalsta mērķa "Paaugstināt sociālo dienestu darba efektivitāti un darbinieku profesionalitāti darbam ar riska situācijās esošām personām" 9.2.1.1. pasākuma "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" īstenošanas noteikumi" ietvaros.
Projekts Nr.9.2.1.1/15/I/001 "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās"

Labklājības ministrija

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Izdevums tiek izdots divas reizes gadā

ISSN 2500-9680

12

9 772500 968005